

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRATİKLEŞME VE PARTİLER ARASI
REKABETİN REFAH DEVLETİNE ETKİSİ:
ALMANYA ÖRNEĞİ (1871 – 1990)**

Merve Ayşe AKBULUT

2501120131

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MERVE AYŞE AKBULUT Numarası : 2501120131
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE
İNSAN KAYNAKLARI Danışmanı : PROF. DR. SÜLEYMAN ÖZDEMİR
Tez Savunma Tarihi : 23.12.2019 Saati : 10.00
Tez Başlığı : DEMOKRATİKLEŞME VE PARTİLER ARASI REKABETİN REFAH DEVLETİNE ETKİSİ:
ALMANYA ÖRNEĞİ (1871-1990)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SÜLEYMAN ÖZDEMİR		KABUL
1- DOÇ. DR. ŞENOL YAPRAK		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞENOL KURT		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. FARUK TAŞÇI		
2- DOÇ. DR. ASLAN TOLGA ÖCAL		KABUL

ÖZ

DEMOKRATİKLEŞME VE PARTİLER ARASI REKABETİN REFAH DEVLETİNE ETKİSİ: ALMANYA ÖRNEĞİ (1871- 1990)

Merve Ayşe AKBULUT

Ortaya çıktığı 19. yüzyıldan gelişimini tamamladığı 20. yüzyıla kadar sık sık adından bahsettiren Refah Devleti, son yüzyılda artık yarattığı krizler bakımından da kendinden bahsettirmektedir. Toplumun geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm sürecinin hem etkileyeni hem de bu değişim ve dönüşümün gerektirdiği koşullara göre şekil alan kavram her ülkede, her sistemde farklı farklı yorumlanarak uygulanmıştır. Diğer taraftan ülkelerin demokrasi şekilleri, yönetim sistemleri, siyasi parti yapıları gibi bir çok değişken tarafından da etkilenmektedir. Bu anlamda çalışmanın amacı Türkçe ve yabancı literatürün taranarak, demokratikleşme süreçleri içerisinde, demokrasi modellerine de dayanarak, partiler arasındaki siyasi rekabetin ülkenin refah yapısını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

Özellikle 1930'lu yıllarda klasik liberalizmin yaşadığı krize bağlı olarak alternatif bir model olarak önerilen Refah Devleti sanayileşmesini tamamlayan ülkelerde uygulama alanı bulmuştur. Piyasa sisteminin insafına bırakılan toplumun kazanmış olduğu bir sistem olarak dönüşümünü tamamlayan bu kavram; süreç içerisinde siyasal partilerin oy kazanmak, iktidar elde etmek için kullandığı, şekillendirdiği dolayısıyla etkilediği bir araç olmuştur.

Buna göre Almanya, birliğini sağladığı 19. yüzyıl sonlarından federal bir cumhuriyet olduğu 20. yüzyıla kadar yaşadığı demokratikleşme sürecinde sürekli olarak refaha yönelik önlemlerle adından bahsettirmiştir. Bu süreç içerisinde de gerek İmparatorluk Almanyası' nın yıkılmasında gerek Weimar Cumhuriyeti' nin ve gerekse de Nazi rejimin yıkılmasında dönemin partileri arasında yaşanan rekabetler, iktidar sahiplerinin aldığı ve etkilediği kararlar, toplum nezdinde büyük etki yaratacak sonuçlara neden olmuştur.

Dolayısıyla bu çalışmada varılan sonuç; Almanya özelinde, refah ülkelerinde demokratikleşme ve siyasal gelişim arttıkça, partilerin uyguladığı veya uygulamak istedikleri politikaların, aralarındaki rekabetten etkilendiği ve buna göre şekil aldığı, dolayısıyla da toplum refahını doğrudan etkilediğidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Refah Devleti, Siyasal Partiler, Sosyal Politika, Partiler Arası Rekabet

ABSTRACT

DEMOCRATIZATION AND THE EFFECTS OF INTER-PARTY COMPETITION ON THE WELFARE STATE : EXAMPLE OF GERMANY (1871-1990)

MERVE AYŞE AKBULUT

The Welfare State, which has often mentioned its name from its emergence from the 19th century until its completion in the 20th century, also speaks of itself in terms of the crises it has created in the last century. The concept, which affects both the change and transformation process of the society and the shape flow according to the conditions required by this change and transformation, has been applied and interpreted differently in every country and every system. On the other hand, democracy is affected by many variables such as governance systems and political party structures. In this sense, the aim of the study is to investigate how Turkish and foreign literature affect the welfare structure of the country through political competition between parties based on democratization processes and democratic models.

The Welfare State, which was proposed as an alternative model especially in the 1930s due to the crisis experienced by classical liberalism, found its application in the countries that completed industrialization. This concept completes its transformation as a system gained by the society left to the mercy of the market system; In the process, political parties used to gain votes, to gain power, has shaped a tool that has influenced.

According to this, Germany has made a name for itself in the process of democratization during the democratization process that it lived from the late 19th century to the 20th century when it became a federal republic. During this period, the rivalries between the parties of the period in the collapse of the Imperial Germany and the collapse of the Weimar Republic and the Nazi regime, as well as the

decisions taken and influenced by the ruling authorities, have had a major impact on the society.

Therefore, the conclusion reached in this study; In Germany, in particular, as democratization and political development in welfare countries increase, the policies implemented or intended by the parties are influenced and shaped by the competition between them and thus directly affect the welfare of society.

Keywords: Democracy, Welfare State, Political Parties, Social Policy, Competition Between Parties

ÖNSÖZ

Tez özet olarak refah devletinin gelişim süreci içerisinde sosyo-ekonomik ve siyasal değişimlerden ne derece etkilendiği ve nasıl şekil aldığını incelemektedir. Özellikle sanayileşmenin yaratmış olduğu küreselleşme sürecinde artan demokratikleşme hareketleriyle, artan siyasal mekanizmalar, baskı grupları ile ülkelerin refah politikalarının toplumsal hayata olan etkisini inceleme amacıyla yapılan tez çalışması; bu anlamda bir refah ülkesi olarak kabul edilen Federal Almanya Cumhuriyeti özelinde ele alınmıştır.

Çalışma geniş kapsamlı bir literatür çalışması olarak nitelenebilecek olup; konu ile ilgili, özellikle ele alınan ülke bazında, ulusal literatürün kısıtlı olması; uluslararası literatürün de çok geniş kapsamda ve farklı boyutlarıyla ele alınmasından kaynaklı, çok geniş bir yelpazeye yayılması sebepleriyle kapsam bakımından belli tarih aralarını içermektedir. Bu anlamda incelendiği tarih aralığı dolayısıyla çalışmanın ulusal literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Yüksek Lisans eğitimi alma isteğinden, bu eğitimi bir zamanlar bölüm başkanı olduğu kürsüde almama; ve dahası hayatımın tüm doğru kararlarını almamda yol göstericim, önümdeki ışık ve hocam olan rahmetli Prof. Dr. Turan YAZGAN' ın üzerimdeki emeği çoktur. Henüz yolun başından başlayarak kendisine teşekkürü ve sonsuz minneti bir borç bilirim.

Tüm bu süre içerisinde ve süreç sonunda gösterdiği destek ve sabrı için, gerek hocalığı gerekse de danışmanlığı ve özellikle eserin dil ve konu bakımından “düzgün” olması bakımından gösterdiği danışmanlık için danışman hocam Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR' e teşekkür ederim.

Babam Ahmet AKBULUT ve Annem Asiye AKBULUT başta olmak üzere bu süre zarfında tüm ihmalimi mazur gören, sabır gösteren, her daim inanan ve destek çıkan ablam, kardeşim ve tüm aileme; “ailem” oldukları için teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bu yola inanamazdım.

İSTANBUL - 2019
MERVE AYŞE AKBULUT

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET- REFAH İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SOSYAL POLİTİKA

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1.1. Devlet	3
1.1.2. Sosyal Politika	6
1.1.3. Refah Devleti	8
1.2. SOSYAL POLİTİKA ÜRETİCİSİ OLARAK DEVLET.....	13
1.2.1. Refah Devletinin Amaçları.....	13
1.2.1.1. Yoksullukla Mücadele.....	15
1.2.1.2. Gelir Dağılımında Adalet.....	18
1.2.1.3. Fırsat Eşitliği	20
1.2.1.4. Sosyal Adalet	23
1.2.2.5. Sosyal Refah	24

1.2.1.6. Sosyal Güvenlik	25
1.2.2. Refah Devletinin Göstergeleri	27
1.2.2.1. Piyasa Regülasyonu	28
1.2.2.2. Kamu Harcamaları	29
1.2.2.3. Kamu Gelirleri	31
1.2.3. Refah Devleti Modelleri	32
1.2.3.1. Liberal Model	34
1.2.3.2. Muhafazakar Model	35
1.2.3.3. Sosyal Demokrat Model	36
1.2.4. Sosyal Politikalar Bağlamında Refah Devletini	
Ortaya Çıkarıcı Etmenler-Refahın Tarihi Gelişimi	37
1.2.4.1. Refah Devletinin Doğuşuna Kadar Olan Dönem (1870 Öncesi) ...	37
1.2.4.2. Başlangıç ve Deneyim Kazanma Dönemi (1880- 1930)	41
1.2.4.3. Pekiştirme ve Sağlamlaştırma Süreci (1930-1940)	43
1.2.4.4. Büyüme ve Yayılma Dönemi (1945-1975)	44
1.2.4.5. Sorgulama ve Yeniden Biçimlenme Dönemi (1975 Sonrası)	49

İKİNCİ BÖLÜM

PARTİLERARASI REKABET BAĞLAMINDA DEMOKRASİ - REFAH DEVLETİ İLİŞKİSİ

2.1. DEMOKRASİ KAVRAMI, SÜREÇ VE DEMOKRATİK	
REKABETİN AKTÖRLERİ	52
2.1.1. Kavramsal Çerçeve: Demokrasinin Tanımı	52
2.1.2. Demokratik Rekabetin Aktörleri.....	57

2.1.2.1. <i>Medya</i>	58
2.1.2.2. <i>Sivil Toplum Örgütleri</i>	59
2.1.2.3. <i>Baskı ve Çıkar Grupları</i>	61
2.1.2.4. <i>Siyasi Partiler</i>	63
2.1.3. Demokrasi Modelleri ve Refah Devletine Etkileri	67
2.1.3.1. <i>Liberal Demokrasiler ve Refah Devleti İlişkisi</i>	69
2.1.3.2. <i>Halk Demokrasisi ve Refah Devleti İlişkisi</i>	71
2.1.3.3. <i>Üçüncü Dünya Demokrasisi ve Refah Devleti İlişkisi</i>	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARTİLERARASI REKABET BAĞLAMINDA DEMOKRASİ - REFAH DEVLETİ İLİŞKİSİ: ALMANYA ÖRNEĞİ: (1871-1990)

3.1. ALMANYA DELETİ’NİN DEMOKRATİKLEŞME

SÜRECİ VE REFAH SİSTEMİNE ETKİLERİ.....	74
3.1.1. Almanya Devleti Genel Devlet Sistemi	74
3.1.2. Almanya Siyasi Sisteminin Tarihi Gelişimi	77
3.1.2.1. <i>İmparatorluk Dönemi (1871-1918)</i>	78
3.1.2.1.1. <i>Bismarck Dönemi</i>	80
3.1.2.1.2. <i>II. Wilhelm Dönemi</i>	83
3.1.2.2. <i>Weimar Cumhuriyeti Dönemi</i>	89
3.1.2.2.1. <i>Weimar Anayasası</i>	89
3.1.2.2.2. <i>Weimar Parti Sistemi</i>	91
3.1.2.2.3. <i>Weimar Almanyası Sosyal ve Siyasal Durum</i>	96
3.1.2.3. <i>Nazi Rejimi Dönemi</i>	101

3.1.2.3.1. Weimar Demokrasisinin Çöküşü	101
3.1.2.3.2. Nazi Almanyası	108
3.1.2.4. Savaş Sonrası Dönem... ..	110
3.1.2.4.1. Batı Almanya Seçim Sistemi	116
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo.3.1.: İşçi Eylemleri (1913-1919)	87
Tablo.3.2.: Weimar Parti Sistemi	94
Tablo.3.3.: Reichstag Seçim Sonuçları (1919-1933)	100
Tablo 3.4.: Nazi Seçmenlerinin Toplumsal Bileşimi (1928-1932)	107
Tablo.3.5.: Diğer Partilerden Nazilere Dönenler (Mayıs 1928-Temmuz 1932)	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1.: Ulusal Meclis Seçim Sonuçları (Ocak 1919).....	99
Şekil.3.2.: Reichstag Seçim Sonuçları (Haziran 1920).....	99
Şekil.3.3.: Reichstag Seçim Sonuçları (14 Eylül 1930).....	105
Şekil.3.4.: Reichstag Seçim Sonuçları(31 Temmuz 1932).....	106
Şekil.3.5.: Reichstag Seçim Sonuçları(6 Kasım 1932).....	106
Şekil.3.6.: Reichstag Seçim Sonuçları (5 Mart 1933).....	108

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ADGB	:	Alman Sendikalar Birliği
BVP	:	Bayern Halk Partisi
CDU	:	Hristiyan Demokrat Birliği
CSU	:	Hristiyan Sosyal Birliği
DAP	:	Alman İşçi Partisi
DBD	:	Çiftçi Partisi
DDP	:	Alman Demokrat Partisi
DNVP	:	Alman Ulusal Halk Partisi/ Nasyonal Halkçı Parti
DVP	:	Alman Halk Partisi
ECSC	:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
EEC	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
FDP	:	Hür Demokrat Parti
FRG	:	Alman Federal Cumhuriyeti
ILO	:	Uluslararası çalışma Örgütü
KİT	:	Kamu İktisadi Teşekkülleri
KPD	:	Almanya Komünist Partisi
LDPD	:	Almanya Liberal Demokrat Partisi
M.Ö.	:	Milattan Önce
NATO	:	Kuzey Atlantik antlaşması Örgütü
NDPD	:	Ulusal Demokratik Parti
NSDAP	:	Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi

OEEC	:	Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SED	:	Almanya Sosyalist Birlik Partisi
SMAD	:	Sovyet Askeri İdaresi
SPD	:	Sosyal Demokrat Parti
SRP	:	Sosyalist Parti
USDP	:	Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Partisi
ZAG	:	Merkezi İş Birliği
ZP	:	Merkez Parti

GİRİŞ

Var olduğu günden beri başta fiziksel ancak belki de daha çok güvenlik ihtiyacı ile birlikte kaynakların yeterli olması (daha çok olmaması) ile baş etmek durumunda kalan birey; bu ihtiyaçlar uğruna çeşitli mekanizmalar üretmeye; zaman zaman yeni akımlara; devrimlere neden olmuş; devlet kurup, İmparatorluklar yıkmıştır. Devletin temelini oluşturan bu güvenlik ve aslında ihtiyaçlar konusu, her dönemde insanların haklarından feragat etmesine neden olan; yeni haklar istemesini ve elde etmesini sağlayan en önemli ve en temel konu olmuştur.

19. yüzyıl Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan yeni sınıflar, dönemin savaş, açlık, kıtlık, hastalıklar ortamında, daha fazla üretim isteyen sınıfa karşı daha fazla hak isteyen sınıfı doğurmuş; doğurabilmiştir. Demokrasinin temelleri yüzlerce yıl öncesine dayansa da demokratikleşme hareketleri bu işçi sınıfının hak talep etmesi aslında bir nevi etmeye mecbur kalmasıyla ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Yeni oluşan sınıfların oluşturmuş olduğu birlikler ve hakları için giriştikleri çabalar, 19. ve 20. yüzyıllarda devletleri yönetenlerin sessiz kalamayacakları bir noktaya ulaşmış; liberal anlayışın “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışının yarattığı piyasa serbestisi; çalışan kesimi haklarını almak noktasında siyasi örgütlenmelere gitmek durumunda bırakmıştır. Böylece hak talep eden ve mevcut durumunu korumak isteyen sınıfların oluşturduğu bu örgütlenmelerin ilk ciddi parti rekabeti başlamıştır.

Belli ideolojilerle ve belli hak istemleriyle harekete geçen bu partiler, kendi sınıflarını oluşturan kitlelerin çıkarlarını ve mevcut haklarını koruyabilmek; bu haklara yenilerini ekleyebilmek ve kendi ideolojilerine yeni destekçiler kazanabilmek adına bazen genelin faydasından bazen de kendi ideolojilerinden feragat etmiş; yahut genelin faydası için kendi taraftarlarının çıkarlarından feragat etmişlerdir. Zaman zaman otoriter rejimlerde engellerle karşılaşsa da demokratikleşme çabası arttıkça ve demokrasinin ülkelerin gelişmişliğiyle, ekonomileriyle, kalkınmalarıyla olan olumlu ilişkisi gözlemlendikçe bu istekler “olması gereken”; “olması elzem olan” istekler olarak görülmüş; daha fazla

demokratikleşme ve demokrasiyi koruma çabalarının gelişmesini beraberinde getirmiştir.

Ancak ne var ki artan bu demokratikleşme ve beraberinde getirdiği parti rekabeti toplum yaşamını her zaman etkilemekle birlikte; bu etki her zaman olumlu sonuçlanmamış; ulusal ve uluslararası konjonktürün de etkileriyle birlikte toplum yaşamında derin etkiler yaratan sonuçlara sebep olabilmıştır.

Bu anlamda yapılan tez çalışmasının amacı; öncelikle Sanayi Devrimi ile başlayan sosyal ve ekonomik değişimin sonucu olarak gelişen demokratikleşme sürecinin toplum yaşamını ve daha ziyade refah toplumunu ne boyutta etkilediğini irdelemektir. Bunun yanı sıra ise değişimin siyasi partiler noktasında ve demokrasi anlayışında ne gibi değişimlere yol açtığını tarihsel süreç içerisinde ele alarak, yaşanan sürecin parti rekabeti ile ne derece şekillendiğini ve toplumsal yaşamda uygulanan refah uygulamalarını etkileyen bu rekabetin toplumsal ve siyasal yaşamda yarattığı sonuçları irdelemektir.

Buna göre çalışmanın birinci bölümünde devlet yapısı ile refah kavramının ilişkisi sosyal politikalar bağlamında kavramsal olarak incelenmiş; refah devleti kavramı amaçları, araçları, modelleri bakımından ele alınmıştır. İkinci bölümde ise demokrasi ve refah ilişkisi partiler arasındaki rekabet bağlamında incelenmiş; demokrasi modellerinin ve demokratik rekabetin aktörlerinin refah devletine yansımaları ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Federal Almanya Cumhuriyeti'nin siyasi gelişimi içerisinde yaşamış olduğu demokratikleşme süreci incelenmiş; bu süreç içerisinde özellikle parti yapılanmalarının güttüğü politikalar ve birbirleriyle rekabetinin bu politikalara yansımaları ele alınmıştır. Ayrıca Federal Almanya'nın geçirmiş olduğu bu dönüşüm sürecinde yaşamış olduğu sosyo-ekonomik ve özellikle siyasi gelişimin üzerinde durulduğu çalışmada; siyasi yapının, siyasi aktörlerin ve bir nevi bu yapının etkisinin ülkenin kalkınması, gelişmesi ve refahı üzerindeki yansımaları; bu yansımaların net bir şekilde görüldüğü 1871- 1990 yılları arasındaki dönemi baz alarak ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET- REFAH İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA

SOSYAL POLİTİKA

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Devlet

Bireylerin yaşadıkları toplumda başvurdukları bir örgütlenme yapısı olan devlet insanlık tarihinin belli bir döneminden sonra ortaya çıkan, sosyal bir gerçekliktir. Her dönem ve her toplumda, farklı yönetim biçimlerinde, farklı toplum yapılarıyla farklı anlamlar bulan devlet yapısının net bir tanımı olmamakla birlikte; Heywood'a göre devletin birden fazla da yüzü vardır. O'na göre bir kurumlar bütünü olan devlet, bir toprak birliği, felsefi bir düşünce ve bir baskı, zorlama aracıdır (Heywood,2013:126). Diğer yandan devleti diğer siyasal kurumlardan ayıran önemli faktör; sahip olduğu örgüt hacmi, gerçekleştirdiği ileri işbölümü, elinde bulundurduğu yaptırım gücüdür. (Tanilli,1985:10) Bu anlamda, benzeri olan bütün örgüt türleri içinde, tüm bu yetkileri tekel olarak bulundurma meşruiyetine haiz tek yapı devlet yapısıdır. Devleti tanımlamak için yapılan, zaman zaman birbirleriyle çatışan birçok yaklaşımın yanında; onu genel anlamda, egemen olan ve hükümet etmeyi, yasa ve politikaların geliştirilmesini sağlayan birçok kurumu bünyesinde barındıran bir kurum olarak görmek mümkündür.

Devlete karşı hepsi birbirinden farklı birçok yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar devletin rolü, tanımı ve hâkimiyet alanı noktasında tartışmalara neden olmaktadır. Genel anlamda bu farklı perspektifleri Heywood üç ana yaklaşım etrafında ele almıştır. Buna göre devlet, ideal, fonksiyonalist (işlevselci) ve örgütsel olmak üzere üç perspektiften anlaşılmış ve yorumlanmıştır (Heywood,2013:126). Bu noktada Doehring devletin tanım ve mevcudiyetiyle ilgili olarak normatif bir yaklaşım içerisinde bulunmaktan kaçınmaktadır. O'na (2015) göre; "İdealize edilmiş bir devlet biçimi yoktur, çünkü devlet insanlara hizmet ederken, onlar da davranışlarını subjektif değer yargılarıyla ayarlarlar.Değer yargıları bu bağlamda kişinin iradesine, duygularına bağlıdır ve çoğu zaman akla uygun değildir. Eğer bir devlet zorunlu

olarak sübjektif bir değer yargısına dayalı hedefe göre tanımlanıyorsa, o zaman soru, o hedefe en uygun devlet veya hükümet şeklini bulmak biçimine sokulabilir.” (Doehring,2015:4).

Diğer taraftan gölgesi hemen hemen tüm beşeri faaliyetlerin üzerine düşen devlet, aynı zamanda düzeltici ve düzenleyicidir. Buna göre devlet, toplum yapısını düzenlemek için meydana gelmiştir. Bu rolünü yaptığı sosyal politikalar ve yürüttüğü sosyal hizmetlerle yürüten “düzenleyici devlet”; düzenleyemediği noktalarda ortaya çıkan ya da düzenlediği halde ortaya çıkan bir takım sorunlar bağlamında ise yasa koyan, denetleyen (teftiş eden), yasaklayan, ceza veren rolüyle düzeltici (ıslah edici) dir. Bu durumu, Heywood (2013) şu şekilde ifade etmektedir: *“Eğitimden iktisadi işletmeye, sosyal refahtan halk sağlığını korumaya ve iç düzenden dışa karşı savunmaya kadar, devlet şekillendirir ve denetler; şekillendirip denetlemediği yerde ise düzenler, teftiş eder, yetki verir veya yasaklar.”* (Heywood,2013:125).

Genel çerçevesi bu şekilde tasvir edilen devletin, üzerinde kesin hükme varılmamış çeşitli tanımları mevcuttur. Buna göre devleti, “Devlet pek çok aile ocağı ile onların ortak yararlarının egemen bir güç tarafından doğru yola sokulmasıyla oluşur.” şeklinde tanımlayan Bodin (Doehring,2015:23), devletin oluşumunun temelini aileye dayandırmakta olup, toplumu ailelerden meydana gelen bir yapı olarak görmekte;devleti ise ailelerin genel yararını koruyan, sosyal yaşamı düzenleyen bir yapı olarak ifade etmektedir. Bu açıklamalarla birlikte genel olarak denilebilir ki devlet, belirli bir ülke üzerinde yaşayan, üstün bir iktidara tabi olan, teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı ve hukukun kendisine kişilik tanıdığı bir varlıktır (Gözler,2015:34).

Bununla birlikte, bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmuş insan topluluğu olarak tanımlanan devletin yakın çağdan bu yana kabulünü koruyan en genel tanımı Gorg Jellinek tarafından yapılmıştır. Buna göre devlet, belli bir ulusu olan, belli bir ülkede yaşayan ve bir devlet gücü ile güç sahibi olmuş insan topluluğudur. *Üç-Öge Kuramı* olarak anılan bu kuram basit ve anlaşılır yapısıyla bugün dahi- eleştirilere rağmen- kabul edilmektedir. İçinde herhangi bir dini, ideolojik yahut ahlaki bir amaç barındırmayan bu tanım, aynı zamanda toplumun

devleti oluşturmakla ulaşmak istediği hedefleri de bünyesinde barındırmamaktadır. Bu  zellik ise, onun daha genel bir tanım olarak kabul edilmesinin yanı sıra eleştirileri de bir ölçüde engellemiştir.       her devletin ulaşmak istediği nihai hedef farklıdır ve bu farklılık toplumu standart, benzer bir devlet şeklinin dışında bırakmaktadır. Hedeflerin farklı olması devlet şekillerinin uygulamada farklılıklar doğurmasına, dolayısıyla tanımlamalarda belli anlam kaymalarına neden olmaktadır.

Tanilli, devletin kökeni ile ilgili iki görüşün göze çarptığını ileri sürmektedir. Bu görüşlerden ilki, “Burjuva Görüş”tür. Buna göre, her toplumun bir düzene gereksinimi vardır. Toplumun bireyleri arasında bir anlaşmazlık çıktığında, yansız bir kişi, bir hakem bu anlaşmazlığı çözmelidir ve toplumda bu rol devlete verilmelidir. Böylece devlet toplum içinde asayişi sağlayan, bireyler arasındaki anlaşmazlıkları yansız bir şekilde çözen, adeta bir hakem konumundadır (Tanilli,1985:10). Marksist Görüşe göre ise, devletin kökeni, toplum yapısında aranması gereken, toplumdaki temel anlaşmazlıklardan anlaşılabilecek, toplumun içinde olan bir yapıdır. Sınıflar arasında özel mülkiyetin doğmasıyla ortaya çıkan sömürü ve çatışma, iktisadi üstünlüğü elinde bulunduran sınıfın egemenliğini sürdürdüğü zaman içerisinde giderek baskı aracı haline gelmiştir. Devlet ise gerek parlamentosu gerekse de ordusu ve kolluk kuvvetiyle bu baskının örgütlenmiş halidir.

Tanilli’ye göre devletin gerçekten, açıkça sınıfsal bir niteliği vardır. Ona göre toplumda ekonomik iktidarı elinde bulunduran sınıf, devlet mekanizmasında ağırlıktadır,  ark bir başka deyişe işleyiş bu sınıftan yana dönmektedir. Ancak devlet, egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda, toplumdaki diğer sınıf ve zümrelerin çıkarlarını da- bu kesimlerin ağırlıkları  l s nde ya da bu ağırlıkları göz önünde bulundurarak- temsil etmektedir (Tanilli,1985:12). Yine Tanilli’ye göre devlet başka özellikler de göstermektedir. Buna göre üzerinde belli bir sınıfın siyasi iktidarının hüküm sürdüğü belli bir toprak parçası ( lke) ve burada yaşayan bir topluluk (yurttaşlar ya da uyruklar) var olduğ  sürece bir devletten söz edilebilir (Tanilli,1985:12). Bu bağlamda, bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların egemen bir şekilde bir topluluğ  oluşturması devleti teşkil eder. Nitekim toprak

parçası diğer bir deyişle coğrafya, insan unsuru ve egemenlik devletin olmazsa olmaz unsurlarını oluşturmaktadır.

Devlet kendisini meydana getiren gerçek kişilerden oluşan, hukuki kişiliğe sahip bir varlıktır. Devletin kişiliği ilkesi, bu yönüyle iktidarın da kişiselleşmesini önler. Bu ilkeye göre devlet iktidarı, onu kullanan yöneticilere değil, devletin kişiliğine aittir. O halde yöneticiler, iktidar üzerinde subjektif bir hak sahibi değildirler; onlar sadece devletin bir görevlisi olarak hukukun kendilerine tanımış olduğu yetkileri kullanırlar. Diğer yandan devletin kişiliği ilkesi, devletin hukuki işlemler yapabilmesine imkân sağlar. Devlet bir tüzel kişi olmak itibarıyla, hukuki işlemler yapabilir; hak ve borç altına girebilir; mahkemeler önünde davacı ve davalı olabilir. Devletin işlemlerinden doğan hak ve borçlar, bu işlemleri yapan yöneticilerin şahsı üzerinde değil, devletin tüzel kişiliği üzerinde doğar (Gözler,2015:39).

1.1.2. Sosyal Politika

Kuzey Amerika literatüründe “sosyal refah politikası” olarak kullanılan sosyal politika kavramı, literatürde “sosyal siyaset”, “toplumsal politika”, “endüstri ilişkileri”, “sosyal ekonomi”, “refah politikası”, “çalışma ekonomisi” gibi farklı adlarla ifade edilirken; kavramın tanımı konusunda hâlihazırda net bir görüş birliğine varılabilmiş değildir. Literatüre girişi ve bir bilim dalı haline gelişi yakın geçmişe dayanan Sosyal Politika kavramının kavramsal ve uygulama anlamında kökeni 19. yüzyıl Endüstri Devrimi’nden sonraki döneme dayanmaktadır. Uygulama anlamında yeni zamanların ilk sistemli sosyal politika önlemi 1802 yılında İngiltere’de mensucat sanayiinde çalıştırılan çocukların çalışma koşullarını düzenlemek amacıyla yapılan yasaya dayanmaktadır (Talas,1990:191). Literatür anlamında ise ilk kez Almanya’da Rehl tarafından kullanılan kavram, ülkemizde ilk kez Ziya Gökalp’in çıkardığı Yeni Mecmua Dergisi’nde yerini almıştır. Ancak kavramın ülkemizde terminolojiye girişi Gerhard Kessler aracılığıyla olmuştur (Aydın,2008:23).

Kelime anlamı olarak Latince bir kelime olan “socius” ve Yunanca bir kelime olan “politika” sözcüklerinden türemiştir. Buna göre Politika “belli bir amaca

yönelik önlemler bütünü”; socius “ ise “ortak, dost, arkadaş “anlamlarını ifade etmekte; sosyal politika terimi ise, “devletin belirlenen toplumsal amaç ve hedeflere ulaşmak için aldığı kararlar ve yürüttüğü uygulamalar bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Bedir,2012:3). Bu bağlamda, Sosyal politika, insanın temel ihtiyaçlarının, kendi kurallarına göre işleyen piyasa ilişkileri dışında, devletin düzenleyici müdahalesini ve kamu kaynaklarının kullanımını içeren yöntemlerle karşılandığı bir alanda yer almaktadır (Buğra,2006:43-67). Diğer bir tabirle sosyal politika, bir ülke için mevcut ya da muhtemel toplumsal sorunlar karşısında geliştirilen ve uygulanan önlem ve politikalar olarak tanımlanmaktadır.

Literatürde geniş bir karşılık bulan sosyal politika, endüstrileşme ile başlayan ve tüm ilgisini işçi sınıfı ve sermaye sahipleri arasındaki ilişkileri düzeltmeye veren politik bir süreç olarak ortaya çıkmıştır (Aydın,2008:25). Bu süreci, ortaya çıkan kentleşme ve sanayileşme karşısında, yoğun çalışma saatleri ve ağır çalışma koşullarının içinde bulunan işçi sınıfının içine düştüğü sefalet ve eşitsizlik ortamını ve bu ortamın etkilerini ortadan kaldırmak için alınan önlemler takip etmiştir. Bu husus, sosyal politikanın daha daraltılmış tanım ve sürecine dayanmaktadır. Bu bağlamda, Yalçıntaş’agöre dar anlamda sosyal politika ile yapılmak istenen, kapitalist ekonomi düzeninde iki sınıf arasındaki tezatları ve mücadeleleri hafifletmek, mümkün çerçevede bunları ortadan kaldırmak ve mevcut ve yürürlükteki düzeni devam ettirmek ve sağlamlaştırmak olmuştur (Aydın,2008:25). Dolayısıyla, sosyal politikanın kapsamı ve sınırları “ işçi statüsünde çalışanların iş ilişkileri ve çalışma yaşamında korunması amacıyla, devletçe alınan karar ve sürdürülen uygulamaları inceleyen bilim dalı” olarak belirlenmiştir (Bedir,2012:3).

II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde dünyada yaşanan gelişmeler, savaşlar ve derin ekonomik bunalımlar neticesinde toplumlarda büyük dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümlerden etkilenen toplum kesimlerinin artan sosyal sorunların da etkisiyle giriştiği hak ve özgürlük arayışı beraberinde devletin mevcut sosyal politika uygulamalarının kapsamını genişletme gereğini de ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde “bırakınız yapsınlar” felsefesinin yerini özellikle Lord Ashley’in halkın bedensel ve ruhsal refahının sağlanmasına dikkat etmenin ve bunu sağlamanın, devletin çıkarına bir durum olduğu ve devletin hakkı olduğu yönündeki görüşü,

devletin sosyal politika anlayışında dar anlamdan geniş anlama doğru bir değişimi de beraberinde getirmiştir (Talas,1997:191). Buna göre; geniş anlamda sosyal politika; “çeşitli toplumsal gruplara ve sorunlara yönelen “sosyal vatandaşlık”, “sosyal eşitlik” ve “sosyal adalet” anlayışıyla bütünleşen bir politika niteliğine bürünmüştür (Koray,2008:35; Tezgel,2013:2). Bu bağlamda, sosyal politikanın kapsamı, toplumun bütün kesimlerini bir bütün olarak ele alacak ve toplum içerisindeki tüm sınıfları ilgilendiren sorunlara ayırım gözetmeksizin çözüm üretme ilkesine uygun bir şekilde genişlemiştir (Talas,1997:53). Bir diğer ifadeyle dar anlamından farklı olarak geniş anlamda sosyal politika sadece işçi sınıfının sorunlarıyla değil, toplumun tüm kesim ve sınıflarıyla ve onların tüm sorunlarıyla ilgilenen bir disiplin olarak ele alınmıştır. Tüm bu tanım ve farklılıklardan sonra sosyal politikanın genel anlam ve kapsamını belirtmek yerinde olacaktır. Buna göre en temel anlamıyla sosyal politika; toplum içerisinde yaşayan tüm kesimlerin karşılaşabilecekleri tüm risklere (hastalık, yaşlılık, işsizlik, ölüm, analık vb.) karşı önlem alan, bu risklerin etkilerine yönelik koruma sağlayan, bu etkileri ortadan kaldırmaya çalışan tüm kamusal politikaları ifade etmektedir.

1.1.3. Refah Devleti

Piyasa sisteminin doğuşu ve gelişimi ile birlikte gündeme gelen ve bireyleri doğrudan etkileyen risklere karşı gelişen sosyal haklar, devleti bu hakların korunması anlamında görev almaya itmiştir (Erdal,2012:5). Bu anlamda Klasik Liberalizme alternatif bir kavram ve klasik liberalizmin yaşadığı kriz neticesinde bir model önerisi olarak 1930’larda ortaya çıkan Refah Devleti kavramı, özellikle sanayileşmiş ülkelerde (Luhmann,2002:5) oldukça geniş bir uygulama alanı bulmuş; bir o kadar da tartışma konusu olmuştur.

Bu anlamda zaman zaman farklı yazarlarca sosyal devlet, sosyalist devlet, sosyal refah devleti, refah devleti olarak da adlandırılan refah devletinin net ve tam bir tanımının yapılmasına imkan olmamakla birlikte tanımı genel olarak amaçları ve özellikleri bakımından yapılmaktadır¹ (Gümüş,2010:122).

¹ Özellikle sosyal devlet ve refah devleti birçok yazar tarafından birbiriyle aynı anlamda kullanılmakta; ikisinin de aynı anlamı ifade ettikleri kabul edilmektedir. Bazı yazarlar ise sosyal

Liberal ekonominin “Bırakınız yapsınlar” (Laissez faire) anlayışı ile piyasa işlerliği içinde ilgisiz kaldığı ücret ve çalışma koşullarının yarattığı problemler kapitalist sistemin sorgulanmasına neden olmuş; yaşanan sıkıntılar ve toplumsal sorunlar devlet müdahalesini gerekli kılmıştır. İlk kez 19. yüzyıl sonunda Almanya’da sosyal güvenliğe yönelik alınan önlemler ile kullanılan Refah devleti kavramı² (Koray ve Topçuoğlu,2005:20) kişilerin barınma, sağlık, eğitim, istihdam gibi yaşamlarının en temel ihtiyaçlarını kamu kaynakları yoluyla sağlamayı esas almaktadır (Eser vd.,2011:203). Temelinde sosyal koruma olgusu olan refah devleti uygulamaları Spicker (2000)’a göre refah devleti kavramından daha önce var olan sosyal güvenlik anlayışı üzerine kurulmuş bir sistemdir (Spicker,2000:145). Rosanvallon (2004)’a göre ise refah devleti klasik koruyucu devletin bir devamı ve gelişmiş hali olarak onun garanti ettiği yaşam hakkına asgari bir bolluk sağlamayı da dahil ederek ortaya çıkmıştır. Buna göre klasik koruyucu devletin din, loncalar veya komünler vasıtasıyla yapmış olduğu yardım ve bağışlar; daha açık bir ifadeyle toplumsal dayanışma Refah Devleti ile birlikte acil durum mekanizmasından çıkarak bir devlet garantisi altına alınmış; kazanılan yaşam standardını korumaya yönelik bir sisteme dönüşmüş (Rosanvallon,2004:42); beşeri sermayenin gelişimi için sosyal politikalar üreten bir rol üstlenmiştir (Rieger ve Leibfried,2007:127; Aktaran: Aksoy,2016:57).

Müdahaleci, girişimci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı bir rol üstlenen refah sistemi; temel anlayış olarak bireyin yaşamının çocukluk, hastalık, yaşlılık gibi birçok dönemini de içeren tüm alanlarıyla ilgilenme, ekonomik ve sosyal imkanlara

devleti refah devletinin kapsamı içinde; refah devletinden daha alt bir yapı olarak kabul etmektedir. Bir başka deyişle her sosyal refah devleti bir sosyal devleti iken, her sosyal devlet bir refah devleti olamayacak kabulü vardır. Bu çalışmada sosyal devlet kavramının yerine refah devleti kullanılacaktır. Ayr. bilgi için bkz: Süleyman Özdemir,2007, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İTO Yayınları, Yayın No: 2007-57, İstanbul,ss. 11.

² Terim ilk kez 1941 yılında Başpiskopos Temple tarafından telaffuz edilmiştir. Literatürde yaygınlaşması Beveridge Raporu ile (1942) olsa da modern anlamda refah devletinin temeli iki farklı görüşle 19. yüzyıl ortasında İngiltere’de kabul edilen temel eğitimi düzenleme amacı taşıyan yasaya ve 1883 yılında Bismarck tarafından getirilen sosyal sigorta uygulamasına dayanmaktadır. Fakat topluma yönelik devletin yapmış olduğu reformların tarihi İngiltere için 1908 Yaşlılara yapılan Yaşlılar Yardım Yasası ve 1911’de uygulamaya konulan Hastalık ve İşsizlik Sigortalarına; Almanya için altı yıl içinde çıkarılan 1883 Hastalık Sigortası, 1884 İş Kazaları Sigortası, 1889 Yaşlılık Malullük Sigortasına; Fransa için 1898 İş Kazaları Hakkında Yasa, 1910 İşçi ve Köylü Emekliliği Hakkında Yasa, 1930 Sosyal Sigortalara Dair Yasa, 1932 Aile Yardımına Dair Yasaya kadar götürülebilir (Rosanvallon, 2004: 119-132).

erişim noktasında bireylere eşit şans verme, vatandaşlara asgari bir yaşam imkanı verme ve adil gelir dağılımını sağlama amaçlarını benimsemiştir (Eser vd.,2011:203). Dolayısıyla temel olarak refah devletini sosyal ve ekonomik yaşama aktif bir müdahaleyi ifade eden devlet modeli olarak ifade etmek mümkündür.

Bu modelde ilk olarak devletin amacı çalışama saatleri, sağlık, iş güvenliği gibi çalışma koşulları düzenlemeleriyle çalışanları onun çıkarlarını korumak ve geliştirmek, refah harcamaları yoluyla işsizlere, sakatlara, gelir kaybına uğrayanlara ve çalışma imkanından yoksun olanlara karşı bir sigorta hizmeti sağlamaktır (Gatti ve Glyn,2006:301; Aktaran:Aksoy,2016:56). Daha ileri boyutta ise refah devletinin amacı sahip olduğu yetkileri bu amaçla kullanarak bireyin maddi ve manevi gelişimini toplumun veya devletin amaçlarından üstün tutmaktır (Aktan ve zkıvrak,2009:27-28). Dolayısıyla refah devletini kendinden önceki modellerin gönüllülük ve din temelli esasından ayıran husus bireye sağlanan hakların devlet eliyle ve hak olarak veriliyor olmasıdır. Bunu ise refah devleti sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetler aracılığıyla ve sosyal politikalar yoluyla yapmaktadır (zdemir,2007:21). Bir başka deyişle refah devleti din temelli fakat belirsiz sosyal yardımları ve korumaları devlet eliyle ve düzenli bir şekilde sağlamaya dnştrmştir (Rosanvallon,2004:24-25).

Esping Andersen'a göre ise refah devleti vatandaşların ve refahtan faydalananların beklentilerinin yapısını şekillendiren ve yönlendiren, harcamaların şekillerini, problemlerin ortaya konulmasını ve bu problemlerin üzümünü, güncel sosyal politika kararlarını şekillendiren kurallar ve anlayışlardır (Andersen,2006:160-161; Aktaran:Erdal,2012:20).

Serter (1994)'e göre ise refah devleti ağdaş bir devlet anlayışı olarak; vatandaşlarına şeref ve haysiyetlerine yakışır bir yaşam standardı sunmayı; maddi, manevi ve kültürel ihtiyaçlarını içeren asgari refah şartları sağlamayı ve adil gelir dağılımını sağlamayı hedef alan sosyal güvenlik araçları oluşturan devlettir (Serter,1994:32-33).

Piyasanın yarattığı sınıf farkı ve arz-talep dengesizliği neticesinde ortaya çıkan krizi etkin devlet müdahalesi ile talebin artırılması yoluyla zmeyi içeren

refah sistemi Jessop'un ifadesiyle bir takım özellikler göstermektedir. Buna göre refah devleti kaynakların dağıtılmasında ve sosyo-ekonomik politikaların oluşturulmasında ulus devletin önceliklerini esas alır; kitle üretim ve tüketimini desteklemeye dolayısıyla da talep yönetimini ve tam istihdamı sağlamaya yönelik politikalar izler; piyasanın yetersiz veya başarısız olduğu alanlarda piyasayla birlikte ve onu destekleyen, eksikliklerini telafi eden karma bir ekonomik model oluşturur (Jessop,2009:107). Barna (2002)'ya göre ise refah devleti toplum içerisindeki bu avantaj ve dezavantajları daha ziyade ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz konumda olanlar lehine dengelemeye çalışmaktadır (Barna,2002:1). Bunu yaparken ise devlet kamu kurumları kurup işletmekte;özel kurumları da denetim ve gözetim altında tutmaktadır (Serter,1994:33) Dolayısıyla refah devleti; bireylere ve ailelerine asgari gelir güvencesi sağlamak, belirli sosyal risklerin üstelerinden gelmeleri noktasında onlara destek olmak, refah hizmetleri vasıtasıyla onlara iyi bir yaşam standardı sağlamak olarak sınıflandırılabilen temel üç alanda rol almaktadır (Özdemir,2007:16-19).

Gerek tanımda gerekse de uygulamada pek çok farklı formuyla karşılaşılan refah devletinin bu durumunun yarattığı bir sonuç olarak literatürde birden fazla sınıflandırması mevcuttur. Bunlardan biri olan ve köklü bir sınıflandırma olarak kabul edilen Harold Wilensky ve Charles Lebeaux'un Kalıntı ve Kurumsal Refah Devleti Sınıflandırmasına göre Refah Devletinin genel anlamda iki formu vardır. Buna göre Kurumsal Refah Devleti vatandaşlarından tüm yaşamları boyunca sorunlu olan, kamu hizmetlerini karşılıksız ve gelir ayrımı olmaksızın sunan devlettir. Kalıntı Refah Devleti ise kapsam olarak Kurumsal Refah Devletine göre daha dardır. Buna göre Kalıntı Refah Devleti kendilerine ve ailelerine hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlarda bakacak tasarrufa, yatırıma ve özel sigortaya sahip bireylere; diğer kaynaklar yetersiz kaldığında devletin nakit ve refah hizmeti sunmasıdır. Burada önemli olan bireylerin gelirleri bakımından bu hizmeti almaya uygun olmalarıdır ve devletin son çare olarak devreye girmesidir (Porket,1998:109).

Sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yaratmış olduğu değişiklikler, olumlu ve olumsuz sonuçlar değerlendirildiğinde Refah Devletinin tanımına ilişkin yaklaşımlar ve dolayısıyla sunulan teoriler de her geçen gün farklılaşmaktadır. Bu anlamda Refah

Devletini tanımlayan teorileri Clem Brooks ve Manza Jeff'in sınıflandırmasıyla modernleşme teorileri, küreselleşme ve ekonomik teoriler, radikal teoriler, ekonomik ve siyasi teoriler olmak üzere dört ana kategoride sınıflandırmak mümkündür. Buna göre:

Modernleşme Teorisi: Refah devletinin yukarıda da değinildiği üzere hızlı sanayileşme ve buna bağlı olarak hızlı gelişim gösteren ülkelerde sosyal problemlerle baş etmek zorundallığı neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu teoriye göre refah devletinin amacı ya da refah devletinden beklenen sanayileşmenin dezenforme ettiği aile yapısını iyileştirmek ve onlara daha iyi yaşam koşulları oluşturmaktır (Quadagno,1987:112; Aktaran: Güç,2015:94-96).

Radikal Teori: Sanayileşme yerine Kapitalizm ifadesini kullanmaktadır. Bu teoriye göre kendi işlerliği içinde piyasa ekonomisi işçi fazlalığı ve kriz yaratma eğilimindedir ve refah devletinden beklenen bu eğilimi ortadan kaldırmaktır.

Küreselleşme ve Ekonomik Teori: Büyük güçlerin ortaya çıkardığı ve onlar tarafından şekillenen Refah Devletinin küreselleşme ile birlikte, sermayenin uluslararasılaşması ve dolayısıyla rekabete yol açması sebebiyle tehlikeye gireceğini ve ulus devleti de tehlikeye sokacağını iddia etmektedir.

Siyasi Teoriler: Bu teori “ulusal ve kültürel değerler” ve “ gücün kaynağı “ olmak üzere iki sınıflandırmaya ayrılır. Ulusal ve Kültürel Değerler Teorisine göre sosyal yardımlar konusunda görülen farklı yaklaşımların temelinde uluslararasındaki farklı değerler yatmaktadır. Her ülke farklı değerlere ve farklı toplumsal yapılar sahiptir; dolayısıyla farklı refah devleti tanımı ve uygulamasına sahiptir. Gücün Kaynağı Teorisi'ne göre ise eşit olmayan iktisadi ilişkiler ve sınıf yapıları farklı ve birbiriyle rekabet eden grupların oluşmasına neden olmaktadır.

Demokratik sistem piyasa mekanizmasının yaratmış olduğu bu sınıflaşmada güçlü kesimin elindeki gücü toplum içinde yaşayan herkesin sahip olduğu “oy hakkı” ile ekonomik bakımdan zayıf olanlar lehine dengelemektedir (Korpi,1989:311-313; Aktaran: Ulutürk ve Dane,2009). Buna göre sayıca çok fakat ekonomik olarak zayıf durumda olan kitleler arasındaki rekabet piyasanın dağıtım mekanizmasını etkilemekte ve dolayısıyla refah devletinin gelişiminde belirleyici faktör

olmaktadırlar. Bu teorisyenler sosyal demokrasi, Hristiyan demokrasi ve liberal demokrasi olmak üzere üç tipte refah devleti olduğunu ifade ederler³ (Brooks ve Manza,2007:13-21).

1.2. SOSYAL POLİTİKA ÜRETİCİSİ OLARAK REFAH DEVLETİ

Devletin, sosyal politika bağlamında edindiği misyon modern dönemin sosyolojisi ve siyasal yapısına göre ulus devlet merkezli olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, birey-devlet ilişkisi vatandaşlık zemininde yeniden düzenlenerek, karşılıklı hak ve sorumlulukların hukuki bir çerçeveye bürünmesiyle neticelenmiştir. Bireyin devletin bir parçası olarak ifade edildiği “birey devlet içindir” olarak ifade edilen organik devlet anlayışından “devlet birey içindir” anlayışına dönüş, aynı zamanda modern devletin refah seviyesini yükseltici sosyal politikalar geliştirmesi misyonunu da yüklenmesine sebep olmuştur. Bu anlayışın zaman içerisinde edindiği rol ve kazandığı önemle, modern devlet prensibi zaman içerisinde, refah devleti olarak tanımlanmaya başlamıştır (Ersöz,2003:140).

1.2.1. Refah Devletin Amaçları

Refah devleti anlayışının benimsenmesi ve uygulamaya gidilmesinde aralarında belirgin bir ayrım olmayan iki önemli dayanak etkili olmuştur. Bazı hizmet ve görevlerin sadece devletçe yapılabileceğini savunan ve Keynesyen teorinin, kamusal malların, dışsallıkların, eksik piyasaların alt yapısını oluşturan “*Etkinlikle ilgili dayanak veya sebepler*” i bunlardan ilkidir. İkinci grup dayanak ise “*Ahlaki, politik ve hukuki prensipler ve tercihler*”den oluşan dayanaktır. Bu prensip ve tercihler aileden, toplumdan ve bireyden kimin sorumlu tutulabileceğini ve buna bağlı kimlerin rol alabileceğini içeren unsurlardan oluşan, özellikle adil dağılım ve yeniden dağılımla ilişkilidir (Gökbunar ve Kovancılar,1998:253).

³ Bu anlamda çalışmamızın da temel dayanağı gücün kaynağı teorisi bağlamında yapılan tanımlamaya dayanmaktadır.

Tarihsel gelişimi ve geçirmiş olduğu dönemler aşağıda detaylı olarak incelenecek olsa da Refah Devletinin ortaya çıktığı dönem toplumsal ve siyasi hareketlerin dolayısıyla da sorunların yoğun olduğu; Marshall'ın deyimiyle bireylerin sivil, siyasal ve sosyal haklarını elde ettiği bir dönem olmuştur (Aktaran:Günel, 2009: 18). Böyle bir dönemde devlet; çalışma saatlerinin düzenlenmesi, işçilere sağlık ve iş güvenliği ortamının sağlanması, temel çalışan haklarının temini gibi korumalar sağlamış; işsizlere ve çalışmaktan yoksun olanlarla hastalar ve yaşlılara ise sosyal yardımlar sağlayarak toplum içindeki dezavantajlı grupları da bir nevi toplumsal bütünleşme içine dahil etmiştir (Aksoy,2016:56).

Refah devleti bir yaklaşıma göre çalışma saatleri, iş güvenliği, sağlık, gibi düzenlemelerle çalışanların korunmasını sağlarken; diğer bir yaklaşımla, yapılan refah harcamaları yoluyla gelir kayıplarına uğrayanlara, işsizlere, sakatlara, hastalara, yaşlılara yönelik çeşitli düzenlemelerle toplum sağlığını koruma amacını taşımaktadır. Bunun yanında refah devleti kişilere minimum bir gelir düzeyinin garanti edilmesini sağlarken, başka bir görüşle de belirli ihtiyaçların karşılanmasında minimum standartların sağlanmasını amaç edinmiştir. Yine başka bir görüşle Refah Devleti bireylerin yasalar karşısında sahip oldukları eşitlik ve özgürlüklerinin işlevsel bir niteliğe kavuşmasını sağlamakla birlikte bunun olabilmesi için de gerekli düzenlemeleri yapmak amacını taşımaktadır (Aktan ve Özkıvrak,2008:41).

Koruyucu devletin din temelli veya bağışlar, yardımlar yoluyla gönüllülük esasıyla sağlamış olduğu yardımları devlet garantisi altında, ihtiyacı olanlara ve "hizmet" olarak verme anlayışıyla şekillenen refah devletinin amaçları noktasında çok fazla şey söylenebilecek olsa da temel olarak;

- Vatandaşlara belli bir sosyal güvenlik düzeyi ve asgari gelir düzeyinin sağlanması
- Sağlık, eğitim olanağı ve konut desteği sağlama
- Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve eşitsizliğin giderilmesi ile sosyal bütünleşmenin sağlanması
- Toplumsal katılımının sağlanması şeklinde detaylandırılabilir birçok argüman sıralanabilecektir (Yılmaz,2006:9-10). Fakat genel kabul görmüş haliyle ve birçok farklı refah ülkesi için ortak olacak biçimde

temellendirilecek bir sınıflandırmayla bu amaçlar belli başlıklar altında toplanacaktır.

1.2.1.1. Yoksullukla Mücadele

Bireylere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları sosyal risklere karşı koruyan ve bunu yaparken de onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan, sosyal konumları ne olursa olsun onlara belirli bir sosyal hizmet standardı getiren refah devleti, özü itibarıyla bireylerin belli bir yaşam standardına sahip olabilmeleri için gerekli minimum gelir düzeyini garanti eden devlettir (Aktan ve Özkıvrak,2008:41).

Kavramın anlamı ile ilgili olarak ihtilafli düşünceler genel anlamda ölçümünde kullanılan “sadece ekonomik göstergeler” ya da bu göstergelere ek olarak “sosyal ve siyasal kriterler” noktasında olmaktadır (Caner,yy:1) Daha açık bir ifadeyle“yoksulluk göstergesi olarak sadece ekonomik kriterler mi baz alınmalıdır, yoksa ekonomik göstergelerin yanında sosyal ve siyasal kriterler de baz alınmalı mıdır?” sorusu, tanım yaparken üzerinde durulması gereken sorudur. Bu noktada kavramın ilk ortaya çıktığı 16. yüzyılda çok fazla ihtilaf olmasa da - ki o dönemde yoksulluk “ihtiyaçları karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamamak” olarak tanımlanmıştır- özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak farklı görüşler ortaya çıkmış; bu farklılık ülkeler ve hükümetler arasındaki politikalar anlamında da farklılıklara neden olmuştur (Alcock,2011:181).

Özellikle 16. yüzyıldan sonra Avrupa’da ortaya çıkan Kapitalizm, tarımın ticarileşmesi ve tarımsal yapıların çözülmesi süreci sonucunda kırdan kente artan yoğun göç ve buralarda da düzensiz istihdam sorunuyla karşılaşılması, modern anlamda yoksulluğu ortaya çıkaran ya da yoksulluk kavramının anlamını pekiştiren⁴ gelişmeler olmuştur (Buğra,2005:2). Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde uygulanan politikalara bakıldığında bu politikaların temelinde yoksulluk

⁴ Burada “anlamını pekiştiren” ifadesiyle vurgulanmak istenen; dönemin geleneksel tarım toplumunda yaşanan yoksulluktan farklı olarak; insanların kent yaşamlarında kendilerine destek sağlayan sosyal ilişkiler ve akraba toplulukları ya da birliklerinin zayıflaması neticesinde yaşadıkları yoksulluk halidir. Bu iki yoksulluk ve bu yoksullukların bireye hissettirdiği ya da bireye yaşattığı sonuçlar birbirinden farklı olmuştur (Buğra, 2005: 2).

tanımıyla ilgili olarak farklı iki anlayış olduğu düşünülmektedir (Özel İhtisas Komisyon Raporu,2007:3). Buna göre birinci grup politikalar daha çok ekonomik nitelikte ve daha ziyade geliri temel alırken; ikinci grup politikalar yoksulluğun sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel bir sorun olarak da görülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu farklılığı T. H. Marshall'ın "Vatandaşlık ve Sosyal Sınıf" başlıklı makalesinde vurguladığı ifadelerle⁵ dayandıran görüşler de mevcuttur. Yine ekonomist Amartya Sen'e göre yoksulluk gelir düzeyiyle sınırlandırılacak, ekonomideki ürünün yeterli olup olmadığıyla ilişkili bir kavram değildir (Kayataş,2014:4). O'na göre yoksulluk "yapabilirlik" kavramıyla ilişkilidir. Buna göre yapabilirlikten (daha açık haliyle açlık, sağlıksızlık, kötü barınma koşulları, cahillik, eğitimsizlik gibi her insanın kaçınmayı isteyeceği koşullardan kaçınabilme ile ilgili olarak seçim yapabilme yetisi)⁶ yoksun olan her birey yoksuldur (Buğra,2005:7). Dolayısıyla bireyin sadece sahip oldukları değil; neyi yapıp neyi yapamadığı da bir o kadar önemlidir; ki bu durum bireyin sosyal dışlanmasına ve kısır bir döngü olarak sosyal dışlanması da yoksunluğa daha doğru bir ifadeyle yoksulluğuna sebep olacaktır (Alcock,2011:182).

Tüm bu yaklaşımlara göre yoksulluk kavramını üç farklı başlıkta ele almak mümkündür. Bunlar içerisinde temel yiyecek gereksinimlerini karşılayacak gelirden yoksun olma hali **mutlak yoksulluk** olarak tanımlanırken; yiyecek dışındaki gereksinimleri karşılayacak gelirden yoksun olmak **görelî yoksulluk** olarak ifade edilmektedir. Buna göre zaman içinde neyin yoksulluk olarak ifade edildiği değişebileceğinden tanımlama yaparken de ortalama gelirden daha fazla kriterin düşünülmesi gerekmektedir (Alcock,2011:181). Okur yazarlık, yetersiz beslenme,

⁵ Marshall'a göre bireyler sivil hak ve özgürlüklerini 18. yüzyılda, siyasi haklarını 19. yüzyılda, sosyal haklarını ise 20. yüzyıldaki gelişmelerle sağlamışlardır. Yoksullukla ilgili ortaya çıkan bu tanımsal genişleme de bireylerin bu hakları ile birlikte gerçekleştirilmiş olan politikaların gelişimi ile ilgilidir. Elde edilen haklara binaen uygulanan politikaların mahiyeti tanımlı farklılaştırmış/genişletmiştir.

⁶ Buna ilave olarak dezavantajlı bireyler için düşünüldüğünde ise bu yapabilirlik; bireylerin seçim yapabilme için sahip oldukları mali yeterlilik değil; toplumun da kendilerine sağladığı imkan ve ayrıcalıkları kapsamaktadır. Sen'in ifade ettiği bu imkan ve ayrıcalıklardan yoksunluk örneğinin savaş döneminde mali imkanı olsa da bireyin ürünlere ulaşmada yaşadığı güçlük veya kadınların çalışmasının yasak veya olanaksız olduğu bir toplumda yaşanan yoksulluk halidir (Sen, 1982; Aktaran; Kayataş, 2014: 4). Bu noktada da yine bireylerin sivil hak ve özgürlüklerine ilave olarak elde ettikleri siyasal ve sosyal haklara bir vurgu olduğu düşünülebilir.

anne çocuk sağlığı, kısa yaşam sũresi, sağlık yetersizliği gibi durumlar da **insani yoksulluk** olarak tanımlanmaktadır (Özel İhtisas Komisyon Raporu,2007:1). Genel olarak ise Birleşmiş Milletler'in tanımına gũre yoksulluk: *“temelde yeterli bir yaşam standardı ve buna ek olarak diğer medeni, sosyal, kũltũrel ve siyasi haklar için gerekli olan kaynaklarla gũvenlikten yoksun olma hali”* olarak tanımlanırken (Uzun,2003:157); Tokol ve Alper (2015) yoksulluğu gelir dũřuklũđu ya da yetersizliğin ۆtesinde sağlık, beslenme, barınma imkanlarından ihtiyaını karşılamayacak ۆlũde yararlanmaktan mahrum olma (yoksun olma) hali olarak tanımlamışlardır (Tokol ve Alper,2015:50).

Yoksullukla ilgili yapılan bu tanımlamaların, genel olarak, yaşanan toplumsal ve ekonomik dũnüşũmler neticesinde yaşanan gelişmelerle ilintili olarak yapılması gereken politikalara gũre değiştiğini sũylemek mũmkũndũr. Nitekim 20. yũzyıl içerisinde yaşanan gelişmeler yoksullukla mũcadele noktasında ۆncelikli olarak devlete “Refah Devleti” olması sebebiyle sosyal gũvenlik mekanizmalarına ağırlık veren bir rol yũklemiřken; yũzyılın sonuna doğru bu politikaların bũte ۆzerindeki yũkũ devlet mũdahalelerinin azaltılmasına varan sonuçlar dođurmuřtur⁷. Nitekim yeni anlayışla devletin yeniden dağıtım politikaları tasarlaması ve bunu uygulamasına dayanan rolũ; piyasa mekanizması içerisinde- ve ona mũdahale etmeksizin, ekonomik ۆzelliđinden ziyade sosyal, siyasi ve kũltũrel bakımdan bir sorun olarak gũrũlen yoksulluğuın Dũnya Bankası, Bileşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslar ۆstũ kuruluşlar ve sivil toplum ۆrgũtleri eliyle özũlmesi yũnũnde değişmiştir (Özel İhtisas Komisyonu Raporu,2007:6). Buna gũre Dũnya Bankası'nın 2000/2001 tarihli “Yoksulluğu Saldırmak” başlıklı Dũnya Kalkınma Raporu'na gũre Yoksulluğu minimize etme stratejisi ۆ ana başlık altında ele alınmıştır.⁸

⁷ Bu politika değişimlerinin nedenlerinden bir diğer de dũnemin yoksullara yapılan sosyal gũvenlik harcamalarının bireylerin ۆzerinde “yoksulluk kũltũrũ” ve “yardıma bağımlılık” yaratma riski oluşturduğu yũnũndeki yaklaşımdır. Buna gũre yapılan destek bireylerin çalışma dũrtũsũnũ olumsuz olarak etkilemekte, bireyi çalışmadan elde ettiği gelir ya da bakım anlamında bir kolaycılığın içine sũrũklemektedir (Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2007: 4).

⁸ Bu stratejilerinden ilki olan Fırsatları Artırma Stratejisine gũre yoksullar için temel gereksinimler sağlanırken dışında bu gereksinimleri karşılayabilecekleri bir pazarın da yaratılması gerekmektedir. Bu Pazar ise ancak ekonomik bũyũme yoluyla yaratılabilecek; eşitsizliklerin giderilmesi anlamında ise insan ve toprak gibi varlıkları devletin desteklemesi

1.2.1.2. Gelir Dağılımında Adalet

Bir ülkede belli bir dönemde üretilen toplam mal ve hizmetin (milli gelirin) kişiler, sosyal gruplar, hane halkları, bölgeler ya da üretim faktörleri sahipleri arasındaki bölüşümü “gelir dağılımı” olarak tanımlanmaktadır (Ersezer,2006:255; Çalışkan,2010:92). Hane halkları, sektörler, bireyler, bölgeler ve üretim faktörleri arasındaki dağılım olarak farklı farklı kıstaslarla açıklanabilecek olan bu dağılım sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, toplumdaki zengin ve yoksul kesim arasındaki bölüşümün zaman içindeki seyrini, dağılımdaki adaletin seviyesini ve bu adaletin/adaletsizliğin servet, büyüme ve birikim üzerindeki etkilerini anlayabilmek ve değerlendirebilmek anlamında önemli bir parametredir (DPT,2001:3). Nitekim toplumsal barışın sağlanması ve devamlılığı için gerekli olan adil gelir dağılımının sağlanabilmesi için devletin piyasaya müdahalesi ya da ortaya çıkan farklılıklarda rol alma gereği de bu parametrenin seyrine göre şekil almaktadır.⁹

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunu özellikle endüstrileşmeyle birlikte karları yükselen bir kesime (burjuva sınıfı) karşı ücretleri yükselmeyen ve hatta düşen kesim (işçi sınıfı) arasında büyük huzursuzluklara ve iç çatışmalara ve hatta ideolojik kavgalara neden olmuştur (Aksu,1993:1). O dönemdeki genel kanı bu adaletsizliğin ve sonucunda ortaya çıkan- şiddetini artıran- yoksulluğun büyümeye bağlı olarak azalacağı yönünde olmuş; dolayısıyla bu kesim kendi haline bırakılmıştır. Uzun dönemli ekonomik sorunlar ve daha fazla sermaye birikimi ile ilgilenilen bu dönemin

gerekmektedir. Bir diğer strateji Güçlendirmeyi Olanaklı Kılma Stratejisidir. Buna göre devlet kurumlarının yoksullara karşı daha açık ve şeffaf olması, hesap verebilirliğinin sağlanması, yoksulların sosyal ve siyasi katılımının artırılması ve herhangi bir sosyal statü farklılığının engel olmasının sağlanmaması gerekmektedir. Son olarak Güvenliği Artırma Stratejisinde yoksulların ekonomik şoklar ve karşılaşılabilecek herhangi bir soruna karşı korunmasızlığının azaltılması, güvenliği artırıcı beşeri sermaye yatırımlarının artırılması ve yoksulların risklerle baş etme mekanizmalarının geliştirilmesi noktasında güvenlik mekanizmalarını oluşturulması amaçlanmaktadır (Zabcı, 2009: 91’den akt. Özgökçeler, yy.)

⁹ Literatürde az gelişmiş ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin iktisadi büyüme süreçlerinde yaşadıkları gelir adaletsizliğinin seyrinin kalkınma düzeyleri ile ilişkilendirilmesi anlamında farklı görüşler mevcuttur. Kuznets Hipotezi olarak ortaya atılan bu görüşle ülkelerin kalkınma düzeyleri emek verimliliğinin artmasıyla ilişkilendirilmiş; dolayısıyla büyüme sürecinde gelir eşitsizliğinin önce artması, kalkınma gerçekleştiğinde ise eşitsizliğin giderileceği/düşeceği savunulmuştur. Fakat bu gelişim her ülke için aynı düzey ve seyrinde olmamış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı biçimde gelişmiştir. (Şenkal, 2011; Baş, 2009; Dişbudak ve Süslü, 2009: 147).

hakim görüşü “ülkedeki gelir adaletsizliği ne kadar artarsa tasarruflar o kadar artacak; buna bağlı olarak sermaye birikimi ve büyüme artacaktır” görüşü olmuştur. Fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu görüşün sonucu gelir eşitsizliğinin daha da artması ve akabinde sosyal çatışmaları daha da şiddetlendirmesi olmuştur. Zira toplumda zengin ile fakir arasında sürekli büyüyen uçurum, insanların sağlığını ve refahını beklenilenin üzerinde bir oranda etkilemiş, olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Bu konu ile ilgili olarak Wilkinson ve Pickett’in yaptığı değerlendirme çarpıcıdır (Wilkinson ve Pickett,2009;18, Aktaran:Wahl,2015;145) :

“Yıllardır bilindiği gibi hastalıklar ve şiddet eşitsizliğin daha çok olduğu toplumlarda daha yaygındır. Fakat yaptığımız araştırma sırasında fark ettik ki sadece sağlık ve şiddet değil bir toplumun en alt seviyesinde oluşan hemen hemen her toplumsal soruna eşitsiz toplumlarda daha sık rastlanıyor. Dahası, bu sorunların hepsi de ne kadar zengin olursa olsunlar modern toplumları yıkıma götüreceği yönünde derin bir endişe yaratıyor. ”

Bu anlamda yine Wahl’ın aktardığı biçimde, Vicente Navarro (2004) çalışmalarında bizzat eşitsizliklerin olumsuz sonuçlar yarattığını, başka bir ifadeyle toplumsal gruplar ve bireyler arasındaki farkın ve dayanışma eksikliğinin nedeninin bu eşitsizliğin kendisinin olduğunu göstermiştir (Wahl,2015:145).

Asıl amacı toplumu oluşturan tüm bireylerin refah seviyesini artırmak olan ekonomi politikalarının etkinlik düzeyi, bireylerin refah seviyesi ya da bu seviyenin değişimi büyüme hızı ve kişi başına düşen gelir düzeyinden; dolayısıyla toplumdaki yoksul birey sayısı ve gelir dağılımının adaleti ile anlaşılmaktadır (Çalışkan,2010:91). Ayrıca bir ülkedeki iktisadi büyüme, siyasi istikrar, ekonomik etkinlik, fırsat eşitliği, toplumsal eşitlik ve uyum gelir dağılımının adaleti ile ilişkilidir (Aktan ve Vural, 2002:19; Ersezer,2006:255; Çalışkan,2010: 91). Bu anlamda piyasa mekanizmasının faaliyetleri sonucunda dağılan gelir devlet eliyle yeniden dağıtılmaktadır. Mevcut vergi oranlarının değiştirilmesi veya yeni vergilerin konulması, taban fiyat ya da regülasyon uygulamaları, tarım veya serbest meslek destekleri, asgari ücret

uygulamaları ile geliri yeniden dağıtan devletin bu faaliyeti sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır.

Mal ve hizmet piyasalarının rekabet durumundan, nüfusun sınıfsal ve sektörel dağılımına; eğitim durumundan çalışanların örgütlenme biçimine, ülkenin ekonomik gelişme seviyesinden demokratikleşme düzeyine ve hakim olan siyasi ideolojiye kadar bir çok faktör ise gelir dağılımının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Pehlivan,2009).

1980’lerle birlikte devletin müdahaleci uygulamalarını eleştiren neoliberal ekonomi anlayışının hakim olması ile birlikte bu politikalara verilen önem veya bu eşitsizliğin yarattığı olumsuz sonuçlar ikinci plana atılsa da küreselleşmenin gittikçe hakim olması ve derinleşen olumsuz etkiler devletin yeniden dağılıma müdahale etmesi gereğini gündeme getirmiştir.

Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşan ve gelişen Refah Devleti anlayışı toplumun içinde bulunduğu bir çok sorun gibi gelir eşitsizliği sorunun da çözümü noktasında bir yeni anlayış, çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Temel anlamda tüm vatandaşlarına asgari bir gelir güvencesi veren ve büyümenin çıktılarından yararlanma hakkı veren sosyal devlet anlayışı eşitsizliğin giderilmesi ve yarattığı sonuçlar anlamında bir çözüm sunmuştur (Çalışkan,2010:91).

1.2.1.3. Fırsat Eşitliği

Demokratik ve herkesin özgür olduğunun savunulduğu bir toplumun en temel iddiası herkesin bu özgürlükten eşit derecede yararlanıyor olduğudur. Bu yararlanıştan bir grubun veya bir sınıfın daha ayrıcalıklı olarak yararlanıyor olması diğer tarafın ise daha dezavantajlı durumda kalması o durumun tam manasıyla “özgürlük” olmadığının bir göstergesidir. Bu anlayışla gelişen kavram toplum yapısı içinde “eşitlik” kavramının ve dolayısıyla bu kavramın gelişmesi noktasında itici bir unsur yaratan toplumsal dönüşümün kurucu unsurlarından biri olmuştur (Göze,2016:240-242).

Bireylerin doğal olarak eşit olduğu anlayışına dayanan liberal devlet anlayışına göre bireyler özgür doğup eşit olarak dünyaya gelmektedir. Liberal

devletin “*insanlar yasa önünde özgür ve eşit doğar, özgür ve eşit yaşar* ” ilkesi eşitliğin de tıpkı özgürlük gibi insan doğasından ayrılmayan bir özellik oluşunu ifade eder. Buna göre; içinde bulundukları sosyal ve ekonomik durum ne olursa olsun, insanlar doğuştan özgürdür; yasalar önünde de eşittir (Göze,2016:236-237). Bu ilke ile birlikte toplum düzeninin yarattığı yapay ayrımlara ve bu ayrımların yarattığı eşitsizliklere karşı bireyler yasa ile korunmak istenmiştir. Bireylerin sosyal yaşam içinde girdiği mücadelede bu mücadelenin koşullarının eşit olması gerekmektedir. Fakat bu ilke bireylerin sosyo-ekonomik koşullardan kaynaklanan eşitsizliklerini ortadan kaldırmamaktadır.

18. yüzyıl liberal sisteminin benimsemiş olduğu bu yasal ve hukuki eşitlik ilkesi insanlar arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları ortadan kaldıramamış; bu ilke koşulların eşit hale getirilmesinde ve fırsat eşitliği sağlanması noktasında kullanılamamıştır (Aktan ve Özkıvrak,2008:48; Erdal,2012:36). Uzun mücadeleler sonucunda elde edilen yasal eşitlik ilkesini seçme ve seçilme ilkesi ve siyasi eşitlik ilkeleri izlemiş; ve nihayet sosyal devlet sistemiyle fırsat eşitliği, şans eşitliğinin sağlanması ilkeleri benimsenmiştir (Göze,2016:243).

Bu anlamda sosyal devlet; koşulların eşit olması, insanların olanak bakımından ve kötü şanslarının etkileri bakımından da eşit olmaları için çeşitli düzenlemeler yaparak; yasa önünde eşitlik ilkesini desteklemek ve dolayısıyla insanların bu eşitsizliğini ortadan kaldırmak amacını benimsemiştir. Bu anlayışla sosyal devlet; işçi-işveren arasında sosyo-ekonomik bir denge kurmak ve bu durumun yarattığı sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmak, güçsüzleri, dezavantajlıları korumak, herhangi bir şekilde oluşan sömürüyü engellemek adına koruyucu tedbirler alarak yasa önünde eşitliği etkili kılmaya çalışmaktadır (Göze,2016:239).

Refah Devleti toplumsal hayat içerisinde fırsat eşitliğini yaratmak ya da daha doğru bir ifadeyle fırsat eşitsizliğini azaltmak anlamında çeşitli araçlar kullanmaktadır. Vergilendirme yoluyla geliri yeniden dağıtan refah devleti sağladığı hizmetler ile finansal destek sağlarken; toplumun düşük gelirli kesimi için marjinal olarak en yüksek değeri sağlamaktadır. Çocuk yoksulluğunu en aza indirerek yaşam kazanımı, sosyal entegrasyon, sağlık entegrasyonu, eğitim kazanımı noktasında ciddi

etkiler yaratan refah devletinin bu yatırımları Andersen'e göre eşit fırsatların teşvik edilmesinde muhtemelen en etkili araç olabilmektedir (Andersen,2016).

Bu hususta en önemli noktalardan birisi de sosyal devletin sunduğu hizmetlerden yararlanmada fırsat eşitliğinin olmasıdır. Sosyal devlet taraftarlarına göre bireyler arasındaki fırsat eşitliğini sağlayabilmenin sosyal politika olarak karşılığı; büyük ölçüde ve etkili oranda eğitim öğretim hizmetlerinde yapılacak düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler bireylerin eğitim imkanlarına erişim noktasında eşitlenmelerini ve ileride elde edecekleri mesleklerde ve gelirlerde bir getiri elde etmelerini sağlayacaktır. Bu anlamda her düzeyde eğitim ve öğretim hizmetlerinin sağlanması sosyal devletin görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir(Erdal,2012:48).

Yine eşitsizliğin azaltılması noktasında kullanılan araçlardan biri istihdam, özellikle kadın istihdamının sağlanması noktasındaki politikalar¹⁰. Son olarak eşitsizliğin azaltılması noktasında yaşam şansını eşitlemek anlamında yapılan politikalar da bu anlamda önemli olan politikalar. Bu anlamda standart teori ebeveynlerin çocuklarının sermayesine yaptığı yatırımlar açısından sosyal kaynakların etkisini açıklarken; ekonomistler parasal yatırımların önemini vurgulamakta; sosyologlar ise kültürel sermayenin aktarımını bunun ve bilişsel gelişim ve çocukların eğitimsel kazanımı için önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla ebeveynler arasında daha fazla gelir eşitliği gelecek nesillerde daha eşit yaşam şansı anlamına gelmekte; çocuklu ailelerde yoksulluğu en aza indirmek ise daha eşit yaşam şansını teşvik etmekte yararlı olmaktadır. Erken çocukluk dönemi aile etkisinin ve çocuğun yaşam şansı için en önemli dönemdir.¹¹ Sosyal bilimsel

¹⁰ Kadın istihdamının özellikle de tek eşli ailelerde kadına yönelik yapılan istihdam politikaların çocukların yetişmesinde ve geleceklerini şekillendirmelerinde önemli olduğu noktasında yaygın bir görüş vardır. Ayrıca eşitlik ve özgürlük ilkelerine dayandırılan refah devletinin toplum içinde yer alan kadın için de eşit şartlar ve imkanlarla, hatta yaşadıkları dezavantajlar boyutunda da değerlendirilerek eşit imkanlar yaratması beklenmektedir.

¹¹ Bu noktada Andersen'in görüşü özellikle çocuklu aileler arasındaki gelir eşitsizliğinin giderilmesinin çocuklar için eşit imkanlar eşit şartlar yaratacağı dolayısıyla geleceklerini şekillendirmede eşit fırsatlar elde edecekleri yönünde olmuştur. Ona göre düşük gelirli ailelerin ve hatta kültürel sermayesi olmayan, evinde kitap bulundurmayan ailelerin çocukları ileride yine düşük gelirli ve aynı kültürel şartlarda olacaktır. Bu anlamda da özellikle eğitim noktasında eşit imkanların yaratılmasını önermektedir.

araştırmalar ana ailenin etkilerinin ebeveyn gelirlerine ve kültürel-bilişsel uyarılara indirgeneceği konusunda geniş bir fikir birliğine sahiptir (Andersen,2016).

1.2.1.4. Sosyal Adalet

Özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan Refah Devleti ile anlam kazanan sosyal politika uygulamalarıyla toplumsal yardımlaşma;isteğe bağlı ve merhamet esasına dayalı bir anlayıştan çıkararak yerini, eşit haklara sahip olan bireylerin sosyal risklere karşı kurumsal yollarla korunduğu bir anlayışa bırakmıştır (Sunal,2011:284).

Toplumda yaşayan her bireyin hakça bir paylaşım olduğu konusunda ortak bir kanaatinin olması sosyal adalet kavramıyla ifade edilir. Temelini “eşitlik” anlayışına dayandıran bu ifade, anlamında toplumda yaşayan bireylerin başta siyasal alanda olmak üzere toplumun her alanında nimet ve külfetlerin dağıtılması konusunda eşit olmalarını ifade eder. Eşitlik ve adalet kavramlarıyla doğrudan ilgili olan ve anlam kazanan sosyal politika bu sebeple sosyal adalet kavramıyla da ayrı düşünülemeyecek bir olgu olmakla birlikte; sosyal politikaların temel hedefi sosyal adaleti tesis etmektir (Sunal,2011:284).

Lea Ann Bell sosyal adaleti, kaynakların eşit olarak dağıtıldığı ve tüm üyelerinin bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan güvende olduğu bir toplumun adil olduğunu ifade etmektedir. Van Wormerise adaletsizliği çaresizlik, baskı, sindirilme ve eşitsizliğin doğal bir sonucu olarak görmekle birlikte sosyal politikaların amacının var olan bu adaletsizlikleri ortadan kaldırmak olduğunu ifade etmektedir (Aktaran: Sunal,2011:285).

Faydacı liberal geleneğin öncülerinden olan J. S. Mill (1863) toplumdaki sınıfların (köleler- zgr insanlar, derebeyleri- serfler, soylular- sıradan insanlar, sermayedarlar- emekçiler) farklı zamanları yansıttıklarını ancak aynı hiyerarşik izleri taşıyan sosyal gerçekliklerin adaletsizliğe dönüşmüş hallerinin de birer yansıması olduklarını belirtmiştir (Sunal,2011:286). Kurer (1999)’e göre ise doğrular toplumlar tarafından belirlenmiştir ve sosyal adalet kavramı aileden aileye, kişiden kişiye ve toplumdan topluma süreç içerisinde farklılık gösterir. Miller (1999) sosyal adaleti sağlamanın, “hak etme, gereksinimler, yasal haklar, eşitlik” kavramlarını

gerçekleştirmekle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ona göre sosyal adalet bu dört unsurun dengede bulunduğu durumda gerçekleşmektedir. Miller bunun zor olduğunu çünkü bu denge durumunu sağlamanın her zaman mümkün olmadığını belirtmektedir. Ona göre hak etme ve gereksinim duyma gibi kavramlar ölçülmesi mümkün olmayan ve kişiden kişiye değişen, üzerinde herkesin uzlaşmaya varamadığı kavramlardır. (Sunal,2011:288).

İşte bu denge halini optimal seviyede sağlayabilmek için amacı sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmak olan ve bölüşümde adaleti sağlamaya çalışan sosyal politikalardan sosyal devlet uygulaması olarak yararlanmak gerekmektedir.

1.2.1.5. Sosyal Refah

Refah devletinin sunduğu birtakım sosyal refah hizmeti benzeri uygulamalar insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, modern refah devletlerinin oluşumundan önceki dönemlerde de bu tür hizmetler sivil toplum, dini kurumlar, piyasalar, gönüllü kuruluşlar gibi çeşitli kurumlar aracılığıyla verilmektedir.

Ancak Sanayi Devrimi'nden sonra yaşanan süreçle birlikte toplumsal yapının ve üretim ilişkilerinin hızla değişmeye başlaması, yaşanan açlık, sefalet, savaş ve salgın hastalıklar dönemin sosyal kurumları olan aile, hayır kurumları ve diğer yardım kurumlarının desteğinin yetersiz hale gelmesine neden olmuştur. Bu süreçten sonra toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek daha büyük bir yapıya gereksinim duyulması devletin toplumsal yaşama müdahale etmesi gereğinin anlaşılmasına ve bu fikrin destek görmesine neden olmuştur.

1970'lerin sonuna gelindiğinde devletin refah hizmetlerini sunumu noktasındaki rolünde bir takım anlayış değişiklikleri olmuştur. Bundan sonraki süreçte, küreselleşme ve onun ideolojisi olan neo-liberalizmin yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte devletin görevleri ve müdahale alanı ile ilgili de bir takım tartışmalar başlamıştır. Dolayısıyla yeni yaklaşımların geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

“*Refah karması*” yaklaşımı bu yaklaşımlardan biridir. Özdemir'in (2004) ifade ettiği biçimde, bu yaklaşım; devletin devreden çıkartılmadığı, bununla birlikte

hizmetlerin sunumu noktasında diğer sosyal politika sağlayıcı kurumlardan da yararlanmayı amaçlayan; hizmet üreten bir devletten ziyade, hizmetlerin kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları tarafından ortak bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlayan ve onlara gerekli finansman desteğini sağlayan düzenleyici bir devlet anlayışıdır (Özdemir,2004:101-102).

Bunun yanında bir başka görüş ise kişinin karşılaştığı problemlerine, başta kendisi, sonra ailesi ve akrabaları, komşuları, sonra dini ve hayırsever kurumlar ile çözüm araması; bunların yetmediği durumlarda devletin sorumluluğunun başlaması gerektiğini, devletin başvurulacak son çare olması gerektiğini savunmaktadır (Ginsberg,1998: 16-17, Aktaran: Özdemir,2004:102).

Yine benzer şekilde sosyal refahın sağlanması noktasında, toplum yapısı içerisinde edindiği rol ve benimsediği amaçlarla ve düzenleyici, hatta bizzat üstlenen konumuyla devleti refah sağlayıcı en temel kurum olarak gören anlayışlar da mevcuttur. Bunun yanı sıra sosyal refahın sağlanması hususu refah rejimine göre de farklılık göstermektedir. En açık ifadesiyle Esping- Andersen'in refah rejimi modellerinde(Kıta Avrupası, İskandinav, Güney Avrupa) roller birbirine göre farklı oranlarda dağılmaktadır (Kuhnle-Alestalo,2007:7, Aktaran: Özdemir,2004:103).

Sonuç olarak değerlendirmek gerekirse, tarih içerisinde sosyal refah aile, devlet ve piyasalar arasında paylaşılan bir durumdur. Değişen şartlar göz önüne alınarak bu ilişkilerin- rolün yeniden düzenlenmesi gereği, devleti hizmetlerden tamamen çekmek anlamına gelmeyeceği gibi, ortak hareket etmeyi sağlayacak bir düzenlemenin yapılması; devleti yerini alabilecek büyüklükte bir kurum olmaması sebebiyle baş aktör olarak kalacağı bir konuma koymaktadır (Özdemir,2004:124; Serter,1994:40; Pierson,2001:310-12).

1.2.1.6. Sosyal Güvenlik

20. yüzyılın başına kadar olan liberal devlet anlayışının hakim olduğu dönemde, ekonomi sürekli tam istihdamdadır ve kişiler üretim sürecine katılmaları karşılığında bir gelir elde etmektedir. Bu dönemde kişilerin hastalık, kaza gibi durumlarda gerekli olan hizmeti piyasadan satın almaları beklenirken, yaşlılık, sakatlık, işsizlik gibi muhtemel durumları düşünerek tasarruf yapmaları da

beklenilmektedir. Bu dönemde yoksullar, düşkünler, sakatlar, yaşlılar ve çocuklar gibi toplumun dezavantajlı gruplarına da gerek aile gerekse de dini kurumlar ve hayır kurumları tarafından bakılmaktadır.

Ancak özellikle 19. yüzyılın sonlarında başlayan kötü çalışma koşulları, sefalet seviyesine düşen işçilerin ücretlerindeki düşüşlerin yarattığı tepkiler, demokrasinin yayılması ve işçilerin örgütlenerek politik bir baskı unsuru haline gelmeleri gibi gelişmeler Batılı ülkelerde sosyal sigorta uygulamalarının hayata geçmesinin zeminini oluşturmuştur. Bu dönemde I. Dünya Savaşı'nın etkileri devam ederken yaşanan 1929 Ekonomik Buhranı işsizliğin daha da artmasına sebep olmuş, 20. yüzyılın ilk yarısında devlet, sosyal güvenliği sağlamak için aldığı önlemleri artırmak durumunda kalmış, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, değişen çalışma düzeni ve aile yapıları daha önce aile düzeyinde gerçekleştirilen dayanışmaları azaltmıştır (Şanlıoğlu,2011;53-54). Dolayısıyla devlet bu alanda temel birim haline gelmiştir.

Bu anlamda sosyal devletin temel amaçlarından ve hatta ortaya çıkışında etkili olan en önemli amaçlarından biri sosyal güvenliğin sağlanmasıdır. Bireylerin Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan olumsuz çalışma koşullarının etkisi ve toplumsal adalet duygularını yitirmelerinin bir sonucu olarak, bireysel çözüm mekanizmalarının yetersiz kalması ile bireyleri yoksulluktan kurtarmak ve onlara minimum bir gelir sağlayarak temel gereksinimlerini karşılamalarını garanti etmek anlayışıyla benimsenen sosyal güvenlik fikri; insanların kendilerini, yaşadıkları toplum içinde güvende hissetmeleri gerektiğini ifade eder. Bu anlayış bireylerin sadece yoksulluktan kurtarılmasını değil; aynı zamanda yaşam şartlarındaki herhangi bir değişimden kaynaklanan zorluklara (işsiz kalmak, hastalanmak, sakatlık gibi) karşı da korunmalarını ifade eder. Terim resmi ifadesini ilk kez ABD'de 1935 yılında kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası'nda bulmuş olsa da gerçek anlamını 1942 Beveridge Raporu ile bulmuştur (Tuncay ve Ekmekçi,2005:6).

Tuncay ve Ekmekçi (2005)'ye göre, sosyal güvenlik insanların geleceğini güvenli kılmak ihtiyacı ile ortaya çıkmış; “ *bir mesleki veya sosyal risk yüzünden geliri veya kazancı kesintiye uğramış kimseleri başkalarının yardımını istemeye lüzum bırakmaksızın, geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistem*” olarak

tanımlanan bir anlayıştır (Ekmekçi ve Tuncay,2005:6). ILO'nun (1944) tanımına göre ise sosyal güvenlik: “ *Halkın hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalması durumunda düşeceği yoksulluğa karşı, çocuk sayısının artması ve analık halinde korunmasına ilişkin alınması gereken önlemler sistemidir*” (ILO,Philadelphia Konferansı). Bu anlamda sosyal güvenlik özel sigortalardan farklı olarak bireysel risklerin toplum tarafından üstlenilmesi anlamına gelmekte, toplumsal düzeydeki bu sosyal güvence özel sigorta güvencelerinin yetersiz kalması durumunda gündeme gelmektedir (Şanlıoğlu,2011:53).

Sosyal devlet bunu yaparken ise başta sosyal sigortalar olmak üzere, sosyal tazmin, sosyal yardım, sosyal hizmet araçlarından yararlanmak suretiyle, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, kaza gibi sosyal risklere karşı vatandaşlarını korumakta; karşılaşılabilecek gelir düzeyi düşüşlerine karşı minimum bir gelir düzeyini garanti etmektedir (Aktan ve Özkıvrak;2008:35). Bu anlamda da sosyal güvenlik esasında sadece bir garantör değil; insanların belirli risklere karşı korunmasını sağlarken sosyal adalet ve ekonomik güvenliklerini de sağlayan, yönlendiren bir sosyal politikadır (Özgökçeler,yy:2).¹²

1.2.2. Refah Devletin Göstergeleri

Refah devletinin amaç ve özellikleri temel alındığında, devletin sosyal politika üretici vasfı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, iktidar sahipleri refah devletinin amaçları doğrultusunda pek çok sosyal politika araçlarına sahiplerdir. Bu araçlar, refah devleti anlayışında farklı yaklaşımların yansımalarını ortaya koymaktadır. Can Aktan, sosyal politika araçlarını iki ayırım çerçevesinde incelemiştir. Bunlardan birincisi, devletin ekonomik hayata müdahalede kullandığı kamu politikalarının bütün araçlarını kapsayan geniş anlamda sosyal politika araçlarıdır. Para ve kredi politikaları, maliye politikaları, regülasyon ve kontrol politikaları, dış ticaret ve kamu iktisadi teşekkülleri politikaları geniş anlamda sosyal

¹² Bugünkü anlamıyla sosyal güvenlik artık gelir dağılımının adil dağılımından da ziyade sosyal risklerin adil dağılımıyla ilgilenmektedir. Öyle ki gelişmiş batı ülkelerinde sosyal güvenlik politikaları daha ziyade bireyin topluma ve toplumun bireye uyumunun sağlanması ile ilgilenmektedir. Bunu da sosyal yardımlar ve sosyal sigorta araçları ile sağlamaktadır. (Tuncay ve Ekmekçi, 2005: 5-6).

politikaların araçlarını teşkil etmektedir. Buna karşılık, devlet sosyal sigortalar, teşvik ve yardımlar, sosyal tazmin ve hizmetler kapsamında, özellikle toplumdaki güçsüz, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine yönelik dar anlamda sosyal politika araçlarına da başvurabilir.¹³

1.2.2.1. Piyasa Regülasyonu

Sosyal politika üreticisi olarak devlet, refah seviyesini yükseltmeye yönelik amaçlarını gerçekleştirmek için bir takım sosyo-ekonomik araçları devreye sokmaktadır. Bunlardan ilki, piyasayı düzenlemektir. Piyasa regülasyonu, devletin direk olarak piyasa müdahalesinden ziyade piyasanın diğer aktörlerini de denklemin içerisinde tutarak piyasa faaliyetlerini denetlemesi, hatta hakem rolünü üstlenmesidir. Bu noktada en önemli araç, kamu kurumları tarafından yürütülen ve kontrol kanallarının açık tutularak devamlılık arz ettiği denetleme faaliyetleridir. (Tepe ve Ardiyok,2004:106-107). Bu bağlamda devlet, mal ve hizmet satışları, ücret ve kira fiyatları, faiz oranları gibi faktörleri kullanarak piyasada oluşabilecek fiyat aksaklıklarının önüne geçmeyi hedefler (Erdal,2012:45).

Devlet piyasa regülasyonunu tesis ederken maliye ve para politikalarının ekonomik araçlarını devreye sokmaktadır. Bunu yaparken, devlet iktisadi faaliyetlerini oluşturan kuruluşları eliyle ve faiz, döviz kuru, istihdam ve vergi politikalarıyla piyasayı düzenlemektedir. Bu noktada, rekabet koşullarını bozan ve serbest piyasanın getirebileceği olası kartelleşmeleri engellemek adına eğitim, sağlık, savunma, gıda vb. alanlara müdahale etmektedir. Bu husus aynı zamanda, toplumda güçsüz konuma düşen sınıfları koruma motivasyonunu ifade etmektedir (Alkin,2004:5-6).

Devletin piyasa regülasyonunu sağlamaya yönelik bir diğer motivasyonu ise, piyasanın yetersiz kaldığı durumlarda üstlendiği sosyal sorumluluk görevidir. Belli başlı hizmetleri özellikle mahrumiyet içeren bölgelere götürmek ve orada tesis etmek adına sübvansiyon yardımlarında bulunmaktadır. Bu aynı zamanda bölgesel

¹³ Geniş bilgi için bkz., Aktan, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm>, (Erişim Tarihi: 10.10.2018).

kalkınmanın sağlanması ve ekonomik etkinliğin artırılması açısından da önem taşımaktadır (Güvenek,2004:49-51).

Devletin piyasa regülasyonu bağlamında kamu kurum ve kuruluşlarını ekonomik faaliyetlerin aracı olarak belirlemesi, aynı zamanda kamu işletmeciliğini ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal refahı ve menfaati gözetmek adına, devletin mal ve hizmet üretiminde bulunarak, bunların tüketiciyle kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, özel kesimin ekonomik faaliyetlerinde merkeze aldığı kar kaygısı yerine devlet, toplumsal çıkarı ve refahı denklemin içerisinde tutmaktadır. Kamu kurumları, bu kurumlara bağlı iştirakler, ilgili kuruluşlar, ortaklıklar gibi pek çok isim ve nam altında devlet bu faaliyetlerini yürütmektedir (Ardıyok,2004:40).

Devletin, özel sektöre yönelik ekonomik faaliyetlerinde merkeze aldığı kamu yararı motivasyonu, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık taşımaktadır. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerde bu kuruluşlar, piyasa regülasyonunun yanında, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek, özel sektöre kılavuzluk etmek ve bazı yatırımların gerçekleşmesi açısından onu teşvik etmek, gelir dağılımını düzenlemek ve bölgeler arasındaki kalkınma düzeyinde dengeyi sağlamak gibi diğer misyonları da yüklenmektedir (Sayıştay,2009:1-3).

1.2.2.2. Kamu Harcamaları

Devletin ekonomideki rolünü belirleyen diğer bir faktör ise, yaptığı kamu harcamalarıdır. Yalnız, devletin refah artışını sağlaması bakımından gerçekleştirdiği kamu harcamaları, farklı iktisadi görüşleri de beraberinde getirmiştir. Bu görüşlerden ilkinin, Alman Okulu'nun temsilcilerden Adolf Wagner oluşturmaktadır. Buna göre, milli gelir arttıkça kamu harcamaları da artmakta ve kamu kesiminde bir genişleme ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, kamu harcamalarında gözlenen artış, kamu faaliyetlerinde ortaya çıkan artışın da yansımasıdır. Bu bağlamda, toplumda oluşan sosyal gelişme beklentisi ve arzusu, kamusal faaliyetlerin kapsamında da bir genişleme yaratmaktadır. Bu ise, kamu harcamalarını da beraberinde getirmektedir (Henrekson,1993:407, Aktaran: Oktayer,2011:264).

İktisat literatüründe, kamu harcamalarının ekonomiye etkisine ilişkin bir diğer görüş Keynesyen görüştür. Buna göre; kamu harcamaları ile milli gelir

arasındaki pozitif karakterli bir nedensellik ilişkisi vardır. Wagner'in aksine, Keynesyen görüşte bu nedensellik ilişkisi ters yönlüdür. Bir başka deyişle kamu harcamalarındaki artış, milli geliri arttıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Oktayer,2011:265).

Devlet, kendi varlığını sürdürebilmek için asgari de olsa kamu harcamalarına ihtiyaç duymaktadır. Milli güvenlik harcamaları bunun en net örneğini oluşturmaktadır. Bunlar aynı zamanda bütün ülke vatandaşlarını kolektif olarak etkileyen harcamaları oluşturmaktadır. Bu ihtiyaçların bir diğer önemli faktörü ise, bölünemeyecek ve pazarlanamayacak ihtiyaçlar silsilesi içerisinde yer almasıdır(Erdem vd.,2013:25). Bunun yanı sıra devlet tarafından yapılan kamu harcamaları geniş bir zeminde ortaya çıkmaktadır.

Devlet kamu harcamalarına yönelik üç farklı politik süreç yürütebilir (Barr,1993:7) :

- *Bir hizmet, devletçe finanse edilebilir, ancak bu hizmetin devletçe üretilmesi şart değildir.*
- *Devlet hizmeti kendisi üretebilir ve kullananlara bedelsiz sunabilir.*
- *Devlet, özel sektörde üretilen tüketim malları için kişilere ödemedede bulunabilir.*

Devletin yaptığı kamu harcamalarının başlıca özellikleri ise, şu şekilde sıralanabilir (Pehlivan,2007:65-66) :

- *Sosyal refahın artırılması amacıyla vatandaşların hayat standardının yükseltilmesi ve vatandaşların sahip olduğu gelecek teminatı.*
- *Devlet bütçesiyle yapılan giderlere ilave olarak merkezi bütçenin dışında kalan kamu kuruluşlarının yapmış olduğu harcamalar.*
- *Vergi istinası veya muafiyeti gibi devletin almaktan vazgeçtiği vergiler.*
- *Yapılan kamu harcamalarının zamansal ve mevzuat olarak meşru bir zemine dayanması.*

Refah devletinin oluşmasında en önemli harcama kalemlerinden biri de gayri safi milli hasıla üzerinde direk bir etkisi bulunmayan harcamalardır. Bu harcamalar devlet tarafından gelir aktarımı sağlamak adına karşılıksız olarak yerine getirilmektedir. Bu anlamda, gelir dağılımının değişmesiyle ortaya çıkan iyileşme

sonucunda tüketim temelli milli gelirde bir artış meydana gelmektedir (Meriç,2003:172-174).

1.2.2.3. Kamu Gelirleri

Kamu harcamalarıyla birlikte, sosyal politikaların geliştirilmesinde kamu gelirleri de önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu gelirlerinin en önemli kalemini ise, sosyal devletin oluşumunda, gelişiminde ve refah göstergelerinde büyük bir rol oynayan vergiler oluşturmaktadır. Örneğin, Friedman, Vergi-Harcama hipotezinde, bir ülkedeki vergilerin o ülkede kamu harcamalarının miktarını belirlediğini ifade etmiştir. Bununla beraber, Buchanan ve Wagner, vergi –harcama ilişkisinde, dolaylı ya da dolaysız vergilere bağlı olarak kamu harcamaları hacminin değişim göstereceğini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, eğer vergi sisteminde dolaylı vergiler ağırlıklı ise, kamu harcamalarının maliyeti olduğundan daha düşük algılanacağı için kamusal mal ve hizmetlere ilişkin talep artacaktır. Bu durumda kamu harcamalarının da hacmini arttıracaktır. Dolaysız vergilerin ağırlıklı olduğu bir sistemde ise, vergilerdeki artış karşısında bireyler kamusal mal ve hizmetlerde maliyet artışı olduğunu düşünerek kamusal mal ve hizmetlere yönelik düşük oranda hizmet talep edecektir (Dökmen,2012:121).

Liberal devlet anlayışında, vergilendirmenin kamu harcamalarını sınırlı derecede tutacak şekilde yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, dolaylı vergilerin ağırlıklı olduğu bir vergi sistemi ile, vergi maliyetlerinin minimum, vergi hasılatlarının ise maksimum derece olması hedeflenmiştir. Buna göre, sosyal devlet anlayışında, vergilemenin fonksiyonu artmakla birlikte, vergi daha etkili ve önemli bir araç haline gelmiştir. Devletin artan görev ve sorumlulukları doğrultusunda harcamalarını finanse edebilmesi için daha çok gelire ihtiyacı oluşmuş ve kamu geliri olan vergilerin arttırılması amaçlanmıştır.

Yine vergiler, sosyal devletin amaçlarına ulaşmada, yeniden dağıtıcı özelliği gereği devletin ekonomideki karar ve faaliyetlerinde etkin bir silah olmuştur. Bu bağlamda, vergilendirmede ödeme gücü ilkesi gereği, vergi yükünün adil dağılımının sağlanması yoluyla gelir dağılımındaki eşitsizliğin hafifletilmesi amaçlanmıştır. Diğer bir tabirle, vergileme piyasa mekanizmasının gerçekleştiremediği adil gelir ve

servet dağılımının sağlanmasında bir politik araç olarak ortaya çıkmıştır. Böylece devlet sosyo-ekonomik bir zeminde vergiyi, gelir ve servet eşitsizliğini azaltma, ekonomik istikrar ve kalkınmayı oluşturma gibi amaçlar için de kullanmıştır. Bu bağlamda, vergi sisteminde artan oranlılık, asgari geçim indirimi, ayırma kuramı, istisna ve muafiyet gibi uygulamalara yer vermiştir (Aktan,2018:44).

Bunun yanı sıra, resimler, harçlar, parafiskal (vergi benzeri gelirler) gelirler, bağış ve yardımlar, fonlar, borçlanma gelirleri ve para basmaktan doğan gelirler gibi devletin başka gelir mekanizmaları da mevcuttur. Lakin bu gelirlerin büyük bir kısmı, devletin ifa ettiği kamu hizmetlerine karşılık olarak ortaya çıkmaktadır (Bilici ve Bilici,2013:147).

1.2.3. Refah Devleti Modelleri

1929 Ekonomik Krizi (Büyük Buhran)’nden sonra ve özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünya genelinde yaşanan gelişmeler neticesinde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlar, toplum hayatında olduğu gibi devlet anlayışında, ekonomik sistemlerde de değişikliğe gidilmesini şart kılmıştır. Refah Devleti ile ilgili olarak özellikle 1970’li yıllardan sonra yapılan çalışmalar, Refah Devletinin teorik olarak ele alınmasını ve hatta sınıflandırılmasını gerekli bulan sonuçlar getirmiştir. Bu doğrultuda araştırmacılar genel anlamda kaç tür refah rejimi olduğunu, devletlerin izledikleri refah politikalarını ve bunların ne gibi sonuçlar getirdiklerini incelemişler ve refah devletinin gelişimini açıklayan teoriler, sınıflandırmalar ortaya koymuşlardır (Tuz,2010:45). Bu anlamda tarih boyunca çeşitli şekillerde sınıflandırılan Refah Devletinin bilinen ve bahse değen on farklı yorumu bulunmaktadır. Bu tanımlar arasındaki farklılık genel anlamda devlete tanınan faaliyet alanlarının içeriğiyle ilgilidir. Ve bu modeller karşılaştırıldığında amaçlarının, yapı ve kapsamlarının ve finansman modellerinin birbirinden farklı özellikler gösterdiği görülmektedir (Şanlıoğlu,2011:18).

Bu sınıflandırmaların ilki, 1958 yılında Wilensky ve Lebeaux tarafından öne sürülen “Kalıntı” ve “Kurumsal” biçimindeki sınıflamadır (Durdu,2009:44). Bu sınıflamaya göre Kalıntı Refah Rejimi; devletin normalde refah sağlaması gereken aile ve piyasa kurumlarının bu işlevlerini yerine getirmediği durumlarda rol alması

gerektiğini savunur. Diğer taraftan Kurumsal Refah Rejimi ise refah sağlama görevinin, özellikle modern sanayi toplumları için, devletin gerçekleştirmesi gereken bir görev olduğunu ve hatta bu rolün öncelikle devletin üzerine düşen bir rol olduğunu savunmaktadır (Tuz,2010:47).

Bu sınıflandırmaya benzer bir sınıflandırma Richard Titmuss tarafından ileri sürülen sınıflamadır. Buna göre Titmuss Refah Devletlerini Kalıntı Refah Modeli (*residual welfare*), Endüstriyel Başarı –Performans Modeli (*industrial achievement-performance*) ve Kurumsal-Yeniden Bölüşümcü Model (*institutional redistributive*) olarak sınıflandırmıştır (Özdemir,2007:127-128). Bir başka sınıflandırma Jane Lewis tarafından ileri sürülen sınıflandırmadır. Refah Devletini “ekmek kazanan erkek” ve “ev işlerini yapan kadın” perspektifinde değerlendiren Jane Lewis Modeli, “güçlü”, “ılımlı” ve “zayıf” olmak üzere üçlü bir ayrıma gitmiştir. Bununla birlikte Furniss ve Tilton da kullanılan araçları, müdahale biçimlerini, yararlanan grupları ve sosyal politika uygulamalarını göz önünde bulundurarak devleti “Pozitif Devlet”, “ Sosyal Güvenlik Devleti” ve “Sosyal Refah Devleti” olmak üzere üç kategoride ele almıştır.

Yine başka bir sınıflandırma “Devletin Yönlendirdiği Kapitalizmler”, “Uzlaşmaya Dayalı Kapitalizmler” ve “Piyasanın Yönlendirdiği Kapitalizmler” olmak üzere David Goates tarafından yapılırken; Michael Albert de Refah Devletine “Yeni Amerikan Modeli” ve “Ren Modeli” olmak üzere iki farklı sınıflandırma getirmiş, son olarak Alexander Hicks ise Refah Devletini “Gelişimci Liberalizm” ve “Geleneksel Muhafazakarlık” olarak iki şekilde sınıflandırmıştır (Tuz,2010:45-49; Durdu,2009:44-45; Günal,2009:29-32).

Bu modellerin dışında kalan üç sınıflandırma, düşünürlerin üzerinde daha çok durduğu ve literatürde daha çok kabul gören sınıflandırmalardır; ki bir çok ülke bu modelleri, bu modeller içerisinde de özellikle Esping Andersen’in modelini referans almaktadır. Bu sınıflandırmalardan ilki “Bismarck Modeli”, “ *Beveridge Modeli*” ve “*Karma Model*” olarak nitelendirilen sınıflamadır. Bir diğeri Nick Adnett- Stephen Leibfried tarafından geliştirilen “*İskandinav Refah Modeli (Modern Refah Devleti)*”, “*Bismarck Ülkeleri Modeli (Kurumsal Refah Devleti)*”, “*Anglo Sakson Ülkeleri Modeli (Kalıntı Refah Devleti)*” ve “*Latin Havzası Ülkeleri Modeli-Güney Avrupa Refah Devleti (Tam Oluşmamış Refah Devleti)*” sınıflamasıdır (Günal,2009:31).

Ve son olarak literatürde çok daha geniş kabul bulan sınıflandırma Esping Andersen tarafından yapılan sınıflandırmadır. Andersen politikanın üç etkin kurumu olarak belirlediği devlet, piyasa ve ailenin sosyal politikayı ve birbirlerini ne düzeyde etkiledikleri üzerinden yaptığı sınıflandırmada Refah Devletini Neoliberal (Anglo-Amerikan) Model, Sosyal Demokrat (Nordic) Model ve Korporotist Kıta Avrupası (Franco-Alman) Model ayrımıyla ele almaktadır (Koray,2008:122). Ona göre emeğin hangi toplumda ne ölçüde meta olmaktan çıktığını anlayabilmek için devletin yanı sıra aile ve piyasaya da bakmak gerekir ve bu noktada bu kurumların emek açısından ayrı ayrı ele alınmalarından ziyade birbirlerini ne ölçüde etkiledikleri ve nasıl bir ortam yarattıkları önemlidir (Buğra,2008:68). Bu anlayışa göre devlet müdahalesi ailenin ve piyasanın konumunu etkilerken, aile ve piyasanın işleyiş biçimi de devletin etki ettiği alanı ve rolünün ölçüsünü etkilemektedir. Bu anlayışla Andersen *Three Worlds of Welfare Capitalism (Refah Kapitalizminin Üç Dünyası)* adlı eserinde refah rejimini üç farklı model ile tanımlamıştır (Buğra,2008:69).

1.2.3.1. Liberal Model

Piyasa merkezli olan bu modele göre devlet, piyasada geçimini sağlayamayan ve satın alınan bakım hizmetlerinden yararlanamayan en muhtaç kesime yönelik politikalar geliştirmektedir (Buğra,2008:69).

“Kalıntı Refah Rejimleri” ve “Anglo Sakson Model” olarak da adlandırılan bu modelden Koray (2008), “*mütevazi ve yoklamalı sosyal yardımların ve mütevazi sosyal güvenlik ödemelerinin yer aldığı bir model*” olarak bahsetmektedir (Koray,2008:122). Ona göre programların amacı piyasayı ve piyasaya girişi güçlendirmektir; ki model piyasa mantığı tarafından şekillendirilmektedir. Bunu da ya herkese düşük bir asgari gelir güvencesi vererek ya da aktif olarak özel refah programlarına katkıda bulunarak yapmaktadır. Bir başka deyişle devlet İskandinav ülkelerindeki gibi tam istihdam amacını gütmeyi de öngörmemektedir. Devlet sadece son çare görevindedir; oldukça mütevazi olan sosyal sigorta yararları ile piyasaya destek olmaktadır. ABD, Kanada ve Avustralya modelin tipik örnekleridir (Koray,2008:122).

Sendikaların genel olarak güçsüz olduğu bu ülkelerde, sosyal demokrat refah rejimi ülkelerinden farklı olarak, kamu sektörü istihdamı düşük, özel sektör istihdamı nispeten daha yüksektir. Bu ülkelerde ücretler arasında yüksek ve orta düzeyde farklılıklar bulunurken gelir dağılımında ise eşitlik söz konusudur. Vergi oranlarının düşük, kadın istihdamının da görece yüksek olduğu bu ülkelerde artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluk temel sorunlardır. Devletin sınırlı düzeyde müdahalede bulunması sebebiyle bu modeli uygulayan devletlere “gece bekçisi devlet” olarak değinilirken (Marangoz,2001:103-104) Refah Devleti olanaklarının sınırlı, gelir garantisinin de düşük düzeyde olması sebebiyle bu ülkelerde finansman krizinin yaşanmadığı görülmektedir (Tuz,2010:51)

1.2.3.2. Muhafazakâr Model

“Muhafazakar-Korporatist Refah Rejimleri”, “ Sosyal Sigorta Modeli”, “Kıta Avrupası Modeli”, “Kurumsal Refah Rejimleri”, “Bismarck Ülkeleri Modeli”, “Alman Modeli” ve “Hristiyan Demokratik Rejimler” gibi birbirinden farklı isimlerle anılan (Özdemir,2007:108) bu model, piyasa verimliliğinden ziyade geçmişten gelen hiyerarşik yapının muhafaza edilmesiyle ilgilendiği için kökü itibariyle anti-liberal bir yapıdadır.

Bu modelde devletin refah hizmetleri anlamında büyük ölçüde piyasanın yerini aldığı görülmektedir. Statü ve sınıf farklılıklarının refah uygulamalarında da uygulandığı modelde, sosyal haklar büyük oranda bu farklılıklara göre değişmektedir. Toplum yapısı içinde aileye oldukça büyük bir önem atfeden muhafazakarlar, çocuk bakımı gibi aileye yönelik hizmetleri kısıtlı olarak uygulamakla birlikte, ekmeği kazanan erkeğe büyük önem vermekte, evli kadınların iş piyasasına girmesini desteklememektedir. Bu yüzden kadın istihdamı oldukça düşük seviyelerdedir (Koray,2008:122).

Bu ülkelerde sosyal harcamalar liberal modelde görüldüğünden daha fazla olmakla birlikte, gelir transferleri erkeklerin gelir gereksinimlerini karşılayacak düzeydedir (Tuz,2010:52). İstihdamı yüksek tutmak yerine sosyal sorunların çözümü noktasında sosyal güvenlik uygulamalarıyla çözüm aramayı tercih eden modelde, gelir kaybına uğrayan bireyler için telafi edici politikalar uygulanmaktadır. Ancak bu

durumun bireyleri iş piyasasından çıkmaya ve piyasaya girmemeye teşvik ettiği görülmektedir.

Muhafazakar modelde hizmetler katkıya dayalı finans sistemiyle yürütülmektedir. Buna sebep olarak ise sigorta bazlı geliri telafi edici düzenler gösterilmektedir (Tuz,2010:52). Model cömert sigorta hakları bir başka deyişle emeklilik sistemleri ile standart seviyedeki işçi ücretlerinden yüksek katkı paylarının kesilmesini gerektirdiğinden işletmeleri istihdam yaratmaktan alıkoymakta, işçilerin erken emekliliği için baskı oluşturulmasına sebep olmakta ve yeni istihdam olanaklarının oluşmasını engellemektedir (Maurizio,Ferrera vd., 2000:432; Aktaran:Tuz, 2010:53).

Sonuç olarak bu model Koray (2008)' in da belirttiği üzere organik ve hiyerarşik bir yapıyı koruyan, aile, kilise ve mesleğe dayalı bir refah anlayışını destekleyen, gerekli hallerde bu kurumları yerlerini almadan tamamlayan bir Refah Devleti anlayışını ifade eder (Kleinman,2002:37; Aktaran:Koray,2008:122). Almanya, Fransa, Avusturya, İtalya modelin tipik ülkeleridir.

1.2.3.3. Sosyal Demokrat Model

“İskandinav Modeli” ya da “Modern Refah Rejimleri” olarak da bilinen model, sosyal hakların en çok kurumsallaştığı ve yayıldığı, sosyal ihtiyaçların piyasa dışından en çok sağlanabildiği modeldir (Koray,2008:122). Gereksinimlerin karşılanması noktasında sınırlı bir anlayış yerine, gereksinimleri yüksek düzeyde ve eşit olarak karşılamayı hedefleyen modelde evrensellik, sosyal dayanışma, sınıflar arası eşitlik ilkelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu modelin görüldüğü ülkelerde modeli rotaya çıkaran etken sosyal demokrasinin toplumsal desteği ve uzun süren iktidar yapısıdır (Koray,2008:123).

Vergi oranlarının ve istihdam düzeylerinin yüksek olduğu bu ülkelerde, devlet önceliğini istihdam politikalarına vermekte, özellikle kamu istihdamı anlamında geniş çalışmalar yapmaktadır. Bu anlamda bu ülkelerde kadın istihdamı da oldukça yüksektir. Sınıflı bir yapı yerine yüksek nitelikli bir toplum eşitliği hedeflenmektedir. Bu ülkelerde istihdam düzeyinin yüksek fakat ödemelerin düşük olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise dayanışmacı, yaygın ve kurumsallaşan

sosyal hizmetlerin devlet bütçesine getirdiği yükün vergilerle sağlanması gereğidir (Koray,2008:123). Bu anlamda örneğin bu modelin uygulamada olduğu İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda gibi ülkelerde 1990'lı yıllardan beri giderek artan sosyal politika uygulamaları, iş piyasalarının özel sektördeki işgücü talebini artırması yönünde yapılandırılması gereğini doğurmuştur. Bu anlamda halkın da desteği ile maliyetleri düşürücü yeni yaklaşımlar benimsenmesi yoluna gidilmiştir (Tuz,2010:53).

1.2.4.Sosyal Politikalar Bağlamında Refah Devletini Ortaya Çıkaran Etmenler-Refahın Tarihi Gelişimi

Tarihsel süreç içerisinde bireyin sosyal korunmasına yönelik ihtiyacının her dönemde birbirinden farklı şekillerde var olduğu ve bu ihtiyacın farklı araçlarla da olsa bir şekilde devletin veya toplumun konusu olduğu görülmektedir. Refah devleti anlayışının temelini oluşturan sosyal koruma olgusu toplumun yoksul kesimlerinin durumunu düzeltmek için fakat bir anlamda siyasadaki güç dengesini korumak amacıyla siyasal uzlaşma neticesinde ortaya çıkan siyasal düzenlemelerle başlamış; 1942 Beveridge Raporu ile tüm vatandaşları piyasanın etkilerine karşı koruma altına alan; asgari bir gelir güvencesi, sosyal güvenliğin tesisi ve sosyal hizmetlerin düzenlenmesi şekline bürünmüş ve günümüz toplumlarında bireyin en temel hakları olarak görülen düzenlemeleri dahi konusu içine almıştır. Bu anlamda Refah Devleti anlayışının bugün geldiği noktada nasıl bir gelişim gösterdiği ve toplum yapısının hangi değişimlerinden ne derecede etkilendiği ve hangi değişimlere hangi yöntemlerle, uygulamalarla karşılık verdiğini dönemler açısından incelemekte fayda olacaktır.

1.2.4.1.Refah Devletinin Doğuşuna Kadar Olan Dönem (1870 Öncesi)

Toplum yapılarının bugünkü anlamda ilk örneklerinin görüldüğü ilk çağ toplum yapısı, maddi ihtiyaçları karşılamak için ağır işlerde çalışan köleler ve tutsaklar ile askerlik, sanat, felsefe ve devlet işleriyle uğraşan hürlerden müteşekkil bir yapıdır. Bu yapı içerisinde köleler ve tutsakların hiçbir hakkı olmamakla birlikte, çalıştıkları, elde ettikleri her şey tabii oldukları hürlerle ait olmuştur. Bununla birlikte

kapalı tarım ekonomisinin hakim olduğu, büyük malikaneler etrafında toplanan bireylerin oluşturduğu ve bir tarım toplumu olan Ortaçağ Feodalitesinin ilk zamanlarında da durum bundan pek farklı değildir. Gerek istilalar gerekse de İslam egemenliğinin etkisi ile ticaret yollarının kesilmesi Avrupa'yı kendi içine kapalı bir ekonomik sistem kurmak zorunda bırakmıştır (Özaydın,2012:29).

10. ve 15. yüzyıllar arasında kapalı ekonomisini senyör, şövalye, derebeyi hükmü altında “serf” olarak adlandırılan, “tarım yapan aileler” ile yürüten feodal sistemde;serfler ürettiklerinden sadece ihtiyaçları kadar almakta, geri kalan üretimi güvenliklerini sağlaması için bağlı olduğu senyöre vermektedir (Altan,2003:42, Aktaran: Özaydın,2012:30). Yine İlkçağ toplum yapısında olduğu gibi herhangi bir sosyal, siyasal hakka sahip olmayan serfler ve tabiiyetinde bulundukları senyörlerle aralarındaki ilişkiler kilise, gelenekler, kutsallıklar ile pekiştirilmektedir. Çağın ilerleyen dönemlerinde Avrupa merkezli kölelik düzeninin sert uygulamaları yavaş yavaş etkisini yitirmiş, ticaret yollarının keşfi ile değişiklik göstermeye başlayan toplum yapısında özellikle, 15. ve 17. yüzyıl arası dönemde köle işgücüne dayalı ekonomik düzenin yerini kasabalarda oluşan, lonca adı verilen meslek guruplarının aldığı görülmüştür. “Refah devleti” adı altında olmasa da toplumsal yaşama yönelik düzenlemeler bu dönemlere tekabül etmektedir. Sistematik olarak il kez yoksullara yönelik düzenlemeler şeklinde İngiltere’de uygulanan bu düzenlemeler “yoksul yasası” adı altında ve geçici işsizlik yaşayanlara, ailesi parçalanana, sakatlık ve hastalık sonucu yoksul kalanlara yönelik “lokal” uygulamalar olarak uygulanmıştır (Kurşun ve Rakıcı, 2016:137).

Bu dönemde lonca sistemi benzeri bir yapısı olan meslek gurupları siyasi otorite ve fertler arasında bir tampon görevi ifa etmekle birlikte, muhafazakar ve koruyucu özellikleri ile yaşadıkları çağın sosyo-ekonomik hayatına önemli katkılar sağlamış ve aynı zamanda da kasabalarda insanların ihtiyaçları noktasında hizmet vermiştir (Ersöz,2003:122). Ortaçağ’da ticaret merkezi olan şehirlerin canlanması ile birlikte şehir ekonomisi güç kazanmış, dolayısıyla bu meslek gurupları da etkisini artırmıştır. Öyle ki zaman içinde sürekli değişim ve gelişim gösteren loncalar, Sanayi Devrimine giden sürecin en etkili faktörlerinden biri olmuşlardır. (Altan,2003:43-44, Aktaran: Özaydın,2012:31). Bunun yanı sıra feodal toplum düzeninde gelişen

ticaretle birlikte burjuva denilen yeni bir sınıf oluşmuş, yükselen burjuva sınıfı zaman içerisinde Katolik Kilisesi'ne karşı Protestan Reformunun ulusal kiliselerini; feodalizme karşı da merkezi otoriteleri desteklemeye başlamış ve ulusal devletin kurulmasında büyük rol oynamıştır (Koray,2005:44).

1830'lu yıllara gelindiğinde artan nüfusla birlikte köylerden kasabalara göç eden nüfusun giderek artması tarım toplumu modeline göre düzenlenen yoksul yasalarının ihtiyaçların gerisinde kalmasına neden olmuş; dolayısıyla 1860'lı yıllarda sosyal düzen neredeyse tamamen krize girmiştir (Kurşun ve Rakıcı,2016:137).

En yalın ifadeyle basit yapıdaki zanaat yapılanmasının yerini büyük fabrikalara dayalı üretim sisteminin aldığı;insan gücüne dayalı üretimin yerini fabrika üretimine bıraktığı süreç olarak adlandırılabilir Sanayi Devrimi, sermayeye olan ihtiyacı artırmasının yanı sıra kırdan kente gelen göçlerle şehir yapılarının değişmesine, nihayetinde tüm toplum yapısına etki eden bir dönüşüme sebebiyet vermiştir. Öyle ki sanayi devriminin üretim yapısını ifade eden fabrikaların sahibi de burjuvalar olmuştur (Özaydın,2012:34). Bu fabrikalarda, fabrika sahiplerinin ad ve hesabına, sürekli ve düzenli bir gelir karşılığında çalışan bu kişilere işçi (proleter) adı verilmiş, bu kişilerin zamanla artan sanayi üretimiyle büyümeleri de yeni bir sınıf olan işçi sınıfını (proleterya) oluşturmuştur. Bu dönemde şehir nüfusu da hızlı bir artış yaşamıştır. Dönemin kuralsız ortamında sözleşmecî teorilere dayanan liberal yaklaşımın da etkisiyle burjuva sınıfı zenginlikten en büyük payı alan sınıf olurken, gayri insani çalışma koşullarında sefalet düzeyine düşen ve çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan işçi sınıfı sömürülen kesim olmuştur (Talas,1967:2; Aktaran:Özaydın,2012:31).

Sanayi Devriminden sonraki süreçte özellikle 19. yüzyıl ortalarına doğru durum daha da ağırlaşmış, hızlı sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan hızlı sefalet ortamında, kadın ve çocukların da çalışma ortamına dâhil edilmesi, aile düzeninin bozulmasına ve hatta fabrikalarda çatışmalara varan durumlara sebep olmuştur. Devletin koruyucu düzenlemelerinin olmadığı, örgütlenme hakkının yasaklandığı bu dönemde, kendisine verilen ücreti kabul etmek zorunda bırakılan işçi sınıfı ile üretim yapısındaki gücünü her geçen gün artıran sermayedarlar arasında sürekli artan bir gerginlik söz konusu olmuştur (Talas,1995:67, Aktaran:Özaydın,2012:35).

Bu dönemde etkili olan ve “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” deyişiyle özdeşleşen liberal iktisadi düşünceye göre, piyasa dengelerine saygı duyulması, bu dengeyi zedeleyecek her türlü müdahaleden uzak durulması ekonominin ontolojik bir gerekçesi olarak kabul edilmiştir. Nitekim ekonominin işlerliğinin serbest piyasa ruhuna sadakat ile sağlanacağını savunan liberal görüş, bireysel çıkar ve faydanın aynı zamanda toplumsal çıkar ve faydayı oluşturacağı noktasında atomist bir toplum görüşüne sahip olmuştur (Şahin,2013:65-68). Ancak bu anlayış, işçi sınıfının gün geçtikçe ağırlaşan çalışma şartları altında ezilmesinin önüne geçememiş, sermaye sahiplerine tek taraflı hak veren dönemin tek yanlı özgürlük anlayışı, işçi sınıfının kısa sürede büyük bir istismara ve sömürüye maruz kalmasına neden olmuştur.

Bu noktada, gelişen sanayi kapitalizmi anlayışının önünde iki seçenek bulunmaktadır: ya toplumun güçsüz kesimleri sosyal ve siyasal arenanın dışına itilecek ve kendi kaderine mahkûm bırakılacaktır ya da devlete sosyal bir nitelik kazandırılarak bunların topluma dâhil edileceği bir sistem benimsenecektir. İlk seçenek, gün geçtikçe yükselen işçi sayısı ve gücü karşısında uygulanması riskli bir durumu teşkil etmekle birlikte, benimsenen hukuk devleti anlayışına ve devletin taahhüt ettiği insan kişiliğini koruma anlayışına aykırı düşmüştür. Sanayi Devrimi’nden önce devletin sınırlandırılması ve bireylerin klasik haklarla donatılmasıyla sağlanabilen kişilik hakları, sanayi devriminin yarattığı koşullarda sağlanması mümkün olmayan bir nitelik kazanmıştır (Bulut,2003:176).

Sanayi devrimi ile mevcut toplum yapısı içinde bireylerin ihtiyaçları ve hakları noktasında tampon görevi gören ve çalışma ilişkilerini düzenleyen loncaların kalkması, çalışma yaşamında herhangi bir kuralın olmadığı ve uygulanmadığı bir sistemi de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde devletin de benimsediği mevcut liberal anlayış;devletin, çalışanların bu durumuna karşı kayıtsız kalmasına, sermaye sahiplerinin ise çalışanlarının bu koşullarını düzenlemekten kaçınmalarına neden olmuştur. Bu durum ise emek ve sermaye grupları arasındaki çatışmaların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bununla birlikte 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında önce aralarında örgütlenen işçiler, daha sonra bu örgütlü yapıları kurumsal hale getirmişlerdir. Örneğin o dönemde Fransa gibi örgütlenmenin yasak olduğu ülkelerde hayırsever örgütlenmeler ile başlayan süreç, zamanla gizli örgütler halini

alırken; İngiltere’de parlamentoda birleşme hakkını elde eden yapılara dönüşmüş ve sendikaları oluşturmuştur. Hatta toplu pazarlık, grev, toplu sözleşme gibi süreçlere dâhil olarak sosyal politikaları şekillendiren bir hal almıştır (Özaydın,2012:37;Tuna ve Yalçıntaş,1999:213-214).

Bu noktada devletin sistematik bir şekilde refahı artırıcı sosyal politikaları, endüstri devriminin yarattığı yıkım karşısında müdahale etmek zorunda kalan devlet anlayışı zemininde ortaya çıkmıştır. Endüstri devriminin yol açtığı kitlesel sefalet, toplumsal temellerin sarsılmasına varan durumlara sebep olmuştur. Piyasanın tek başına bireye sağlayamadığı bu güvenceye karşılık devletin, bu sosyal sorunların çözümü noktasında, piyasa ekonomisini düzenlemek vesilesiyle müdahalede bulunması gereksinimi doğmuştur (Gümüş,2010:13). Sanayileşen toplumlardaki müdahalelerin gerçekleştikleri zaman ve gerçekleştirilme usulü farklılık arz etse de devleti müdahale etmeye iten nedenler olarak dini, askeri, ekonomik, siyasi ve sınıf baskısı olarak gösterilebilir (Tuna ve Yalçıntaş,1999:196-198;Özaydın,2012:41).

1802 yılında İngiltere’de sanayide çalışan çocukların çalışma koşullarının düzenlenmesi ile başlayan müdahale anlayışı, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, konut kalitesinin iyileştirilmesi ve toplum sağlığını tehdit eden faktörlerin ortadan kaldırılması noktasında yasal düzenlemeler yapmakla geniş bir zemine taşınmıştır. Bu anlamda, devlet, ekonomik ve sosyal düzenlemelerin temel belirleyicisi konumuna gelmiştir (Ersöz,2003:141; Tuna ve Yalçıntaş,1999:199-200). Bununla birlikte, 1848 yılında, aileye, kamu düzenine, çalışmaya ve mülkiyete dayalı bir toplumda öngördüğü özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleri zemininde oluşturulan Fransa Anayasası, eğitim, yoksullara yardım, sosyal fayda gibi birçok noktada düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler, insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açmakla birlikte sosyal hukuk anlayışının da ifadesi olmuştur (Özdemir,2007:22-23). Bu konjonktürde refah devleti, devletin bu sorunlara müdahale etme gereği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır.

1.2.4.2. Başlangıç ve Deneyim Kazanma Dönemi (1880- 1930)

Zaman içerisinde toplum yapısı içerisinde aldığı konuma göre devletin alması gereken sorumlulukların ve yerine getirmesi gereken görevlerin/işlevlerin içeriği

değişiklik göstermiştir. Örneğin sınırlı devletin liberal düşünce ortamında devletin görevi ihtilafları çözen genel bir mahkeme olmak, askeri ve siyasi ilişkileri düzenlemektir. Bu durum modern öncesi dönemde ya da henüz devlet tasavvurunu edinmemiş ilkel topluluklarda olabilmesi muhtemel ve hatta olması sorun yaratmayan bir durumu oluştururken; sanayileşmenin etkisiyle gelişen ve değişen, en nihayetinde modern toplum olarak nitelendirilen, müdahalenin zaruri olduğu toplumlarda yetinilmeyecek bir durumu ifade etmektedir. Zira klasik liberalizmin etkisi altında kendi haline bırakılan piyasada yaşanan kriz bunun en bariz örneğini oluşturmuştur. Hızlı sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan kitlesel üretimin beraberinde tüketimin de kitleselleşmesine neden olmuştur.

Refah devletinin gereğini ve doğuşunu oluşturan bu durum; artan gelir eşitsizliğinden toplum kesimlerinin ekonomiyi farklı şekillerde etkilemesine neden olmuştur. Buna göre; geliri az olanların tüketim ve yatırım yapamaması, gelir düzeyi yüksek olanların ise gelirlerinin büyük kesimini tasarruflara ayırarak sürekli arzı artırması piyasada etkin talebin oluşmasını engellemiştir. Arz ve talep noktasında ortaya çıkan bu dengesizliğin yaratmış olduğu kriz neticesinde ihtiyaç duyulan müdahale devletin “gelir transferleri” ve “sosyal hizmetler” araçları ile piyasaya etkin müdahalesi şeklinde ortaya çıkmıştır (Eser vd., 2011:205-206).

Bu müdahalenin bir başka nedeni, daha doğru bir ifadeyle, müdahaleyi gerektiren bir başka ihtiyaç da; sanayileşme ile birlikte gelişen toplum düzeninde, toplumun içine düştüğü sefalet ortamının ve karmaşıklaşan ve hatta çatışmaya varan toplum ilişkilerinin düzenlenmesi bağlamında, devletin yalnızca liberal devlet anlayışı ile davranmasının beklenemeyeceği anlayışı ve artık sosyal sorunlara da önem veren ve bunların çözümü noktasında sorumluluk alan bir rol üstlenmesi gereğidir. Bu dönemde işçi sınıfı ve sermaye sahipleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve çalışma şartlarının gittikçe daha fazla olumsuz bir hal alması üzerine büyüyen işçi hareketleri toplumda bir çözülme oluşmasına neden olmuş, durumu çözmek adına işçi hareketleri ile başlayan gerilim; hak elde edebilmek adına özellikle siyasal alana da girme gereğini doğurmuştur. Kitle partilerinin güç kazanması ve toplumda grev ve çatışmaların artmasıyla devam eden süreç devletin artık topluma müdahalesini gerektiren işlevleri, sorumlulukları alması gerektiğini

ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda;devlet, sosyal niteliğini sınıf mücadeleleri ve gelişen demokrasiyle de sağlamaya çalışarak; özgürlük, eşitlik ve güvenlik kavramları arasında bir toplumsal anlaşıma sağlamaya çalışmıştır (Koray,2008:80-81).

Dolayısıyla refah devleti;

- Sanayileşmenin başlaması ve kapitalist üretim tarzına geçiş ile birlikte eski sosyal kurumlar olan aile, hayırsever kurumlar ve diğer yardım örgütlerinin yetersiz kalmasına neden olan ekonomik değişimler
- İşçi sınıfının hak arayışı neticesinde siyasi kimlik kazanmasına varan ideolojik değişimler
- Devletin müdahalesinin bir gereği olarak mutlakiyetçi yönetimlerden demokratik yönetimlere geçişi gerektiren politik değişimler ile ortaya çıkmış (Kurşun ve Rakıcı,2016:138);
- Talep yönetimi ve kitle üretim ve tüketimini desteklemeye yönelik altyapının sağlanmasını nihai hedef olarak gören ekonomi politikaları üretmek,
- Kaynakların dağıtılmasında ve sosyal ekonomik politikaların üretilmesi noktasında ulus devlet gereğini dikkate almak,
- “Toplu görüşme” gibi toplumsal politikalar üretmek,
- Piyasanın eksik veya başarısız olduğu durumlarda piyasa ile birlikte hareket ederek karma bir ekonomi modeli oluşturmak yoluyla bu eksikliği/başarısızlığı telafi etmek yoluyla tam istihdamı sağlamaya çalışan bir devlet rolü üstlenmiştir (Jessop, 2009:107).

Bu anlamda ekonomik ve sosyal alanlara müdahaleye karşı çıkan Liberal devlet anlayışından bugüne değin devletin artan ve çeşitlenen görev ve sorumlulukları ile, devlet sadece siyasetin bekçisi olma rolünden arınmamış; bunun dışında koruyan, düzenleyen ve planlayan rollerini de üstlenmek durumunda kalmıştır. Öyle ki bu anlayışta devlet vatandaşlarına sunduğu hizmetleri sayısal (kantite) olarak artırmakla kalmamış, kalite olarak da artırmıştır (Serter,1994:38).

1.2.4.3. Pekiştirme ve Sağlamlaştırma Süreci (1930-1940)

Bu dönem erken dönem refah uygulamalarından devletin koruyucu bir rol üstlendiği uygulamalara geçilen dönem olmuştur. Bu dönemde bireyin

yoksulluğunun kendi karakterinin neden olduğu zaaf ve hatalardan kaynaklanan bir olgu olduğu noktasında bir sorgulama vardır (Eser vd., 2011:204). Özellikle yaşanan I. ve II. Dünya Savaşlarının da etkisiyle pekişen bu sorgulama neticesinde devletin toplum hayatına ve ekonomik hayata kapsamlı bir müdahalede bulunarak koruyucu rolünü ifa etmesi gerektiğı düşüncesi oluşmuştur.

Bu anlayışa göre ve Spinoza'nın (Ağaoğulları,2009:83) belirttiğı gibi belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, belli bir birlikten oluşan topluluğu ifade eden devlet yapısı, toplum yapısı için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar verecek tek merciidir. Bu nedenle yasaları yapmak, ortaya çıkan herhangi bir durumun bu yasalara uygun olup olmadığına karar vermek, cezalandırmak, savaşa ve barışa karar vermek ya da bunların toplumu ilgilendiren haliyle şartlarını belirlemek;ekonominin, siyasetin ve ideolojisinin toplum içerisindeki yerini, işlevini tayin etmek devletin hakkı ve görevidir. Devletin bu hak ve görevlerinin zaman içindeki değişim sürecini Özdemir (2007) devletin “seyirci devlet”, “gece bekçisi devlet” ya da “jandarma devlet” tipinden; gerek politik, ekonomik ve hukuki alanda gerekse de toplumsal alanda çok etkin bir rol üstlenen“oyuncu devlet” ya da “baba devlet” tipine dönüşüm olarak ifade etmektedir (Özdemir,2007:30). Özellikle bu dönemde yaşanan 1. ve 2. Dünya Savaşlarının etkisiyle ve ağırlaşan ekonomik sorunlarla dönüşüme uğrayan toplum; devletin dayanışmanın ve çıkar grupları arasındaki uzlaşmanın önemini; dolayısıyla özgürlük, eşitlik, güvenlik kavramlarının bir arada tutulmasını sağlayan politikalara ağırlık vermesini beklemiştir. Dolayısıyla varılan siyasal uzlaşma neticesinde ortaya çıkan refah devletinde devlet; toplumsal yaşama dair bu düzenlemelerin garantörü rolünü üstlenmiştir.

1.2.4.4. Büyüme ve Yayılma Dönemi (1945-1975)

Devlet-toplum ilişkisi bağlamında değişim, özellikle II. Dünya Savaşı ile 1980 arası dönemde etkisini hissettirmekle birlikte; bu dönem ekonomik büyümenin etkisiyle refah uygulamalarının zemin bulabilmesi için en uygun dönem olmuştur. “Altın çağ” olarak da isimlendirilen bu dönemde toplumdaki her grup büyümeden etkin bir şekilde faydalanmış ve gelirin adil dağılımı noktasında mücadele vermiştir. Devletin sendika ve işçiler arasındaki ilişkileri koordine ettiğı; işçi sınıfının siyasi arenada etkin bir baskı aracı olduğı partiler arasında ise refah uygulamalarının

sürdürülebilmesi ve genişleyebilmesi anlamında bir uzlaşya vardığı bu dönemde özellikle Batı Avrupa’da hem işçi sınıfının toplumsal uzlaşısı sağlanmış ve toplumsal uzlaşının koşulları belirlenmiş; hem istihdam düzeyi artmış hem de Refah Devleti uygulamaları sadece işçilerin lehine olmaktan çıkarak toplumun her kesimini kapsayacak şekilde yayılmıştır. 1945 yılından sonra bu düzenlemeler devletin başlıca görevleri arasına girmiştir (Tuz,2010:44). Dolayısıyla devlet, toplumun tümüne yayılan bir yapılar demeti olarak iktisadi, siyasal ve ideolojik alanlarda ve toplumsal yaşamın her alanında hareket etmek zorunda olan, bu hareket içerisinde kullandığı tüm araçların bu alanlar tarafından belirlendiğı bir yapıdır (Eroğul,2014:41). Bu anlamda bir toplum yapısı içinde devlet organizasyonunun Özdemir’in (2007) belirttiğı şekliyle; “düzenleyici işlev”, “ekonomik politika oluşturunucu işlev”, “geliri yeniden dağıtıcı işlev” ve “işveren işlev” olmak üzere temelde dört ana işlevi bulunmaktadır (Özdemir,2007:31). Ancak buna, “düzeltici işlev” olarak adlandırdığımız bir başka ana işlev de eklenebilir.

Buna göre; *devletin düzenleyici işlevi* sanayi devrimi sonrası toplum yapısında müdahaleci devlet modelinin benimsenmeye başladığı süreçte ilk olarak büründüğü roldür. Devlet, bu dönemde ekonomik bakımdan güçsüz olan sınıfları oluşturan insanlara daha sağlıklı, daha hakça yaşam ve çalışma koşulları sağlamaya dönük düzenlemeler getirmiştir. Aynı zamanda, sınıflar arasında bir denge kurmaya çalışmakla birlikte, sömürüden uzak, genel olarak emeğı korumaya çalışan bir düzen kurmaya çalışmaktadır (Talas,1990:31). Ancak bu düzen anlayışının ülkeden ülkeye, zamandan zamana ve hatta aynı ülke içinde farklı iktidar yapılarında farklılık gösterdiği; kimi zaman lehte sonuç doğururken kimi zaman aleyhte sonuçlar doğurduğu da söylenebilmektedir (Koray,2008:103).

Emeğin yaşam koşullarını düzenlemeye yönelik olarak devlet, *ekonomik politika oluşturunucu işlevinin* gereğı olarak istihdamı genişletici politikalar üretmekte, sosyal güvenlik sistemi kurmakta, asgari ücret veya asgari geçim düzeyini yeniden belirlemektedir. Ekonomi politikalarıyla devlet aynı zamanda, toplum yaşamının aksaklıklarını gidermeye çalışmaktadır (Koray,2008:104; Özdemir,2007:33). Devlet, aynı zamanda üst bir otorite olarak, koyduğu kurallar çerçevesinde *işveren rolünü* de üstlenmektedir. Kamu İktisadi Kuruluşlarının (KİT) yaygın olduğu ülkeler ve

dönemlerde çok sayıda işçi çalıştıran devlet, kamu hizmetlerinin özellikle 1945'ten sonra artmaya başladığı dönemde kamu sektöründeki istihdamı da artırmıştır (Özdemir,2007:35;Koray,2008:104). Bu anlamda devletin istihdama ilişkin politikaları ve kamu sektöründe yaptığı politikalarla, dönemin şartlarına göre, çalışan kesim için çok büyük haklar sağladığı, toplumun kamu kesiminde çalışan bireyleri için daha iyileştirici etkiler yaratabildiği açıktır (Koray,2008:105).

Devlet, aynı zamanda, *geliri yeniden dağıtıcı* bir rol üstlenmektedir. Bu anlamda liberal devlet modelinin benimsendiği toplumlarda devlet her ne kadar müdahaleden uzak, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” özdeyişini benimsese de müdahaleci devlet anlayışıyla birlikte artık koyduğu vergiler aracılığıyla toplum içerisinde sömüren ve sömürülen kesimler arasında eşit bir gelir dağılımı politikası oluşturmaya çalışmıştır. Bu anlamda piyasaların ortaya çıkardığı gelir dağılımı toplumun adalet yargılarına, eşitlik anlayışına uymuyorsa, devlet, etkinlik koşullarını bozmamak kaydıyla müdahale etme, adaletsizliği giderme hakkına sahiptir (Özdemir,2007:34).

Devlet, ortaya koyduğu hukuki çerçeve ve oluşturduğu kurumlar eli ile düzenleyici işlevini yerine getiren bir konum alırken, düzenlediği ya da henüz düzenlemediği ancak toplum huzurunu riske edecek bir sorun ile karşılaşılması durumunda düzeltici rolünü ifa etmek durumunda kalmaktadır. Bu durum devletin toplum yapısı içerisinde oluşabilecek sosyal riskler neticesinde ortaya çıkabilecek herhangi bir yasa ihlaline karşı yaptırım gücünü kullanma yetkisiyle de ilişkilidir. Bir başka deyişle bir anlamda yasaların uygulanması noktasında oluşabilecek sonuçlara karşı, yeni bir isimle, *düzeltilici (ıslah edici) işlevini* yerine getirmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere devletin işlevlerinden biri düzeltici (ıslah edici) işlevidir. Bu zaman zaman yargı organları eliyle olurken zaman zaman da askeri organlar/kolluk kuvveti (asker, polis, özel güvenlik) eliyle olmaktadır. Devletin iç ve dış güvenliğini tehdit eden herhangi bir olaya karşı takınacağı reel tavır da bu düzeltici rolünün gereğidir. Zira güvenlik devletin temel dinamiklerinin olmazsa olmaz şartlarından birini oluşturmaktadır ve devletin iç ve dış güvenliğini tehdit eden

herhangi bir tehdide karşı bu rolünün gereği olarak gerekli uygulamaları yapması beklenmektedir (Zedner,2015:35-43).¹⁴

Devletin, yukarıda ifade edilen işlevleri yerine getirmesi aynı zamanda otorite-meşruiyet ilişkisini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, devletin uyguladığı politikaların yasal sınırlılıkları ve toplumun rıza ve onayına bağlılığı, alınan kararların ve uygulanan politikaların meşruluğunu da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla devlet otoritesi ile meşruiyet arasında kurulan köprü, aynı zamanda siyasal iktidar kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, modern devletin en önemli özelliklerinden biri de siyasal iktidarın serbest ve adil seçimler yoluyla yönetilenler tarafından belirlenmesidir. Bir başka deyişle milli egemenlik ilkesidir. Bu noktada, siyasal iktidar, devlet otoritesini periyodik olarak yapılan seçimlerle elinde bulunduran siyasal partiler eliyle kullanılır. Siyasal partilerin oluşması ise bu duruma farklı bir boyut getirmiş; seçmenle milletvekili, parlamento ile ulus arasındaki iletişim;siyasal partiler vesilesiyle kurulmuştur. Buna göre; milletvekilleri seçime girmeden önce partileri tarafından belirlenmekte, daha sonra seçmen tarafından seçimler yoluyla onaylanmaktadır. Dolayısıyla seçmenle parlamento arasına seçmenin kararlarını yönlendiren bir yapı girmiş, seçmene sadece parti seçme hakkı, şansı kalmıştır.¹⁵

Siyasal iktidarı ele geçirmek için gruplaşmak, bir lider veya liderler grubu etrafında birleşmek modern anlamda siyasi partilerin kuruluşundan çok daha eski bir zaman dilimine dayanmaktadır. 19. yüzyılda Amerika dışında hemen hiçbir ülkede

¹⁴ Devletin düzeltici işlevi olarak adlandırılan kısım için, Lucia Zedner'in Türkçeye çevrilen "Güvenlik" isimli kitabı referans olmuştur. Kitapta geçen: "Sosyal güvenlik böylelikle güvenliğin odağını, yakın tehlikelere karşı korumadan alıp gelecekteki soyut ve açık risklere karşı sigortaya doğru çevirmiştir". "...Yani sosyal güvenlik aslında derinlerde ulusal güvenlikle ilişkiliydi; vatani savunmaya ehil, sağlıklı ve besili bir nüfusa ihtiyacı acil hale getiren iki dünya savaşıyla bu husus hepten açığa çıkmıştır. Sosyal güvenlik genellikle iç politika meselesi olarak düşünülse de, aslında ulusal güvenlikle ve askeri mekanizmanın verimliliğinin sağlanmasıyla da ilgilidir. " kısımları bu konuya değinilmesinin gereğini düşündürmüştür. Yine Hobbes, John Locke, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in güvenliğin devlet sistemi içindeki yeri ve önemi ile ilgili olan fikirleri de bu anlamda kullanılabilecek referanslar olabilir.

¹⁵ Bu durum ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir. Bazı ülkelerde partiler hukuki bir tekele sahiptir; adayları ancak onlar gösterebilir; kimse partiler dışında seçmen karşısına çıkamaz. ABD ve başka birçok ülkede ise seçim kanunları adayları parti dışında aday olacaklarsa belli sayıda imza toplama zorunluluğunda bırakır. Bazı ülkelerde (Fransa, İngiltere gibi) ise belli serbestiyetler vardır ancak adayların parti dışında seçilme şansları neredeyse hiç yoktur.

bulunmayan bu yapı, 20. yüzyıla gelindiğinde bütün demokratik siyasal sistemlerde varlığını etkili bir biçimde göstermiştir (Özbudun,1983:19). Özellikle 1965-75 arasında azınlık ve koalisyon hükümetleri şeklinde varlığını gösteren partilerin, siyasi istikrarsızlık ortamında, refah uygulamaları bakımından birbiriyle mutlak rekabeti devletin ekonomik ve sosyal müdahale alanını genişletmiştir (Serter,1994:43).

Siyasi iktidarı ellerinde bulunduran hükümetler, hem iktidar öncesi verdikleri sözleri yerine getirmek anlamında, hem de iktidarda daha fazla kalabilmek, seçim dönemi için daha fazla oy potansiyeli yaratabilmek anlamında sosyo-ekonomik girişimlerde bulunmakta; diğer partilerle ise sürekli bir yarış halinde kalmaktadırlar. Serter'e (1994) göre seçimler öncesinde özellikle kırsal kesimlere götürülen sosyal hizmetlerin artması bu savı kanıtlar niteliktedir (Serter,1994:43). Key ve Lockard'a göre ise; "devletin çeşitli programlar için yaptığı harcamaların bir sebebi, devletin tabiatıdır ve bu da partiler arası rekabetle ölçülmektedir. " (Serter,1994:43). Bu anlamda bazı yazarlara göre parti rekabeti toplam harcamaları tayin eden bir faktör olarak görülmemekle birlikte; Koenigparti rekabetinin çocuk yardımlarını ve işsizlik sigortasını etkilediğini belirtmektedir (Crev, E., yy:22-23, Aktaran:Serter,1994:44).

Esas anlamda siyasi partiler için toplum nezdindeki itibarları çok önemlidir. Siyasi otoriteler destek gördükleri ve destek görme potansiyellerinin bulunduğu grupları tatmin etmek, prestijlerini artırmak için bu grupların menfaatlerini dikkate almak ve bu amaca yönelik uygulamalara yönelmek durumundadırlar (Özer,1996:534).

Tüm bu uygulamalar neticesinde ise gerek plan program anlamında gerekse de maddi kaynaklarını zorlama biçimiyle devlet, sosyo-ekonomik olarak etki alanını hem yurttaşlarını tatmin ederek hem de gelecek politikalarının temelini oluşturarak genişletmektedir. Öyle ki bu adımlar geleceğin siyasi iktidarını, farklı bir parti de olsa, uygulayacağı politikalar anlamında etkilemekte; uygulamaya koyulan herhangi bir sosyal politika, siyasal iktidar tarafından kolay kolay kaldırılamamakta; verilmiş olan sosyal bir hak noktasında iktidar, destek veren halk grubunun tepkisini çekmek istemeyeceği için kolayca riske atılamamaktadır (Serter,1994:44).

1.2.4.5. Sorgulama ve Yeniden Biçimlenme Dönemi (1975 Sonrası)

Yaşanan ekonomik durgunluk ve devletin yapmış olduğu refah harcamaları ile toplumun eşitlik, özgürlük ve güvenlik duygusunun pekişmesinin vermiş olduğu rahatlık sosyal harcamalar noktasında devleti zor duruma getirmiştir. Bu dönemde artan sosyal harcamalara karşı vergi oranları artırılrsa da harcamalar yaşanan ekonomik duraklamalarla ödenemez hale gelmiştir. Bu vergi artışıyla birlikte tasarruf yapılamaması ve dolayısıyla yatırım yapmaktan kaçınılması; yaşanan stagflasyon krizi ile de birleşince refah politikalarının krizin ana sebebi olarak görülmesine neden olmuştur. Artan kamu açıkları ile birlikte sosyal harcamaların kısılması ve dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılması noktasındaki düşünceler ağırlık kazanmaya başlamıştır (Alp, 2009:269). Liberal ve Kapitalist ekonominin bir sorgusu ile ortaya çıkan refah ekonomisi bu dönemde sorgulanmaya ve devletin piyasaya aktif müdahalesi tartışılarak yeni liberal görüşün ekonomiye hakim olması düşünülmeye başlanmıştır.

Esasında temeli siyasal demokrasinin gelişimi olan Refah devleti en başından beri toplumsal işbirliğinin bir sonucudur. Biçimi ve içeriği toplumdaki farklı çıkar gruplarının mücadelesinden türeyen bu yapı hala harcamaların yönünü tayin eden bu çıkar grupları arasındaki güç dengesine göre şekil almakta (Wahl,2015:137); demokrasiyi ise bir araç olarak kullanmaktadır (Koray,2008:84).

Andersen (1990)'e göre ise sınıflar arasındaki bu güç dengesi sosyal refah devletinin boyutlarını belirlemede önemli bir role sahiptir (Andersen,1990:16; Aktaran:Koray,2008:85). Bu sebeple devlet, sosyo ekonomik anlamda partiler arası rekabetten etkilenmekte, bu rekabet sebebiyle günbegün sorumluluk alanını artırarak çeşitlendirmektedir.

Bu durumla ilgili dikkat çeken bir başka görüş; küreselleşme ile birlikte değişen devlet algısında, gerek sosyalist, gerekse de sosyal demokrat ya da sağ partilerin artık refah devletinin yapılanmasında herhangi bir etkisinin bulunmadığı görüşüdür(Myles,Q.,ty:41,Aktaran:Özdemir,2007:38). Bu bağlamda, küreselleşmeyle birlikte tam istihdam, yüksek seviyeli kamu harcamaları ve artan oranlı vergilerden oluşan klasik demokratik sistem sarsılmaya başlamış, artık

uygulanan politikalar noktasında farklı çıkar gruplarının farklı görüş ve uygulama fikirlerine rastlanılmamıştır. Öyle ki sol partilerin politikaya hâkim olduğu Danimarka, İsveç gibi ülkelerdeki sosyal harcamalar ile Hollanda, Belçika gibi sağ partilerin politikaya hâkim olduğu ülkelerin harcamaları arasında bir fark bulunmamaktadır (Garret,2001:168, Aktaran:Özdemir,2007:39).

Bu anlamda, bu durumun oluşmasındaki en büyük etken, bizim görüşümüze göre, toplumu tatmin etmek anlamında rekabet gereği oluşturulan politikaların zaman içerisinde, değiştirilemeden, çeşitlendirilmesi ile birlikte bir noktadan sonra farklı ideolojileri ortak bir noktada buluşturan bir anlayışa dönüştürmesidir.¹⁶Ki dönemin iktidarları refahın toplumsal değil bireysel bir sorumluluk düzleminde ele alınması gerektiği düşüncesiyle dönemin toplumsal muhalefet gruplarının devlete nazaran daha fazla rol alması gerektiği düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu anlamda da sendikaların güçlendirilmesi, sivil toplum örgütlerinin daha fazla güçlendirilmesi, piyasa ve rekabet gücünün artırılmasına karşın devletin temel görevlerine ağırlık verecek bir dönüşüme gidilmesi düşüncesine yönelik uygulamalara gidilmiştir (Alp, 2009:269).

1990'lı yıllar bir tarafta sosyal demokrasinin itibar kaybetmesi ve liberalizmin hakim paradigma haline gelmesine karşı bir eleştiri ile refah devleti düşüncesinin yeniden hakim olması gereği üzerine düşüncelerin yeniden şekil aldığı yıllar olmuştur. Bu dönemde mevcut yeni liberalizm savunucularının refah yaklaşımına olan bazı eleştirileri makul bulunsa da içeriğinin belirsiz olması ve bazı bürokratik engellerle karşılaşması sebebiyle kavramın anlamına hizmet edemediği; bu anlama uygun bir düzenlemeyle yeniden hakim düşünce olması gerektiği ifade

¹⁶ Bu noktada Serter'in görüşü savımızı destekler niteliktedir. Öyle ki onun görüşüne göre; “Örneğin bir siyasi partinin yaşlılara aylık bağlanması konusundaki girişimini ele alalım. Siyasi iktidar değişikliği halinde dahi, yeni kurulan hükümetin önceden alınan bu kararı değiştirme yolunda bir teşebbüste bulunması beklenemez”. Buradan çıkarılabilecek olan sonuç, örneğin sol partinin getirmiş olduğu yaşlılara aylık bağlanması konusundaki bir uygulama, sonradan iktidara gelecek olan bir sağ parti tarafından kaldırılamayacak, en fazla üzerine yeni haklar ya da iyileştirmeler yapılarak geliştirilebilecektir. Dolayısıyla Garret'in bahsini ettiği, harcamalar arasında farklı çıkar gruplarının farklı fikirlerinin olmayışı görüşü zaman içerisinde oluşması olağan bir durumdur. Ancak bu durum yine de partilerin farklı fikirlerinin farklı sonuçlar getireceği görüşünü ortadan kaldıracak bir görüş değildir.

edilmiştir¹⁷. Bu anlamda refah devletinin ortaya çıkması, gelişimi ve tartışma yaratan dönemlerine etki eden “demokrasi” kavramının ve demokrasi modellerinin bu etki derecesinin incelenmesi, toplum yaşamını ne ölçüde etkilediğinin irdelenmesi yerinde olacaktır.

¹⁷ Bu düşünce yeni liberalizm ve sosyal demokrasi arasında bir noktada olan Giddens’a aittir. Ayr. bilgi için bkz: Giddens,A., 2000, Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi,(Çev.) Mehmet Özey, Birey Yayıncılık, İstanbul, ss.17.

İKİNCİ BÖLÜM

PARTİLER ARASI REKABET BAĞLAMINDA DEMOKRASİ-REFAH DEVLETİ İLİŞKİSİ

2.1. DEMOKRASİ KAVRAMI, SÜREÇ VE DEMOKRATİK REKABETİN AKTÖRLERİ

2.1.1. Kavramsal Çerçeve: Demokrasinin Tanımı

Grekçe “demos” ve “kratein” sözcüklerinden oluşan, ilk defa M.Ö. beşinci yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot tarafından kullanılan demokrasi sözcüğü Abraham Lincoln’ün meşhur tanımıyla “halkın halk tarafından, halk için yönetimi” olarak ifade edilmektedir (Erdoğan,2001:195). Tanım noktasında net bir uzlaşıya varılamamakla birlikte; uzlaşa sorunun yaşanmasındaki en önemli neden, her ülkenin, uyguladığı yönetim biçimini, usul ve içeriğini “demokrasi” ile meşrulaştırması ve bu yönetim paradigmalarını demokrasi tanımına dâhil etmesidir.

Bu noktada George Orwell :

“Örneğin demokrasi gibi bir sözcüğün, hem üzerinde anlaşılmış bir tanımı yoktur, hem de bir tanıma kalkışıldığında buna her taraftan itiraz gelmektedir. Her türlü rejimin savunucuları, o rejimin bir demokrasi olduğunu öne sürüyorlar ve demokrasi sözcüğü bir tanıma bağlandığı takdirde artık onu kullanamayacaklarından korkuyorlar. ”

diyerek tanımın çok kapsamlı bir kavram haline gelmesine neden olmuştur (Sartori,1996:4). Bu noktada, kavramdaki tanım karmaşasıyla ilgili belki de en belirgin savı Giovanni Sartori ileri sürmüştür. Ona göre 1940’lara gelinceye değin insanlar demokrasinin ne olduğunu bilmiyor ve o zamandan bu yana herkes, anlamını ve ne anladığını bilmeden, demokrasiden hoşlandığını ileri sürmektedir. Bu durum ise demokrasi karmaşası yaşanmasına sebep olmaktadır (Sartori,1996:7). Keza, Holden (2007) bu durumla ilgili olarak “*demokrasi, o derece geniş bir kabul gören bir terim olmuştur ki, neredeyse anlamsızlık noktasına varan bir müphemiyete bürünmüştür.*” tespitini yapmıştır (Holden,2007:3). Bu yüzden kavram henüz fazla

tanımın yaratmış olduğu bir handikapla, anlamsızlık noktasına varmadan genel anlamda kabul gören tanımlara değinmek yerinde olacaktır.

Genel anlamda “*etkin katılım*”, “*oy kullanma eşitliğı*”, “*bilgi edinebilme*”, “*gündem üzerinde son sözü söyleme hakkı*”, “*yetişkinlerin dâhil olması imkânlarının sağlayıcısı*” olan demokrasi, toplum üyelerinin topluluğun politikasını belirlemelerinde politik açıdan eşit olmasını sağlamakta ve sistemde bu kriterlerden herhangi birinin yerine getirilememesi durumunda siyasal eşitlik son bulmaktadır (Dahl,2010:48-49). Bu yüzden genel olarak demokrasi sözcüğüyle ifade edilmek istenilen şey temsile dayanan demokrasidir; ki bu serbestçe yapılan seçimler neticesinde, seçilen temsilciler aracılığıyla yapılan yönetimdir. Bu sebeple demokrasiyi sadece halk tarafından yönetim olarak tanımlamak yerine halkın tercihleri doğrultusunda yapılan bir yönetim olarak tanımlamak daha yerinde bir yaklaşım olmaktadır.

Lijphart’e (1996) göre ideal bir demokratik yönetimde halkın bütününün arzularına tam olarak uyan bir idare biçiminden bahsedilmekteyse de halkın eğilimlerine tam olarak uyan bir yönetim hiçbir zaman olmamıştır (Lijphart,1996:11). Erdoğan (2001)’a göre ise demokrasiden söz edebilmek için halkın kamu siyasetine ilişkin önemli sorunlar hakkındaki temel belirleyici kararları pozitif veya negatif olarak fiilen alıyor olması yetmez; halkın bu kararları almaya yetkili de olması gerekmektedir (Erdoğan,2001:196). Bu yetki ise kaynağını, temel belirleyici olan kararın halk tarafından alınmasına yetki veren bir anayasadan veya başka bir normlar sisteminden almalıdır. Burada bahsi geçen bir diğer nokta, kamu siyasetine ilişkin kararlar noktasıdır. Ona göre bu kararlar temel siyasi kararlardır ki bu kararları alan organ da en üstün siyasi iktidarı elinde bulunduran organdır.

Yine bahsedilmesi gereken bir nokta, negatif ve pozitif kararlar noktasıdır. Burada bahsi geçen pozitiflik, halkın siyaset önerileri başlatabilmesi iken; negatiflik halkın sadece politika önerilerini kabul etmesi ya da reddetmesidir. Daha açık bir ifadeyle bu negatiflikte halk, yöneticiler tarafından kendisine getirilen kararlar arasından tercihte bulunmakta, politikayı başlatmasa da başlatılan politikaya yön

vermektedir (Erdoğan,2001:197).¹⁸ Yine Erdoğan’a göre, üzerinde durulması gereken bir nokta halk kavramıdır. Kavram üzerinde birbiriyle bağdaşmayan ve hatta birbirine zıt iki görüş vardır. Bunlardan biri, “bireyci” anlayıştır ki buna göre, halk her biri özerk kararlar alma hakkına sahip eşit ve özgür bireylerin toplamından oluşmaktadır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışına açıkça ters düşen bu anlayış nihayetinde sadece oy birliğiyle alınan kararların halkı bağlayacağını ima etmektedir. Diğer bir görüş ise toplulukçu görüştür. Bu görüşe göre halk ortak ve kolektif bir çıkarla birbirine bağlanmış, tek ve bölünmez bir bütünden oluşmakta; dolayısıyla demokrasi çoğunluğun ya da sayısal olarak güçlü olanın üstünlüğüne vurgu yapan bir anlayışı ifade etmektedir (Erdoğan,2001:197).

Bunların yanı sıra Tilly (2014), demokrasi ve demokratikleşme gözlemcilerinin örtük ya da açık bir şekilde dört tanım üzerinde durduğunu söyler (Tilly,2014:22). Anayasal, tözel, prosedürel ve süreç yönelimli olarak ayrılan bu tanımlardan tözel yaklaşım konumuz açısından özellikle önemlidir. Buna göre tözel yaklaşım belli bir rejimin desteklediği yaşam koşullarına ve politikalara odaklanmakta; rejim; insanların refahını, kişisel özgürlüğünü, güvenliğini, toplumsal adalet ve eşitliğini, kamusal müzakere ve çatışmaların barışçıl çözümünü desteklediği sürece, anayasada tanımlanışına bakılmaksızın demokratik bir rejimdir. Yine Tilly’nin tanım yaklaşımlarından biri olan prosedürel yaklaşımda ise; ilgi odağına seçimler alınır ve çok sayıda yurttaşın katıldığı ve bilfiil rekabete dayalı olan seçimlerin hükümet personeline ve politikalarının belirlenmesinde düzenli değişiklikler meydana getirip getirmediğini sorulur. Önemli değişiklikler meydana getiriyorsa demokrasinin varlığından söz edilebilecektir (Tilly,2014:24).

Demokrasinin bir egemenlik biçimi olarak ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerden biri de şüphesiz halkın egemenliğidir. Halk egemenliği kavramının belirgin hale gelmesi, burjuvazinin siyaset sahnesine çıkarak iktidar yapısını değiştirmesiyle olmuştur. “*Kral devlet*”ten “*Ulus devlet*” e geçişle birlikte ulusal egemenlik kavramı tanımlanmıştır. Kelimenin orijinal Yunanca kullanımında ise

¹⁸ Erdoğan’ın bu tanımı esasen Barry Holden’ın 1998 tarihli eserinde yapmış olduğu demokrasi tanımı (“ demokrasi, kamu siyasetine ilişkin önemli sorunlar hakkındaki temel belirleyici kararları bütün halkın pozitif veya negatif olarak aldığı ve almaya yetkili olduğu bir siyasal sistemdir”) nın bir açılımıdır.

demos, tüm sıradan insanlar anlamında olmayıp, daha çok “çoğunluk” veya “yoksullar” anlamında kullanılsa da Aktaş (2015), kelimenin bu kullanımının olsa olsa yoksullara en yakın belki işçi sınıfının yönetimi olabileceğini; zira yoksul yönetimi gibi bir durumun şimdiye kadar mümkün olmadığını, dolayısıyla bu şekilde bir tanımlamaya belki yönetimin aristokrasiden alınmasını ifade etmek için başvurulduğunu belirtmektedir (Aktaş,2015:90).

Heywood (2013) ise, Eski Yunan’da “demos” bir başka deyişle “halk” tarafından yönetimi ifade etmek için geliştirilen ve kullanılan demokrasi kavramının, genel anlamda, “*bir mevki ya da rütbesi olmayan tüm sıradan insanlar*” anlamında kullanıldığını ifade etmektedir (Heywood,2013:103). Dolayısıyla demokrasilerde egemenlik hakkını ulusal ve yerel düzeyde kimin kullanacağına ve halkı kimin yöneteceğine herhangi bir zümre, aile değil; vatandaşlar, bir başka deyişle, halk karar vermektedir. Bütün yönetimlerin bir halk topluluğuna yönelik olması, halkın ise bu yönetime tabii ve onun kararlarından etkileniyor olması Heywood (2013)’un deyimiyle çok az sorun doğurmaktadır (Heywood,2013:102). “*Halk için yönetim*” ve “*halk tarafından yönetim*” ifadeleri ise demokrasi anlayışı bakımından farklı anlamlar taşımaktadır. Buna göre *halk için yönetim*, yönetimin halkın çıkarına olmasını ifade ederken; *halk tarafından yönetim* halkın yönetime yaygın katılımını ifade eder. Bu iki anlayış demokratik yönetim modeli bakımından; gerek halkın kendi çıkarını nasıl tayin edeceğini belirleme, gerekse de halk kavramının içine toplumdaki hangi kesimler dâhil edilmelidir gibi hususlarda farklı görüşler, fikir ayrılıkları ve yorumlara sebep olmaktadır.

Her ne kadar olduğu Yunan şehir devletlerinde köleler ve kadınlardan oluşan büyük bir çoğunluğun “halk” kavramı içine dâhil olmadığı gerçeği bilinse de halk sözcüğü Aristo’dan sonra “yoksul” ya da “yoksul insanlar” anlamını taşıyan bir içerikte kullanılmış; on dokuzuncu yüzyıl boyunca siyasi katılım mülkiyet sahibi ve eğitilmiş erkek yetişkinlerden oluşan bir azınlıkla sınırlandırılmıştır (Holden,2007:9). Aristo halk sözcüğünü “*yabancı, köle veya kadın olmayanlar*” olarak görse de genel anlamda halk kavramının, bir başka deyişle siyasi katılımın, “*işçi sınıfını, kadınları, tüm ırksal ve dinsel grupları bir başka deyişle tüm yetişkin vatandaşları*” kapsaması yirminci yüzyıla gelindiğinde mümkün hale gelmiştir (Heywood,2013:111).

“*Halk yönetimi*” şeklinde ifade edilen demokrasi düşüncesi halkın kendi kendini yönetmesi düşüncesini ifade ederken, bu yönetimin nasıl olması noktasında net bir açıklama getirmemektedir (Heywood,2013:105). Eski Yunan’da şehir devletlerinde görülen vatandaşların yönetime hem katıldığı hem de kamusal toplantılarda kendilerinin karar aldığı ve kamusal makamlarda yer aldıkları bir anlayışı ifade eden doğrudan demokrasi, Jean Jacques Rousseau ve John Stuart Mill gibi düşünürlere yol açıcı nitelikte olmuştur. Bu anlamda Rousseau’ya göre özgürlük otonomi veya kendi kendini yönetmek anlamına gelmektedir ve örneğin parlamento üyelerini seçerken özgür olan halk, seçtikten sonra köle olmaktadır. Mill’e göre ise eğitici bir değeri olan siyasal katılım, halkın içinde yaşadığı toplumu anlamasını sağlamakla birlikte bireylere kendilerini yetiştirme fırsatı vermekte ve potansiyellerini gerçekleştirme imkânı yaratmaktadır.

Bahsi edilen klasik demokrasi anlayışı ile modern anlamda bahsi geçen demokrasi anlayışı arasında çok az bir ilişki mevcuttur. Sanayi Devriminden sonra gelişen temsili demokrasi anlayışında, sadece belli bir yaştan üzerindeki mülk sahibi erkeklerin siyasal haklarını kullanabilme imkânı vardır. Öyle ki Spinoza’ya göre demokrasi “ *yalnızca ülkenin yasaları ile yönetilen herkesin, bir başkasının egemenliği altında olmadan, yüce mecliste oy kullanma ve kamu görevlerini üstlenme hakkına sahip olarak onurluca yaşadığı düzen*”¹⁹’dir (Aktaş,2015:88).

Modern demokrasi klasik demokrasinin tersine yönetim sorumluluğunun yetişkin vatandaşlar tarafından üstlenilmediği fakat profesyonel siyasetçilerden oluşan elit bir gruba devredildiği temsili demokrasi anlayışdır (Heywood,2013:113). Bu anlayışta halkın yönetimi doğrudan değil dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Yönetime halkın katılımı genel anlamda oy kullanarak kendisini yönetecek yöneticileri seçmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Temsili demokrasi olarak ifade edilen bu demokrasi modeline Sartori’nin ifadesiyle “*Yönetilen Demokrasi*” denilmektedir. Daha açık ifadeyle bu demokraside halk en üstte bulunan siyasi

¹⁹ Spinoza yaptığı bu tanımda bahsini ettiği “yalnızca ülkenin yasaları ile yönetilen” ifadesi ile bir başka ülkenin vatandaşlarını dışarıda bırakmış; “bir başkasının egemenliğinde bulunmayan” ifadesi ile kocalarının, efendilerinin yetkesi altında bulunan kadınları ve uşakları, ebeveynlerinin yetkesi altında bulunan çocukları ve yetimleri dışarıda bırakmış; “onurluca” ifadesi ile ise suç işlemiş ya da onursuz bir hayatla lekelenmiş olanları dışarıda bırakmıştır (Sunat, 2014; 79-91; Aktaran: Aktaş, 2015: 88).

otoriteyi temsil etmektedir (Aktaş,2015:90). Dolayısıyla günümüz demokrasi anlayışı tüm yetişkinlere oy hakkı tanıyan evrensel oy hakkının, serbest seçimleri garanti eden gizli oy ve farklı alternatifler arasından seçim yapabilme hakkı veren parti rekabeti olarak görülmektedir (Heywood,2013:113). Bu bağlamda, Dahl'ın belirttiği üzere, makul ölçüde duyarlı bir demokrasinin varlığından bahsedilebilmesi için şu sekiz kurumsal garantinin bulunması gerekmektedir.

- 1- Örgüt kurma ve bunlara katılma hürriyeti,
- 2- İfade hürriyeti,
- 3- Oy verme hakkı,
- 4- Kamu görevlerine getirebilme hakkı,
- 5- Siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanmak için yarışabilme hakkı,
- 6- Değişik haber alma kaynaklarının varlığı,
- 7- Serbest ve adil seçimler,
- 8- Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunması(Dahl,Polyarchy:3; Aktaran:Lijphart,1996:12).

2.1.2. Demokratik Rekabetin Aktörleri

Refah Devleti kavramı, Flora ve Alber (2009) tarafından demokratik rekabetin bir çıktısı olarak görülmüştür. Bu bağlamda, bireysel ve hane halkının gelirine ilişkin farklılaşma; siyasi hakların gelişmesi sonucu sosyal hakların ön plana çıkması ve devlet bürokrasisinin piyasa üzerindeki kontrolü, Refah Devleti politikaları ile demokrasi arasında bir etkileşimi de beraberinde getirmiştir (Flora ve Alber,2009:41). Bu faktörler eşliğinde, toplumun büyüyen ve farklılaşan ihtiyaç ve talepleri, sosyal ve siyasal değişimlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çoğulcu sivil toplum yapısı ve alternatif kamu politika tercihleri, refah politikalarını da vatandaşlık zemininde tanımlanan hak ve özgürlüklerin kapsamı içerisine yerleştirmiştir. Bu bağlamda, toplumun her bir kesiminin, sınıfının ya da zümresinin kendi talep ve beklentileri adına vermiş oldukları mücadele aynı zamanda demokrasinin bir göstergesi olarak Refah Devleti politikalarını da etkilemiştir.

Toplumun kendisine tanınan hakların takipçisi olarak ortaya koyduğu demokratik mücadele, aynı zamanda örgütlemeyi ve kurumsallaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu durum demokratik rekabetin aktörlerinin kim olduğu sorununa da cevap vermektedir: Siyasal Partiler, Sivil Toplum Örgütleri, Medya, Baskı ve Çıkar Grupları..

2.1.2.1. Medya

Partiler arası rekabetin önemli aktörlerinden bir tanesi medyadır. Medya terimi, klasik anlamda “*basın*” kavramının teknoloji sebebiyle değişime uğramasından doğmuştur (Dündar,2012:307). Basın, kitaplar, dergi, broşür ve gazetelerin yanında gelişen teknolojiyle birlikte radyo, televizyon ve internet gibi araçların da eklenmesiyle medya, güçlü ve etkili bir kamuoyu oluşturma ve siyaseti etkileme aracı haline gelmiştir.

Haber alma ve haberleşme özgürlüğü temelinde demokratik rekabetin standartlarını yükselten bir araç olan medya, parti propagandalarının ve seçim vaatlerinin halk kitlelerine duyurulmasında, siyasi iktidarın denetlenmesinde dördüncü kuvvet olarak adlandırılmaktadır. Bu yönüyle medya, demokrasinin muhafızları konumunda olduğu gibi, kamusal tartışmaların yaşanması ve siyasal ilginin artırılması, iktidar üzerine kamuoyu denetimi oluşturmaya gibi etkileriyle “kamusal bekçi köpeği” vazifesi görmektedir (Heywood,2018:279). Bu bağlamda kamusal bekçi köpeği rolü, “siyasi tartışmaya ilişkin tartışmaların alt kümesi” şeklinde anlaşılmaktadır.

Medyanın üstlendiği diğer bir rol ise, siyasal tarafsızlığıdır. Bu noktada ülke vatandaşlarına geniş ve dengeli bir siyasi görüş yelpazesi sunmak ve siyasi yanlılıktan uzak durmak, her türlü görüşten kitlenin haberdar edilmesini sağlamak medyanın asli görevleri arasında sayılmaktadır.

Medya, elinde bulundurduğu kitle iletişim araçlarıyla ülkenin siyasal kültürüne etki edecek bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla toplumun politik ilgisinin artırılmasında toplumu harekete geçirici bir vasfı bulunmaktadır. Bununla birlikte, toplumda artan politik ilgi, seçimlere yönelik seçmen katılımının artmasına da yol

açacaktır. Ayrıca, politika oluşturma süreçlerinde seçmenin karar alma mekanizmasını etkileme kanallarının açılması da medya iletişimiyle sağlanmaktadır.

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni medya kanalları, toplumsal dönüşümün sağlamasında ve toplum sosyolojisinin yeniden tanımlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Dijital teknolojilerde gerçekleştirilen bu devrim, bilgi toplumu veya ağ toplumu olarak da adlandırılan toplumun ortaya çıkmasına etki etmiştir. Bu bağlamda, Facebook, Twitter, Youtube, Google gibi sosyal medya araçları bilgiyi ve haberi elde etmede ve kitlelere sesini duyurmakta alternatif medya araçları olarak günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda, yukarıdan aşağıya doğru siyaseti şekillendiren yöntem, yeni medya araçlarıyla aşağıdan yukarıya doğru siyaseti yönlendirme alanına kavuşmuştur. Eleştiri ve tepkilerin ya da desteklerin anlık bir şekilde siyasi aktörlere gösterilmesinde ve olumlu ya da olumsuz tepkiler doğrultusunda geri bildirimin sağlanmasında medyanın siyaseti etkileyiciliği ivme kazanmıştır.

2.1.2.2. Sivil Toplum Örgütleri

Demokratik rejimlerin oluşumunda ve olgunlaşmasında en önemli unsur, toplumsal talep, ihtiyaç ve çıkarların siyasetin ana girdileri olarak karar alma süreçlerine dahil olmasıdır. Bu noktada, toplumun bütün kesimlerinin talep ve ihtiyaçlarının siyasette karşılık bulmasında sivil toplum önemli bir işlev görmektedir. Sivil toplum, devlet dışındaki örgütlenmelerin zemin bulduğu ve toplumun bütün kesimlerinin “self interest” olarak potansiyelini gerçekleştirdiği, devletten ayrı bir alanı oluşturmaktadır.

Her ne kadar 1980’lerin ikinci yarısından itibaren yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanılsa da sivil toplumun, devletten farklı bir alan olarak ifade edilmesi 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. 12. yüzyılda, ticaretle uğraşan kentli sınıfın ekonomik özerkliğiyle başlayan süreç, Sanayi Devrimiyle birlikte olgunlaşmış ve bugünkü anlamına dayanan bir zemine kavuşmuştur. Özellikle “sözleşme kuramları” bağlamında devlet ile bireyin arasındaki ilişkinin ve konumlanmanın yeniden tanımlandığı dönemde sivil toplum, doğa durumundan medeni duruma geçiş olarak ifade edilmiştir. Hobbes bu hususu,

doğa durumunun eşit ve özgür ama savaş ortamından, toplumsal iradenin ortaya çıkmasıyla devletli topluma geçiş olarak ifade ederken ve medeni toplumun ölçütlerini devletli olma çerçevesinde belirlerken; John Locke, yetki alanları sınırlandırılmış bir devletin gece bekçiliğinde oluşan özgürlük alanı olarak tanımlamıştır.

Sivil topluma yönelik bir diğer tanımlama ise diyalektik bir bakış açısıyla Hegel'e aittir. Bu bağlamda, toplumsal yaşamı aile, sivil toplum ve devlet olarak üçe ayıran Hegel, aileyi asabiyet bağının güçlü olduğu ve fedakârlıkların ön plana çıktığı özel alan olarak görürken, sivil toplumu ise, gitgide artan ihtiyaçların, ihtirasların ve çıkar farklılaşmasının doğurduğu çatışma ve rekabet alanı olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, tez (aile) ve anti tez (sivil toplum) diyalektiğinde sentez, sivil toplumun korunmasını ve çatışmanın uzlaşmaya dönüşmesini sağlayan devlet olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda Hegel'e göre sivil toplum, sosyal sınıflardan ekonomik şirketlere, bireylerden devlet dışı her türlü kurum ve kuruluştan oluşmuş karmaşık bir yapıdır (Çaha,1997:29).

Çatışmacı teorisyenlerden Marx ise, sivil toplumu ekonomik ilişkilerin yer aldığı belirleyici bir alan olarak kodlamıştır. Ekonomik ilişkilerin alanı olan sivil toplum, bir taraftan siyasi ve hukuki üst yapının, bir başka deyişle, devletin sosyo-ekonomik temellerini oluştururken, diğer taraftan sınıf çatışmasının gerçekleştiği merkez olarak tanımlanmıştır (Çaha,1996:199).

Toplumun siyasal kültürünü şekillendiren, demokratik rekabetin ana yürütücüsü olan siyasi partiler, siyasal katılım bakımından temsili demokrasinin ötesine geçememektedir. Bu bağlamda, sivil toplumun ortaya koyduğu özerk alan katılımcı demokrasi bağlamında daha geniş tabanlı bir demokratik rekabeti ortaya koymaktadır. Bu noktada, karar alma mekanizmasında halkın daha fazla söz sahibi olması ve devlet-toplum ilişkilerinin daha yatay bir yapıya kavuşturulması, sivil toplumun sağladığı özerk alanda örgütlenmeyle mümkün hale gelmektedir (Dündar,2012:297).

Dolayısıyla sivil toplum içerisinde oluşan yeni toplumsal hareketler özel alanın aynı zamanda politik olduğu savıyla toplumsal sorun ve talepleri siyaset

mecrasına taşıyacak demokratik argümanlara sahip olmuştur. Budurum, refah anlayışının sosyal ve kültürel alanlara da yansımalarının önünü açmıştır. Bu bağlamda, ekonomi merkezli sınıfsal hareketlerle şekillenen toplumsal hareketler etnik, kültürel, toplumsal cinsiyet ve gençlik hareketleri gibi sınıf dışı toplumsal hareketlerle sivil toplumun alanını ve işlevini dönüştürmüştür.

Liberal Refah Devletinin düzenlemeleri altında, insanların çoğunun enerjisinin aile, iş ve tüketim merkezli olduğu hayat kalıpları ve bu kalıplar üzerinden sınırlı bir şekilde şekillenen kamu politikalarına katılım, kurumsal olmayan siyaset ve rekabet alanı olarak sivil toplum ile yeniden tanımlanmıştır (Offe,1985:820). Diğer bir ifadeyle sivil toplum ve örgütlenme, modernleşmenin kriz alanı olarak ortaya çıkan yapısal sorunların siyasete taşınması gibi dar kalıplardan sıyrılarak kendini sürekli üreten, kimliklendiren ve rekabete entegre eden bir yapıya kavuşmuştur (Heywood,2018:388-390).

Bu noktada sivil toplum kuruluşları, devletin hukuki, idari, ticari ve kültürel alanları dışında oluşan, ortak çıkarların, duyarlılıkların ve taleplerin birleştirilerek harekete geçirildiği sosyal ve kurumsal ilişki ağıdır. Hükümet dışı kuruluşlar (*non governmental organization*) olarak da adlandırılan bu kuruluşlar gönüllülük esasına göre ulusal ya da uluslararası arenada örgütlenme pratiğine sahiptir. İnsan hakları, kadın hakları, hayvan ve çevre hakları gibi geniş bir yelpazeye dayanan bu kuruluşlar, doğrudan siyasi bir motivasyona sahip olmasalar bile örgütlenme motivasyonları ve kamuoyu oluşturma yetileriyle siyaseti ve demokratik rekabeti etkileme gücüne sahiptirler.

2.1.2.3. Baskı ve Çıkar Grupları

Baskı ve çıkar grupları, bir grubun çıkarlarını korumak ve geliştirmek adına hükümet politikalarına etki etme iddiasıyla hareket eden ve kendi lehlerine sonuç almaya çalışan bir yapıyı ifade etmektedir (Dündar,2012:301).

Baskı ve çıkar gruplarının en önemli özelliği, siyasi sistemden menfaat beklentisiyle ve siyasi sistemi doğrudan etkileme amacı ile teşkilatlı ve organize çalışma yapısına sahip olmasıdır. Bu noktada, bilfiil iktidar olma gibi bir amaçları yoktur. Bunun yanı sıra, benzer sosyal ve iktisadi çıkarlar etrafında birleşen baskı ve

ıkar gruplarının menfaatlerinin gerçekleşmesi sonucunda dağılması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu bağlamda, menfaatlerinin gerçekleşmesi kadar, korunması noktasında, süreklilik arz eden yapılardır. Ortak amaçlar etrafında bir araya gelen insanların oluşturduğu baskı ve çıkar grupları, devlet ile birey arasında köprü vazifesi üstlenmektedir.

Nitekim, grup içi hareketlilikleri, siyasi iktidar, parlamento ve bürokrasi gibi alanlarda çıkarlarını gerçekleştirmek adına baskı kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Baskı ve çıkar gruplarının iktidarı ve bürokrasiyi etkileme araçları sadece, yapılarının toplumda ve kamuoyunda etkinliği ile değildir. Ayrıca, bürokraside, kendi görüşlerini destekleyen yöneticilerin göreve gelmesi noktasında yapıyı şekillendirme motivasyonuna da sahiplerdir (Heywood,2018:382-381).

İşveren birlikleri, sendikalar, tarım ve ticaret sektöründeki birlik ve kooperatifler baskı ve çıkar grupları adına örnek kuruluşlar arasında sayılabilir. Baskı ve çıkar gruplarının demokratik rekabette en önemli fonksiyonu ise, siyasal partilerle kurduğu ilişkidir. Demokratik ve rekabetçi siyasal sistemlerde, halkın desteğini almak ve iktidarını devam ettirmek amacını taşıyan siyasi partiler, baskı ve çıkar gruplarıyla ilişki dahilinde seçmeni tatmin edici vaatlerde bulunma ve bu vaatleri iktidar olduğunda gerçekleştirme imkanına kavuşurlar.

Dolayısıyla siyasi partiler ile çıkar grupları arasında kazan-kazan denkleminin gerçekleştiği bir ilişki oluşturulmaya çalışılır. Ayrıca, siyasi iktidarın sosyal ve iktisadi politikalarının toplum tabanına yayılmasında ve işlerlik kazanmasında bu ilişki gün geçtikçe büyük önem kazanmaktadır (Dündar,2012:304-305).

Demokratik sistemlerde çıkar gruplarının yönetimi etkileme araçlarından bir diğeri de lobiciliktir. Seçim kampanyalarının yürütülmesinde finansal destek ve kamuoyu desteği sağlama şeklinde faaliyet gösteren lobiler, seçim sonrasında ise, bazı milletvekillerinin parlamentoda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi uğraşı içerisinde olmaktadırlar. *Influence Peddling* olarak adlandırılan bu yöntemle, bir milletvekilinin ya da bürokratın, başka milletvekili ya da bürokrati etkilemesi beklenir. Bu yöntemle gezgincilik adı verilmektedir (Dündar,2012:306; Heywood,2018:382).

2.1.2.4. Siyasal Partiler

Siyasi parti, demokratik rekabetin bir parçası olarak siyasetin bir aracıdır. Bu noktada siyasal partiler olmaksızın siyaset şekillenemez. Siyasi parti kelimesi etimolojik kökeni itibariyle Fransızca “paylaşmak” anlamına gelen “partir” kelimesinden gelmektedir. Bu bağlamda partiler, toplumsal temelde, toplumsal grup ve sınıflar arasındaki çıkar çatışmasını ve güç paylaşımını temsil eden gruplardır (Sarıbay,2001:4-5). Buna göre yalnızca toplumsal bölünmelerle açıklanamayacak olan siyasi partilerin dört temel özelliğinden bahsedilmektedir.

Bunlardan birincisi, siyasi partiler siyasi iktidarı ele geçirmek ve en azından paylaşmak amacını taşıyan örgütlenmelerdir. Siyasal partileri diğer örgütlenmelerden ayıran en önemli özellik siyasi iktidara talip olmalarıdır. Bu bağlamda siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve diğer hükümet dışı örgütlenmeler gibi sınırlı ve dar kapsamlı bir hedef etrafında birleşmezler. İkincisi, siyasi partiler belirli bir ideolojik/doktriner program etrafında şekillenmektedirler. Bir başka deyişle siyasi partiler, belirli bir ideolojik program dâhilinde ülkenin ve toplumun sorunlarına çözüm üretirler. Bu bağlamda, dikkate aldıkları en önemli nokta, kamu yararının ve düzenin sağlanmasıdır. Parti programları zaman içerisinde değişim gösterse de programı olmayan siyasi parti yoktur. Üçüncüsü, siyasi partiler, ülke çapında bir örgütlenme ağına sahiptirler. Diğer bir ifadeyle, tek bir bölgede ya da şehirde değil, geniş kapsamlı bir örgütlemeye sahiptirler. Dördüncüsü ise, siyasi partiler devamlılık ve süreklilik arz eden yapılardır (Erdem,2012:244).

Siyasi partiler, aynı zamanda siyasetin kendi dinamiği içerisinde bir takım temel işlevlere sahiptir. Bunlardan birincisi, temsildir. Temsil, siyasi partilerin hem seçmenlerine hem de kendi üyelerine karşılık verme ve görüşlerini ifade etme ve kabul ettirme yetenekleri olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, siyasal partiler toplumun genel ihtiyaçlarına ve taleplerine kulak verilmesini güvenceye alan temel “girdi sunan” araçlardır. Toplumsal talep ve ihtiyaçların mevcut olması aynı zamanda demokratik zeminde kimin daha iyi temsil yeteneğine sahip olduğu noktasında rekabeti ortaya çıkarmaktadır. Siyasal partilerin ikinci işlevi, seçkinler gurubu oluşturma ve seçkinlerin yetiştirilmesidir.

Bu husus, siyasal sistemin içerisinde birbirleriyle rekabet edecek, bilgi, beceri ve deneyimlerle donanmış kariyer sistemini ifade etmektedir. Bu bağlamda, parti kadroları aynı zamanda bilgi, beceri ve donanım noktasında seçkinler gurubunu oluşturmakta, devletin yönetilmesinde bürokratik kadroların elde edilmesi bağlamında bu seçkinlerin yetiştirilmesi işlevini üstlenmektedir. Bununla beraber, siyasi partiler, kamusal hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde, toplumdaki talep ve çıkarların dile getirilmesi ve birleştirilmesi amacına sahiptir. Dolayısıyla çok sayıda çıkar gruplarının rekabeti siyasetin uzlaştırıcı mekanizması temelinde toplumsal bir dengeye ve düzene kavuşmaktadır (Heywood,2013:342-344).

Demokrasilerde siyasi partilerin rekabet zemini ve koşulları Duvarger'in ifadesiyle üçe ayrılmıştır (Özbudun,1983:26). Bunlar: siyasi partilerin yapısı, parti sistemleri (özellikle partilerin sayısı) ve seçim sistemi. Modern dönemin siyasi partilerinin yapısı, bağlı bulundukları toplumun ekonomik, kültürel ve siyaset yapısına göre farklılaşma eğilimi göstermiştir. Örneğin, 19. yüzyılın burjuva partileri, günümüzde muhafazakâr ve liberal partiler olarak yaşamaya devam etmektedir. Bu partiler, faaliyetleri tamamıyla seçimlere ve parlamento çalışmalarına yönelik olan; geniş bir seçmen kitlesi inşa etmeye çalışan kitle partisi özelliği taşımaktadır. Bu yapıda, doktriner/ideolojik konsolidasyondan ziyade güncel siyasal sorunlara çözüm getirmeyi amaçlayan parti programları söz konusudur.

Bunun yanı sıra, sosyalist partiler, ocak tipi bir yapılanmaya sahip olup, kitlelerini bir doktrin etrafında örgütleyen ve onlara siyasi/doktriner bir eğitim veren parti yapısını ifade etmektedir. Bu noktada işçi sınıfı tabanına dayanan bu yapı, disipliner ve otoriter bir yapıdadır. Bu tarz yapılanma aynı zamanda parlamento dışında şekillenen sıkı bir örgütsel bağa sahip olan kadro partileridir. Bu partiler, yirminci yüzyılda Komünist ve Faşist partiler, Duverger'in deyiimiyle “mü'minler partisi” (devotee parties) olarak adlandırılmış totaliter partilerdir (Özbudun,1983:29-30).

Demokratik rekabeti etkileyen bir diğer unsur ise, parti sistemleridir. Ülkede siyasal, sosyal ve ekonomik yapının da haritasını ortaya koyan parti sistemleri aynı zamanda rekabetin odak merkezlerini de ortaya koymaktadır. Bu noktada, ilk olarak tek parti sistemlerinden bahsedilebilir. Tek parti sistemleri, aynı zamanda siyasal

sistemin kurucusu bir partiye dayanmaktadır. Rekabet koşullarının sınırlı ya da hemen hemen hiç olmadığı tek parti sistemlerinde, demokrasi-kalkınma dengesinde kalkınmaya ağırlık veren ve demokrasiyi kalkınmanın önünde engel gören bir anlayış hâkimdir.

Tek parti sistemleri, özellikle sosyalist devrimlere tanık olan ülkelerde öncü parti olarak ortaya çıkmaktadır. Sistemdeki parti, devleti ve toplumu bütün dinamikleriyle birlikte kontrol altına alan, ast organların üst organlara tabi kılınmasını sağlayan “*nomenklatura*” sistemini oluşturmaktadır (Heywood,2013:352). Tek parti sistemlerinin ikinci türü, az gelişmiş ülkelerde baş gösteren modernleşme süreçlerinde görülmektedir. Bu bağlamda partiler, modernleşmenin dinamosu olarak ortaya çıkarak devlet-parti özdeşliğini kurmaktadır (Linz,2017:227-229).

İki Parti sistemi, siyasal sistemin içerisinde rekabetin olduğu ve bu rekabet ortamında iki partinin ön plana çıktığı sistemlerdir. Demokratik rekabette küçük partiler bulunmasına rağmen, toplumsal beklenti iki partinin seçim kazanabilecek yeterliliğe ve büyüklüğe sahip olduğu yönündedir. Bu bağlamda, sistemde ön plana çıkan iki partiden biri iktidar olurken diğeri tetikte bir hükümet misyonunu üstlenmektedir. En bariz örneklerinin ABD ve Birleşik Krallık’ta görüldüğü iki partili sistem, koalisyon olmaksızın tek bir partinin yürütme görevini üstlenmesine imkân tanımaktadır.

Siyasal olarak kutuplaşmanın az olduğu iki partili sistemlerde, yönetimde istikrar söz konusudur. İki partili sistemlerde ideolojik kutuplaşmalardan ziyade toplumsal sorunlara yönelik çözüm arayışı, siyasetin ana motivasyonunu oluşturmaktadır. İki Parti sistemi, aynı zamanda toplumun siyasi kültürünün siyasi rekabette yansımaları şeklindedir. Partiler, aşırı kutuplaşmanın bir ürünü olarak ideolojik bir zeminde gezinmekten ziyade, ortadaki geniş kesimden oy alabilmek adına merkeze doğru yönelmiştir (Dursun,2006:270). Bu durum, siyasi rejimde bir “*consensus*”un sağlandığı ve rejime ilişkin herhangi bir muhalefetin olmadığı gerçeğinin de bir yansımasıdır (Erdem,2012:272).

Bu bağlamda, iki parti sistemlerinde iktidarın el değıştirmesi bir tür rotasyon olarak ifade edilmiştir. İki parti sisteminde ön plana çıkan diğeri bir nokta ise, muhalefetteki ana partinin bir sonraki seçimlerde iktidar olacağı düşüncesiyle, seçmene yönelik vaatlerinde gerçekçi davranmasıdır (Durgun,2017:87). Bu durum da sistemin lokomotif partilerinin söylemlerini ve vaatlerini birbirine yaklaştırmaktadır (Erdem,2012:273).

Çok partili sistem, demokratik rekabetin oluştuğı bir diğeri parti sistemidir. Çok partili sistem, tek partili bir iktidar ihtimalinin zayıfladığı, partiler arasında koalisyonu ön plana çıkartan bir süreci ifade etmektedir. Bu noktada, toplumsal meselelere ilişkin çözüm önerileriyle beraber siyasal kültürdeki ideolojik kutuplaşma, siyasal sistemde pek çok partinin temsiline mahal vermektedir. Sartori, çok partili sistemi “ılımlı” ve çok kutuplu çok parti sistemi” olarak ikiye ayırmaktadır.

İlamlı çok partili sistemlerde, sistem içerisinde parti sayılarıyla temsil edilen kutuplardan ziyade temelde iki kutup söz konudur. Bu yönüyle iki parti sistemi çıkaran siyasal kültürle benzerlik göstermektedir (Durgun,2017:88). Bu bağlamda, ılımlı çok partili sistem, siyasi kutuplaşmanın ekonomik kutuplaşmaya bağlı olduğu coğrafyalarda ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, ekonomik refah düzeyinin yüksek olduğu coğrafyalarda ılımlı çok parti sistemin hâkim olduğu söylenebilir.

İskandinav ülkeleri bunun en bariz örneğidir. Bunagöre, siyasi kutuplaşma ekonomik kutuplaşmadan bağımsız olarak da ortaya çıkabilir. İrk, din, mezhep, dil ve kültür kaynaklı ayrışmalar toplumda kutuplaşmayı doğuran ve bu kutuplaşmanın siyasi alanda yaşam bulmasına sebep olan faktörler olarak ortaya çıkabilir. Bu noktada siyasi yelpazede aşırı sağ ve sol akımların da denklemin içerisinde olduğu ve kutuplar arası mesafenin temel uzlaş alanlarını daralttığı bir siyasal sistem ortaya çıkmaktadır (Sartori,1996:137). Çok kutuplu çok parti sisteminde ideolojik yelpazenin sağ ve sol kanadında yer alan partilerle birlikte bir de merkez parti yer almaktadır.

Kutuplaşmanın fazla ve ayrıştırıcı bir zeminde olması, kısa vadeli koalisyonları beraberinde getirirken yönetimde istikrar sorunu yaratmaktadır.

Merkezde yer alan partilerin koalisyonlarıyla kurulan çok kutuplu siyasi sisteme örnek olarak II. Dünya Savaşı sonrası İtalya, Weimar Almanyası, Dördüncü Fransa örnek gösterilebilir (Erdem,2012:278; Durgun,2017:94).

2.1.3. Demokrasi Modelleri ve Refah Devletine Etkileri

İlk örnekleri Yunan polis devletlerinde görülen demokrasi önüne gelen “*liberal, sosyal, radikal, muhafazakâr*” vb. sıfatlarla pek çok değişik anlamlar kazanmış, bu yüzden de farklı türlerde ve tanımlamalarla literatürdeki yerini almıştır. Bugün hala anlam açısından net bir tanımı yapılamayan demokrasi kavramı Yunan polis devletlerinden itibaren yüzyıllar boyunca kötü yönetim biçimleri arasında anılmıştır.

Demokratik düşünce ulus devlet ölçeğinde ise, 17.yüzyılda ve üç büyük dalga şeklinde gerçekleşmiştir. 1820’lerde başlayıp I. Dünya Savaşı’nın ertesine kadar süren ve ABD’de erkek nüfusun büyük bölümüne oy hakkı tanınmasıyla başlayan bu dalga özellikle Avrupa’da ve İngilizce konuşan 30’a yakın ülkede etkili olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında kalan dönemde otoriter ve totaliter rejimlerin gerilemesine neden olan ikinci demokrasi dalgası ise demokrasiyle yönetilen ülkelerin sayısında bir artış meydana getirmiştir. 1970’lere gelindiğinde demokratikleşen ülkelerin sayısındaki yeni artışlar, 1980’lerde yıkılan askeri-bürokratik rejimler, 1990’larda ise otoriter sosyalist rejimlerin yıkılması köklü değişimler getiren üçüncü dalga’nın etkisi olmuştur (Uygun, 2017: 362-362)

Demokrasi hangi sistemde veya devlet anlayışında olursa olsun halkın iyiliğini ve mutluluğunu gerçekleştirmek amacıyla halkın halk tarafından yönetildiği bir yönetimi ifade etmektedir (Göze,2018:448). Ne var ki tüm bu süreçler, demokrasi düşüncesinin dayandığı özgürlük ve eşitlik ilkeleri ve çeşitli sosyal, ekonomik doktrinler ve evrensel görüşler ile birlikte farklı farklı şekillerde yorumlanarak farklı hatta birbirine zıt demokrasi modellerinin doğmasına neden olmuştur.

Buna göre demokrasi modellerine ilişkin genel bir çerçeve ortaya koyduğumuzda, egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi modelleri;*doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi* olarak üç kategoride incelenmektedir. Bu bağlamda herhangi bir aracıya gerek

duymaksızın halkın egemenlik hakkını kullanarak devlet için gerekli olan tüm siyasi kararları aldığı demokrasi modeli olan **doğrudan demokrasi**, demokrasi idealine en yakın model olup; bu modelin ilk örneklerine Antik Çağ'da Yunan sitelerinde rastlanmıştır. Aristoteles'in “ *yasama ve yargı kararlarının oluşturulması*” dediği süreç, Atina'da yalnızca (kadınlar, çocuklar, yabancılar, kölelerin dâhil edilmediği) 20 yaş üzeri erkek nüfusun söz hakkına sahip olduğu süreçtir. Belirleyici özelliği özel hayatın kamusal meselelere ve ortak çıkara feda edilmesi olan ve temeli Rousseau'nun sosyal sözleşme doktrinine ve egemenliğin devredilmezliği kuramına dayanan doğrudan demokrasinin, 30 bin ile 45 bin arasında değişen nüfusa sahip Atina'da uygulanabilmişken günümüzde, gelişen nüfus yapısı içinde, uygulanabilmesi pek mümkün değildir. Öyle ki modern dönemde doğrudan demokrasinin uygulama alanı ABD'deki New England'ın bazı kasabalarında ve İsviçre'nin belli kantonlarında mevcuttur; ki buralarda da nüfus oldukça azdır (Heywood,1997:70-71:Aktaran;Erdoğan,2001:201).

Temsili demokrasi ise, temeli milli egemenlik teorisine dayanan, millete ait olan egemenliğin milletin düzenli periyotlar için seçmiş olduğu temsilciler aracılığıyla kullanıldığı demokrasi türüdür. Sadece seçildiği bölgenin değil, tüm milletin temsilcisi konumunda olan temsilciler ile seçmen arasındaki ilişki her ne kadar seçimden seçime kurulsun da temsili demokrasilerde dilekçe hakkı gibi usullerle seçmen yönetime dâhil edilmeye çalışılmaktadır (Tunç,2008:1117; Aktaş,2015:93). Günümüzde temsili demokrasinin işleyebilmesi siyasi partiler ile sağlanmaktadır. İktidarın özgür ve adil seçimler yoluyla el değiştirebildiği tek rejim olma özelliğine sahip olan temsili demokraside vatandaşların kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilecekleri ve iktidara etki edebilecekleri müdahale aracı rekabet şansı verilmiş bu partilerdir (Aktaş,2015:93).

Egemenlik kullanımının halk ile temsilciler arasında paylaştırıldığı demokrasi çeşidi olan **yarı doğrudan demokrasi** modelinde ise egemenliğin kullanımı halkın seçtiği temsilcilerdedir. Bu özelliği bakımından temsili demokrasiye benzeyen yarı doğrudan demokrasi, bazı durumlarda referandum, halk vetosu, halk teşebbüsü, temsilcilerin azli gibi araçlarla seçmenlere egemenliğin kullanımına doğrudan

katılma imkanı vermesi sebebiyle doğrudan demokrasiye de benzemektedir (Tunç,2008:1117).

Demokrasi-Refah Devleti ilişkisi aynı zamanda ülkelerin demokrasi anlayışından ve o demokrasinin tesis edildiği demokratik rejimlerden ve hükümet sistemlerinin ürünü olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, demokratik rekabetin görüldüğü ülkelerde, Refah Devleti, siyasal partilerin iktidar mücadelelerinden yola çıkarak sivil toplum kuruluşları ve kamuoyunun etkisiyle şekillenmektedir. Buna karşılık; tek parti rejimlerinde ise, parti-devlet özdeşliğine dayanan, kurucu partinin aynı zamanda refah politikalarının lokomotif olduğu bir süreç ortaya çıkmaktadır. Demokrasi modelleri ile Refah Devleti ilişkisi bu noktada, liberal demokrasiler, halk demokrasileri ve üçüncü dünya demokrasileri merkeze alınarak açıklanabilir.

2.1.3.1. Liberal Demokrasiler ve Refah Devleti İlişkisi

Liberal düşünce modern demokrasiyi biçimlendiren en önemli etkenlerden biri olarak 17. ve 18. yüzyılda güçlü bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki demokratik siyasal rejimlerin temelini liberal söylem oluşturmuştur (Şaylan, 2008: 173). Birey hak ve özgürlüklerini devlet ve topluma karşı üstün olarak konumlandıran bu anlayış, “doğal haklar” görüşünü esas almaktadır. Buna göre eşit ve özgür doğan ve bazı haklara sahip olan insanların bu hakları güvence altına alınsın diye sosyal ve siyasal sözleşmeler ile devlet ve iktidar kurulmuştur ve devlet insanların bu haklarını ortadan kaldırmaz. Bu anlamda devletin en temel görevi özgürlükleri kısıtlamaksızın, sosyal ilişkileri düzenlemeksizin ve ekonomiye karışmaksızın güvenliği sağlamak ve bireyin mutluluğunu sağlamaktır (Uygun,2017: 367-368).Bu durum devletin yasalar çerçevesi içinde kullanıldıkları sürece bireylerin özgürlüklerine müdahale etmemesine neden olmuş; daha da önemlisi, yasa önünde eşit ve özgür saydığı bireylerin sosyal ve ekonomik koşullarla maruz kaldıkları eşitsizliklerine karşı ilgisiz kalmasına neden olmuştur.

Liberal devlete göre yasaların yarattığı eşitsizliklerin kaldırılması sosyal ekonomik koşulların yarattığı eşitsizlikleri de kendiliğinden ortadan kaldıracaktır; dolayısıyla özgür olan bireyler şans ve yeteneklerini kullanarak toplumda hak

ettikleri yere geleceklerdir; bu alana devletin müdahale etmesine gerek yoktur (Göze, 2018: 402). Fakat bu durum liberal devletin temel dayanağı olan birey mutluluğunun gerçekleşmemesine neden olmuştur. Dolayısıyla yeni özgürlük ve eşitlik arayışları ile bireyler siyasal haklarda eşitliğin sağlanması için mücadele etmiş; siyasal haklar noktasında var olan vergi ödeme, mal varlığına sahip olma, eğitim sahibi olma gibi koşulların kaldırılmasını istemiş ve bu noktada genel eşit gizli oy ilkesinin kabul edilmesini sağlamışlardır. Fakat bu durum da bireylerin sosyal ve ekonomik koşulların yarattığı eşitsizliklere karşı kayıtsız kalan liberal devlet karşısında eşitlik isteklerini tam anlamıyla karşılamamış; dolayısıyla XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra liberal devletin girdiği bu açmaz, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde fırsat ve olanak eşitliği ile tamamlanmaya çalışılmıştır.

Bu anlamda sosyal devlet, liberal devletin II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirdiği bir aşama olarak karşımıza çıkmıştır. Demokrasi söylemi ile açmaza giren liberal anlayış; bir başka deyişle piyasa serbestliği, toplumdaki eşitliğin bozulmasına neden olmuş; demokrasinin uygulanmasına engel olmuştur (Şaylan, 2008:173). Dolayısıyla sosyal devlet siyasal ve ekonomik yapıda, hak ve özgürlükler noktasında liberal devletin yapısına ve kurumlarına sadık kalmış; ne var ki, bu yapıda değişen sosyal ve ekonomik koşulların gerektirdiği değişiklikleri yeni sosyal hak ve ödevlerle gerçekleştirmek durumunda kalmıştır (Göze, 2018: 402).

Buna göre sosyal devlet anlayışında da devletin asıl amacı birey olmakla birlikte bireyin kurduğu sosyal kuruluşlara ve özellikle aileye toplum nezdinde bir önem atfedilmiştir. Bu anlamda sosyal devlet anlayışında bireyin maddi ve manevi gelişimini sağlamak ve onun mutluluğunu temin etmek amacıyla iktidarların kullandığı yol ve yöntem farklıdır. Örneğin liberal devletin kişinin şans ve becerisine bıraktığı ekonomik ve sosyal eşitlik faslı, sosyal devlette liberal devletin sağladığı yasal eşitlik ilkesi ile birlikte sağlanmak istenmektedir. Bu amaçla sosyal devlet güçsüzleri ve kötü şansa sahip olanları korumak anlamında tedbirler almış; sosyal ve ekonomik koşulların yarattığı eşitsizlikleri azaltmaya; dolayısıyla gelir adaletsizliğini ve sosyal adaletsizliği azaltmaya çalışmıştır (Göze,2018: 432).

Ekonomik ve sosyal hayatta liberal devletin yaşadığı başarısızlık hali siyasal demokrasiyi de etkilemiş; siyasal demokrasinin bireye sağladığı “hak ve özgürlük

eşitliği” yasal olarak tanınsa da uygulamada “yetersiz eğitim”, “servet ve boş zamana sahip olmama” gibi durumlar sebebiyle herkes tarafından eşit olarak kullanılamamıştır. Dolayısıyla siyasal yaşamda belli servet ve eğitim yeterliliğine sahip kişi ve gruplar söz sahibi olmuş; seçimlerde ve seçimler sonrasında gerçekleştirilen uygulamalar bu kişi ve grupların fikirlerine ve çıkarlarına göre şekillenmiştir. Bu kişiler gerek basın yayın organları ile gerekse de ellerinde bulunan devlet imkanlarıyla siyasal hayata hakimiyetlerini süreç içerisinde sürdürmüşlerdir (Göze, 2016: 44-46). Böyle bir ortamda ise sosyal ekonomik demokrasi kurulması gereken bir sistem olmaktadır. Başka bir deyişle sosyal demokrasi liberal demokrasinin yarattığı siyasal adaletsizliği gidermek ve demokrasinin işleyememesinden kaynaklanan sebeplerle sosyal devlet düşüncesi temelinde ortaya çıkmış bir demokrasi anlayışı olmuştur. Liberal devlet anlayışını tamamlayan sosyal devlet anlayışı gibi liberal demokrasi anlayışını tamamlayan bir demokrasi anlayışı olarak gelişmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, sanayi devrimi ile başlayan sosyal ve ekonomik yaşam değişimi siyasal yaşamda artan şekilde bir demokratikleşme süreci başlatmış; bu durum oy hakkının genişlemesi yoluyla artan seçmen kitleleri karşısında çıkarlarını korumak isteyen grupların örgütlü yapılar, siyasi partiler halini almasına; bu yapıların iktidara gelmesinin yolu olan oy maksimizasyonunu sağlamak için rekabet etmelerine neden olmuştur (Şaylan, 2008: 184-341).

2.1.3.2. Halk Demokrasisi ve Refah Devleti İlişkisi

“Marksist demokrasi”, “proleter demokrasi”, “sosyalist demokrasi” olarak da geçen, işçi iktidarına dayanan ve temeli Marksizme dayanan Halk demokrasisi modeli, işçi iktidarına dayanmaktadır (Tunç,2008:1119; Heywood,2013:118). Marksizm siyasetin sınıf çıkarlarını yansıttığı inancı üzerine oturtulmuş;batı demokrasisinin gerçek bir demokrasi olmadığı ve burjuvazinin çıkarlarını savunma amacı taşıdığını; dolayısıyla batı demokrasisinin biçimsel bir demokrasi olduğunu belirtmektedir. Bu demokrasi anlayışına göre kapitalist düzende siyasal demokrasi, kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerindeki egemenliğini gizlemeye yaramaktadır. Bu sebeple de gerçek demokrasinin ancak sınıfsız bir toplum yapısında varlık kazanabileceğini belirtir.

Halk demokrasisi modelinde tek ve bir ideoloji vardır ve çoğulculuk ve diyalogculuk yoktur. İktidar geçici ve değişken olmayıp; muhalefetin olmadığı, tek partinin (komünist parti) iktidar olduğu bir yönetim vardır. Bu demokrasi modelinin temel ilkelerinden bir diğeri toplum gelişmelerinin itici gücünün ve yaratıcısının maddi koşullar, bir başka deyişle, üretim biçimi olmasıdır. Buna göre tüm toplumsal gelişme koşulları ve yasaları üretim biçimine göre belirlenmektedir. Yine bireyin yüceltilmesinin esas olması; özgürlüğün değil insanın özgürleştirilmesinin önemli olması; sınıf egemenliğine dayalı mülkiyetin ortadan kaldırılması ve üretim araçlarına kamunun sahip olması gereği bu modelin temel ilkelerindendir (Tunç,2008:1120).

2.1.3.3. Üçüncü Dünya Demokrasisi ve Refah Devleti İlişkisi

Üçüncü dünya demokrasileri, karizmatik bir lider etrafında toplanan “*tek parti*” öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Bu noktada, üçüncü dünya demokrasilerinin ortaya çıkmasında iki ana motivasyon söz konusudur. Bunlardan birincisi, karizmatik liderin kitleleri birleştirme ve harekete geçirmeleri sonucunda ortaya çıkan kolonyal döneme ait bağımsızlık mücadeleleridir. Bağımsızlık mücadelelerinin temel iddiası, sömürge yönetiminden kurtularak kendi topraklarında hür ve refah içerisinde yaşama arzusudur.

İkinci ve en önemli nokta ise, bağımsızlık sonrası hedef olarak belirlenen istikbal mücadelesidir. İstikbal mücadelesi, genel olarak batı merkezli modernleşmenin ve iktisadi kalkınmanın model alındığı bir süreci ifade etmektedir. Bu noktada, bağımsızlık mücadelesinin karizmatik lideri, aynı zamanda, halkını istikbale taşıyacak “*vizyoner lider*” olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, üçüncü dünya ülkelerinde anti kolonyal yönetici bir parti oluşturulmakta; modernleşme ve iktisadi kalkınma süreci o partinin önderliğinde yürütülmektedir. Üçüncü dünya demokrasileri bu bağlamda, Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde hâkim olmuştur. (Heywood,2013:120).

Üçüncü Dünya demokrasileri karakter olarak “*otoriter*” bir karaktere sahiptir. Bu bağlamda;

- Siyasal katılım mevcut iktidarın desteklenmesi bağlamında kontrollü bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, seçimler, tek partiyi onaylama şeklinde gerçekleşmektedir.
- Sistem içerisinde iktidarın alternatifi olabilecek bir muhalefet bulunmamaktadır.
- Temel hak ve hürriyetler, yasal güvenceye alınmış olsa da genellikle sınırlandırılmıştır.
- Kitle iletişim araçları devletin kontrolü altındadır.
- Yönetmel anlamda yasama, yürütme ve yargı erkleri tek partinin kontrolü altındadır.
- Üçüncü dünya demokrasilerinde, tek partinin ana amacı ülkenin ivedilikle kalkındırılması ve lazım gelen reformların hızlı bir şekilde yapılmasıdır. Bu noktada, az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan “geç kalmışlık sendromu”, vakit kaybı olmaksızın ülkeyi kalkındırarak hamlelerin yapılması motivasyonuna dayanmaktadır.

Batılı devletler siyasal sistemine ve liberal ekonomiye entegrasyonu içeren bu kalkınma hamlesinin gerçekleşebilmesi için, istikrar şartı koyulmuştur. Bu bağlamda, yönetmel anlamda istikrar ile iktisadi kalkınma ve refah arasında doğru orantılı bir bağ kurulmuştur. Bununla birlikte, sosyal refah ve iktisadi kalkınma arzu edilen seviyeye ulaşmadıkça yerleşik bir demokratik kültürün olamayacağına ve bu durumda, demokrasinin kalkınma ve refahın önünde bir engel teşkil edeceğine inanılmıştır. Dolayısıyla, demokratik muhalefet ve çok partili yaşam ya sınırlandırılarak kontrol altına alınmıştır ya da bütünüyle engellenmiştir.

Üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan bu demokrasi anlayışı, siyasal sistemde tek parti otoriter yönetimine doğru yönelimi de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, hem ulus devletin inşası hem de ekonomik kalkınmanın tesis edilmesi adına geleneksel sistemden modern yapıya geçişte tek parti, zihin ve kurumlarıyla kendisini devletle özdeşleştirmiştir. Dar kadro hareketi olarak gerçekleşen modernleşme süreci bu yönüyle halk tabanlı değil tepeden inmeci bir anlayışla gerçekleşmektedir. Bu noktada, tek parti aynı zamanda ideolojik/doktriner eğitimin verildiği bir okul olarak görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARTİLERARASI REKABET BAĞLAMINDA DEMOKRASİ - REFAH DEVLETİ İLİŞKİSİ: ALMANYA ÖRNEĞİ : (1871-1990)

Devletlerin gelişimlerine bağlı olarak yaşadıkları değişim içerisinde özellikle yönetim biçimleri birbirlerine bağlı ve birbirlerini etkiler biçimde şekil almaktadır. Özellikle Sanayi Devriminin ardından yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan küreselleşme ile birlikte devletler başta yönetim sistemleri olmak üzere ekonomik ve sosyo- kültürel sistemleri açısından da sürekli bir değişime maruz kalmıştır. Bu süreç içerisinde yönetim anlamında halk ile birlikte hareket etmeye olan mecburiyet²⁰ yahut Fransız İhtilali, sendikalaşma ve işçi hareketleri gibi kitle hareketlerinin doğurduğu etki ile oluşan halkın yönetime katılma isteği, yönetimin siyasa sürecini etkilemiş; dikte edilen politikalardan ziyade rıza alan politikalara ağırlık verilmesine neden olmuştur.

Bu bölümde Alman refah devletinin demokratikleşmesine bağlı olarak geçirdiği değişim; ülkenin yönetim sistemi, dönemsel olarak siyasal sistemi temel alınarak incelenecektir. Ayrıca bu dönemler içerisinde aktif rol alan siyasi partilerin geçirdikleri değişim; iktidara etki ettikleri dönem içerisinde sundukları refah politikaları bu politikaların ülkenin refah seviyesine etkisi ve siyasi partinin yeniden seçilmesine veya oy oranlarına olan etkisi 1871-1990 dönemi göz önünde bulundurularak ele alınacaktır.

3.1. ALMANYA DEVLETİ'NİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ VE REFAH SİSTEMİNE ETKİLERİ

3.1.1. Almanya Devleti Genel Devlet Sistemi

1949 yılından beri federal bir yapıda, demokratik parlamenter sistem ile yönetilen Almanya'nın devlet sistemi anayasada beş temel Anayasal kuruma

²⁰ Müdahaleci devletten etkileşimci devlet anlayışına geçiş ile birlikte devlet uluslararası sorumluluklarına ağırlık vermesi hasebiyle artık bazı sorumluluklarını sivil toplum örgütleri, aile, piyasa, çıkar grupları medya gibi organlar aracılığıyla yerine getirmek durumundadır.

(Cumhuriyet, Federal Devlet, Demokrasi, Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet) dayandırılmaktadır (Karatepe vd., 2014:22; Çiçek,2011:47). 16 federe devlete sahip olan Almanya’ da Anayasa’nın 20. maddesine göre egemenlik tümüyle halkın olup; halk bu egemenliği seçimler ve oylamalar vasıtası ile ve yasama, yürütme, yargı organları eliyle kullanmaktadır (Tüter,2018:95).

Almanya siyasi sistemi federal devlet olması itibariyle biraz karmaşık bir yapıdadır. İki meclisli bir yapıyla yönetilen bu sistemde federatif yapıyı oluşturan eyaletlerin kendi başbakanları, parlamentoları ve anayasaları; kendi içinde yasama, yürütme, yargı organları vardır (Koç ve Akyol:2017:543). Sistemde ortaya çıkabilecek istikrarsızlıkların önlenmesi amacıyla seçmenin hem adaya hem de partiye oy verebilmesini mümkün kılan kişiselleştirilmiş nispi temsil sisteminin uygulandığı Federal Almanya Cumhuriyeti’nde kişiselleştirilmiş seçim sistemi ile çoğunluk ve nispi temsil arasında dengeli bir kaynaştırma yapılmıştır (Kuzu,2005:543; Çiçek,2011:48).

Parlamente sistemin **Yasama** organında **Federal Meclis(Bundestag) ve Eyaletler meclisi /Federal Konsey(Bundesrat)** vardır. Bunlardan en yüksek yasama organı olan **Federal Meclis** dört yılda bir seçilen ²¹ ve Alman halkını temsil eden milletvekillerinin oluşturduğu bir yapıdır. Temsil ilkesi Alman Anayasası’nın 38. maddesinin²² 1. paragrafına dayanmaktadır ve “halkın temsilcilerinin bütün halkı temsil ettiği ve kimseden emir ve görev almayacakları” ilkesi üzerinedir (Bayraktarlı,2016:76).

²¹ Genel seçimler yalnızca Federal Meclis için yapılmaktadır. Federal Anayasa’ya göre Federal Meclis’in milletvekilleri genel, doğrudan, serbest, eşit ve gizli oyla seçilmektedir. Seçim sistemi tek dereceli ve tek oylamalıdır. Seçimlerde % 5 ülke barajı bulunmakla birlikte en az üç seçim çevresinde milletvekili çıkaran partiler için bu baraj uygulanmamaktadır (Aykaç ve Durgun, 2015: 167).

²² Federal Anayasa’nın 38. Maddesi’ne göre;

- 18 yaşını doldurmuş ve Federal Seçim Yasası’nın 13. Maddesi gereği seçme hakkını kaybetmemiş her vatandaş seçme hakkına sahiptir.
- Her oy doğrudan adaya verilir.
- Seçmen serbest oy verir, gözlem altında tutulamaz, seçime zorlanamaz.
- Her oy eşit değerdedir.
- Seçmenin kime oy verdiği açıklanamaz (Bayraktarlı, 2016: 120).

16 eyaletin temsilcilerinden oluşan Eyaletler Meclisi (Bundesrat) ise Anayasaya göre birleşik devletlere ait olduğu açıkça belirtilmediği sürece yasa yapma yetkisiyle yetkili olup (Bağlı,2011:45) ²³; bir eyaletin federal devletin yetki sınırlarına giren bir alanda düzenleme yapabilmesi için federal yasalarla kendisine açıkça yetki verilmiş olması gerekir ki zaten Anayasada eyaletlerin ve federal hükümetin yasa alanları açıkça belirtilmiştir ²⁴.

Parlamente sistemin Yürütme organında **Cumhurbaşkanı** (*Bundespräsident*) ve **Bakanlar Kurulu/Federal Hükümet** (*Bundesregierung*) bulunmaktadır. Federal Cumhurbaşkanı ve Federal Hükümet ile Bakanlar kurulu Federal Meclis tarafından seçilen ve bu meclise karşı sorumlu olan Başbakan ve bakanlardan oluşmakta; Cumhurbaşkanı Anayasa tarafından sınırlı yetkiyle (Başbakana göre) donatılmış sembolik bir kurum niteliğindedir (Grob ve Şahin,2009:1; Çiçek,2011:47).

Burada bahsi geçen Federal Cumhurbaşkanı ve Federal Hükümet ile bunlara bağlı kuruluşlar devletin yürütme işlerinden sorumlu “*merkez örgüt*” iken; eyaletler ve yerel yönetimler ile diğer kuruluşlar ise yürütme işlerinden sorumlu olan “*yerinden yönetim örgütleri*”dir (Karatepe vd.,2014:22). Bir başka deyişle ülkenin genelini ilgilendiren belli başlı temel kararlar merkezden verilirken; her eyaletin ayrı ayrı kendisini ilgilendiren yürütme işleriyle ilgili kararlar eyalet meclislerinde verilmekte ve uygulanmaktadır.

²³ Federal Anayasa’nın 83. Maddesine göre ulusal yasalar aksine bir hüküm bulunmadığı sürece eyaletler tarafından kendi işleri olarak yürütülür. Federal Meclis içindeki siyasi partiler Federal Meclis üye sayısının % 5’ini geçmek şartıyla bir grup olabilmektedir. Eyaletler Meclisi üyeleri ise eyalet hükümetleri tarafından kendi içlerinden serbestçe seçilebilir ve değiştirilebilirler. Ulusal hükümet yasa önerisini önce Eyaletler Meclisi’ne sunar, görüşünü alır, kendi görüşü ile birlikte süre bitiminde Federal Meclis’e sunar. Federal Meclis’in güçlü yönü, onun komisyon çalışmalarıdır. Komisyonlar partilerin meclislerde sahip oldukları gruplar içerisinde gelen üyelerden meydana gelir. İktidar partisinin milletvekilleri bir hükümet yasa tasarısını eleştirebilmekte, buna karşılık kimi zaman muhalefet milletvekilleri onu uygun bulmaktadırlar. Karşılıklı tavize dayanan komisyon çalışmalarında muhalefet çoğu zaman değişiklikler yaptırabilmektedir (Roskin, 2009: 224; Durgun ve Aykaç, 2015: 159-169)

²⁴ Anayasaya göre dışişleri, savunma, yurttaşlık, pasaport, yabancıların kabulü, para politikası, gümrükler ve malların serbest dolaşımı, ulusal demiryolları ve hava yolları, posta ve haberleşme, fikri haklar merkezin yetkili olduğu başlıca alanlardır. Eyaletler ise kültür, eğitim, sağlık alanlarında yetkilidirler. Kamu çalışanlarının hukuki statüsü, yükseköğretim ilkeleri, avcılık ve doğanın korunması vb. alanlarda genel çerçeve federal düzeyde belirlenirken; yurttaşlık hukuku, ceza infaz yasası, doğum-evlenme-ölüm kayıtları vb. konularda federal devlet ile eyaletler ortak yetkilere sahiptir (Eroğlu, 2008: 226-227; Bağlı, 2011: 45-46).

Son olarak parlamenter sistemin Yargı organında, Federal Meclis ve Eyaletler Meclisi arasında yetki paylaşımı noktasında bir anlaşmazlık çıktığında, bu anlaşmazlığı çözmeye yetkili mercii olan **Federal Anayasa Mahkemesi** (*Bundesverfassungsgericht*) bulunmaktadır (Bağlı,2011:46).

Demokratik sistemlerle yönetilen diğer ülkelerde olduğu gibi Almanya’da dasyasi partiler parlamenter sistemin en önde gelen ve vazgeçilmez unsurlarındandır. Seçimler için aday belirlemek, parti amaçlarını içeren bir tüzüğün oluşturulması, toplumu bir partinin siyasi görüşleri etrafında toplama, parlamento ve iktidarı etkileme gibi temel fonksiyonlar Federal Almanya Cumhuriyeti için belirli sınırlar dahilinde Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası ile düzenlenmiştir (Rudrizo,2006:93; Aktaran:Bayraktarlı,2016:76).

3.1.2. Almanya Siyasi Sisteminin Tarihi Gelişimi

Britanya’ya göre nispeten daha geç sanayileşen, Fransa’ya göre ise birliğini daha geç tamamlayan Almanya Devleti (Özdemir ve Bakan,2016:20) tarihi gelişimi içerisinde başlıca siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarca etkilenmiş; konum ve işlev bakımından her dönem kendine özgün özellikler gösterse de her döneminde Alman siyasetinin nihai amacı ulusal birliği sağlamak ve korumak olmuştur (Uçarol,2019:299).

1806- 1814 Ren Konfederasyonu’ ndan, 1814- 1866 Alman Konfederasyonu’ na; 1871- 1918 Alman İmparatorluğu’ ndan, 1918-1933 Weimar Cumhuriyeti’ne kadar ve ondan sonraki süreçte de hep bu ulusal birliği sağlama politikalarıyla ilgilenmek durumunda kalan Almanya’nın bu zorundallığı başta Prusya olmak üzere birbirinden güçlü çok sayıda prensliği bünyesinde barındırmasından ve etrafında güçlü birçok devleti bulundurmasından ileri gelmektedir.

Bu anlamda Almanya’nın siyasi tarihi ve siyasi partilerin gelişimi incelenirken “*İmparatorluk Dönemi*”, “*Weimar Cumhuriyeti Dönemi*”, “*Nazi Rejimi dönemi*” ve “*Savaş Sonrası Dönem – Federal Almanya, Demokratik Almanya*” ve “*Birleşme Sonrası Dönem*” olarak dönemlere ayırmakta fayda görülmektedir. Ancak gerek Birleşme sonrasında siyasi partilerin yapılarında beliren farklılıklar, gerekse de yaşanan uzun siyasi istikrarsızlık ve karışıklıklar dolayısıyla çalışmamızı

İmparatorluk Dönemi- Savaş Sorası Dönemi kapsayacak şekilde sınırlamış bulunmaktayız.

3.1.2.1. İmparatorluk Dönemi (1871-1918)

Alman toplumunda 1816'lı yıllardan 1830'lu yıllara dek görülen tarımsal krizler, açlık, yoksulluk ve ekonomik buhran ve bu dönemdeki politik ilgisizlik birçok toplumsal değişimi beraberinde getirmiş; toplumun uzun yıllar etkisinde kalacağı ve etkisini artıracak olan sıkıntıların temelini oluşturmuştur. 19. yüzyılın başlarındaki feodal temelli ve statüye dayalı toplum yapısının yerini sınıf toplumunun alması 1830'lardan sonra sanayileşen toplumun gelişiminin itici gücü olmuştur (Fulbrook,2018:111-116).

Bunun yanı sıra 18. yüzyıldan itibaren artan Avrupa nüfusu 19. yüzyılda özellikle kırsal kesimde iki katına çıkmış; fakat hala tam olarak sanayileşememiş toplumun yiyecek kaynakları, isyanlara, işsizliğe ve göçe neden olacak derecede yetersiz kalmıştır. 1848 yazında ılımlı işçi sendikaları daha yüksek ücret, daha iyi çalışma koşulları ve denetim talebiyle protestolara girişirken; esnaf ve zanaatkarlar da liberal muhalefet ve serbest piyasaya verilen, loncaları sınırlayan destek yüzünden baskı altında kalmışlardır. Yaygınlaşan isyanlar, ayaklanmalar ve baskılar karşısında yapılan uzlaşmalar 28 Aralık 1848'de temel haklar öğretisinin yayınlanmasına; Almanya'nın birleşik, bir İmparator sahibi, seçilmiş bir meclis ve bakanlıklardan oluşan federal bir devlet olmasına neden olmuştur (Fulbrook,2018:123).

Yaşanan bu kriz ortamında Bismarck'ın başbakan olarak atanması ve 1850 Anayasası'nın sebep olduğu çarpık temsil sistemi²⁵ Prusya'nın muhafazakar junkerlerinin Prusya politikasında orantısız bir güç elde etmelerinde etken olmuştur. 1866 yılında yaşanan Prusya- Avusturya Savaşı sonunda ise Avusturya'nın

²⁵ 1850 tarihli Prusya Anayasası'nda emlak vergilerine dayanan üç sınıflı bir oylama sistemi yer almaktadır. Emlak vergilerinin en üst üçte birlik kısmını ödeyen zengin azınlık, seçim bölgelerinde, Prusya meclisine gönderilecek vekili seçme heyetindeki oyların üçte birini yönetiyordu; emlak vergilerinin ortada yer alan üçte birlik kısmını ödeyen (biraz büyükçe azınlık olan) ikinci grup, oyların diğer üçte birini denetliyordu; buna karşın neredeyse hiçbir şeye sahip olmayıp en az düzeyde emlak vergisi ödeyen halkın büyük kısmıysa oyların sadece üçte birlik kısmını şekillendiriyordu. Oy kullanma gücü, s bölgesi temelinde servet dağılımına bağlı olduğu için küçük taşra Junkerleri, gelirleri Berlin burjuvazisinin çok daha zengin üyeleriyle karşılaştırılamayacak durumda oldukları halde, siyasal temsil hakkı elde ediyorlardı (Fulbrook, 2018: 128).

Almanya'nın içişlerine karışması kesin olarak engellenmiş; kurulan Kuzey Alman Konfederasyonu Anayasası ile bölge hükümdarları kendi içişlerinde serbest bırakılmış, dış işleri ve ordu konusunda ise Prusya kralı yetkili kılınmıştır. Fulbrook (2018)'un deyimiyle bu dönemde “*Büyük ölçüde güçsüz bir meclis (Reichstag), aslında Prusya'nın denetimindeki bir üst organ olan Federal Konsey (Bundesrat) ile destekleniyordu. Bu anayasa daha sonraki Alman İmparatorluğu için bir temel sağlayacaktı*” (Fulbrook,2018:128-130).

1859 yılı bir baskı grubu olarak liberal tartışmalara ortam hazırlayan Ulusal Birlik (Nationalverein)'in kurulduğu yıldır. Bunun yanı sıra sayıları artan işçi birlikleri 1863 yılında Genel Alman İşçi Birliği'nin kurulmasına 1869 yılında ise Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurulmasına neden olmuştur.²⁶ İki parti arasında çeşitli ayrılıklar ve çatışmalar olsa da 1875 yılında bir birleşme sağlanmıştır²⁷; fakat parti içindekilerin aralarında partiden kopmalara varan ayrılıklar, sonraki siyasi süreç boyunca da sürececek, ülke siyasetini ve tarihini de etkileyecektir. Bu dönemde gelişen diğer siyasi ittifak muhafazakar gruplar arasında olmuş; Prusya'nın sol kanat liberalleri ise Haziran 1861 yılında Alman İlerici Partisi (*Deutsche Fortschrittspartei*)'ni²⁸ oluşturmuşlardır (Fulbrook,2018:126). Son olarak 1871'de bir törenle Alman İmparatorluğu'nun kurulduğunun ilan edilmesi ve I. Wilhelm'e imparatorluk tacı sunulmadan önce, Bismarck Prusya içerisinde ciddi bir destek bulmuştur. Öyle ki o dönemde Avusturya'nın yenilgisinden sonra liberallerin bölünmesi ve sağ kanattan olanların Alman İlerici Partisi'nden ayrılarak Ulusal Liberal Parti'yi kurması ve Bismarck'ı desteklemesi; Muhafazakarların ise tekrar grup kurarak Özgür Muhafazakar Parti olarak Bismarck'ı desteklemesi bunun en bariz örneğidir (Fulbrook,2018:130).

Ve nihayet II. Reich olarak da adlandırılan bu dönem 1871'de sağlanan ulusal birlik neticesinde ekonomik ve kültürel değerler üreten ve kendi hinterlandını etkileyen merkeziyetçi bir devlet ortaya çıkarmıştır (Schafer,1985:104). 1871 Prusya- Fransa Savaşı'ndan sonra sağlanan birlik neticesinde merkeze bağlı 16

²⁶ Marx, Engels, August Babel, Wilhelm Leibknecht'in bu süreçteki etkisi büyüktür.

²⁷ Gotha Programı.

²⁸ 1862 yılında Prusya Meclisindeki en büyük gruptur.

eyaletin en güçlüsü konumunda olan Prusya'nın eyaletler içerisindeki ayrıcalığı sadece gücünden ileri gelmemekte; aynı zamanda Prusya Kralı'nın Alman İmparatoru (Kaiser), Başbakanının da Alman Başbakanı (Şansölye) olmasından ileri gelmektedir (Tüter,2018:92). İmparatorlukta siyasal yapı üç aşamalı bir piramitten oluşmuştur. Buna göre en altta doğrudan erkek seçmenler tarafından gizli oy ile seçilen ve çok azgüce sahip olan üyelerden oluşan Meclis (Reichstag), orta seviyede ayrı devletlerin heyetlerinden oluşan ve yasamayı başlatma görevini haiz Federal Konsey (Bundesrat) bulunmaktadır (Fulbrook,2018:132). Bundesrat'taki elli sekiz oyun on yedisini kontrol eden muhafazakar bir siper görevi gören Prusya, kendi çıkarları için tehlikeli olduğunu düşündüğü yasayı engelleyebilmektedir (Berman,2012:133-134). Berman (2012)'ın ifadesiyle vatandaşların günlük hayatlarına etki eden eğitim, emniyet, sağlık gibi çoğu konu devlet ve yerel hükümetlere bırakılmış ve devlet, ulusal hükümetlerin geçirdiği kanunları yürütmekten sorumlu tutulmuştur. Bu özellik ise aynı görüşte olmadıkları siyasetleri yönlendirmelerine neden olmuştur (Berman,2012:135).

Bu dönemin önemli bir özelliği federalizmin demokratik federalizmden farklı olarak; egemenliğin halkta değil, eyaletlerin prensliklerinde olmasıdır (Çam,2000:278). Bu anlamda piramidin en tepesinde asıl iktidarın sahibi sayılabilecek İmparator, Şansölye ve bakanlar ile kıdemli memurlar ve ordunun önde gelenleri bulunmaktadır (Fulbrook,2018:132). En önemli federal organ olan ve prenslerin temsil edildiği Bundesrat (Federal Konsey) Kaiser (İmparator)'iBundestag (Federal Meclis) ile birlikte denetleme hakkına haiz olup; İmparator siyasi sorumluluk taşımamaktadır (Tüter,2018:92). Siyasal sorumluluk Şansölye'dedir; ki dönemin kurucu başbakanı olan Bismarck'a bir anlamda dönemin en önemli siyasi adamı olma alanını yaratan da bu durumdur.

3.1.2.1.1. Bismarck Dönemi

İmparatorluk rejimi 16 Nisan 1872 Anayasası'nın kurduğu bir krallık olmakla birlikte parlamenter bir anayasal çerçeve oluşturmaktadır. Lakin siyasal sistem içerisinde toprak aristokrasisinin siyasal üstünlüğü ve İmparatora değil de Şansölyeye sorumluluk yükleyen yönü,onu liberal partileri parlamentarizmin

yöntemlerini kabul ettirmek noktasında azınlık konumuna sokmuş; Bismarck'ın ön plana çıkmasına neden olmuştur (Çam,2000:278-279).

Bismarck'a göre ekonomik faaliyetin amacı ulusal refahı sağlamaktır ve yerinden yönetim örgütleri bunu gerçekleştiremezse merkez örgüt bu sorumluluğu almalıdır. Dönemin iki meclisli yapısında ülkeyi merkezi biçimde planlanan ve milliyetçi bir anlayışla yöneten Bismarck ülkeyi ekonomik bir kalkınma içine sokmayı amaçlamış nitekim bu amacında da başarılı olmuştur (Sander,2017:222-223).

1873 krizi halihazırda kötü olan şartları daha da zorlaştırmış; ucuz olan yabancı imalat ürünleri ve tahıl yüzünden oluşan rekabet, hem sanayicilerin hem de toprak sahiplerinin ithal olan bu ürünlere yönelik gümrük vergisi konulmasını talep etmelerine neden olmuştur. Bu talep 1879'da onaylanarak, gümrük vergileriyle ve dolaylı vergilerle birlikte korumacı bir politika izlenmiştir. Bu durumun sonucu ise liberallerin bölünmesi, tarım ve sanayi üreticilerini savunan muhafazakar bir koalisyonun gelişmesi ve bu koalisyonun 20. yüzyılın başına dek İmparatorluk Almanyası'na hakim olması olmuştur (Fulbrook,2018:133).

Bu dönemde başta Katoliklik'e ısrarla karşı çıkan ve saldıran Bismarck, Katolik kökenli Merkez Partisi'nin oylarını 1874'te iki katı gibi bir oranla yükseltmesine neden olmuş; sonra Reichstag'ta etkili olan bu partiyle uzlaşmaya varma yoluna gitmiştir (Fulbrook,2018:134). 1875'lere gelindiğinde ise özellikle Gotha Kongresi'nin ardından ve Almanyanın giderek endüstrileşen yapısının etkisiyle gittikçe güçlenen Sosyal Demokrat Parti (SPD, *Sozialdemokratische Partei*) Bismarck tarafından kabul edilmediğinden gerekirse ordu kullanılarak bertaraf edilmek istenmiştir (Sander,2017:258). Öyle ki 1878 yılında gerçekleşen ve partiyle ilgisi olmayan suikast girişimlerini öne sürerek Bismarck Reichstag'tan sosyalizm karşıtı bir yasayı geçirerek; sosyalist toplantıları, birlikleri, örgütleri, her türlü yayın organını yasaklamıştır²⁹ (Fulbrook,2018:134). Dolayısıyla 1878-1890 yılları arasında

²⁹ Bu yasak Reichstag'daki parti temsilcileri için onaylanmadı. Bir tarafta her türlü propaganda hakkı elinden alınan sosyalistler diğer taraftan tek konuşma yapabilecekleri mercii olan Reichstag için daha fazla çabalamaya başladılar. Dolayısıyla yasaklar bir anlamda sosyalist düşüncenin meclis çatısı altında dillendirilmesinin sağlanması için daha fazla oy alarak meclise girebilme yarışına dönüştü (Fulbrook, 2018: 134).

Sosyal Demokrat Parti siyaseti yasa dışı yollarla sürdürmüş ve bu dönem içerisinde mevcut siyasal sistemin dışına çıkarak, hızla gelişerek bir kitle partisi halini almıştır (Bottomore,1987:28).

Bu dönemde büyüyen işçi örgütlerinin muhalefetini önlemek ve büyümeyi engelleyecek unsurları ortadan kaldırabilmek adına; sanayi işçilerini karşılaşılabilecekleri risklere karşı korumayı amaçlayan sosyal sigorta modeli³⁰ benimsenmiştir. Günümüzün geniş sosyal kaygılarını içermemekle birlikte; işçilerin sosyal sigorta durumunun düzenlenmesi, çalışma şartlarının düzeltilmesi, devlet eliyle iş bulma bürolarının açılması, emeklilik planlamasının yapılabilmesi için kanun çıkarılması (Yılmaz,2013:76) gibi düzenlemeleri içeren bu model dönem itibarıyla sosyal sorunları yumuşatmayı başarmıştır (Koçer,2014:5).

Bismarck'ın bu refah düzenlemelerini yapmaktaki temel amaçlarından biri kuşkusuz Sosyal Demokrat Parti'nin işçi sınıfının oylarını kazanmasını önlemek; büyük toprak sahipleri (junkerler)'in ve burjuva sınıfının desteğini sağlamak, işçileri sosyalizmden ayırmaktır (Belge,2011:230; Roskin,2011:205). Başbakan olarak görev yaptığı süreç içerisinde liberallere, geleneksel muhafazakarlara ve sosyalistlere karşı bir yandan ulusun yeniden kurulması ve iktidarın geleneksel ilişkilerini korumakla (Taşdemir,2017:45) ilgilenen Bismarck, diğer taraftan topraksal genişlemeden ziyade dış dengeleri gözetken, düşmanlıkların azaltılmasına ve ilerde ortaya çıkabilecek herhangi bir olumsuz durum karşısında müttefiklerini oluşturan bir politika izlemiştir (Su,2006:133-134). Fakat gittikçe güçlenerek Uzakdoğu'da etkin bir konuma erişen ve denizaşırı bölgelerde söz sahibi olan Almanya'nın bu "sorunsuz dış politika" tutumu başbakan olduğu dönemin İmparatoru I. Wilhelm'e uygun olsa da (ya da daha doğru bir ifadeyle, I. Wilhelm bu duruma pek karışmasa da), onun ölümü sonrasında yerine gelen³¹ ve dönemin imparatoru olan II. Wilhelm'e uygun gelmemiştir. II. Wilhelm'in milliyetçi- saldırgan politikalarla daha fazla sömürge elde etme ısrarı Bismarck ile çatışmasına neden olmuş ve Bismarck'ın 1890 yılında istifasını getirmiştir (Özdemir ve Bakan,2016:26).

³⁰ 1883'te Hastalık Sigortası, 1884'te Kaza Sigortası, 1889'da Yaşlılık ve İşgörmelik Yasası çıkarılmıştır.

³¹ Mart 1888 yılında I. Wilhelm'in ölmesi sonrasında yerine oğlu III. Friedrich gelmiş; Haziran 1888'de de onun ölmesi ile yerine II. Wilhelm gelmiştir.

3.1.2.1.2. II. Wilhelm Dönemi

1871-1914 yılları arasında köklü bir demografik değişim yaşayan ve nüfusu dörtte üçlük oranda artan İmparatorluk Almanyası, bir yandan da kasaba ve şehirlerini kırsaldan yeni fırsatlar aramak üzere gelen genç nüfusla büyümüştür (Fulbrook,2018:138). Bu durum üç sınıflı oylama sistemi sayesinde politikada hala hakim olan Junker sınıfının Reichstag'taki gücünü artırmıştır. Bununla birlikte kentlere göç eden ve işçi sınıfını büyüten nüfus Sosyal Demokrat Partisi'nin ve sendikaların büyümesinde etken rol üstlenmiştir.

Bundan sonraki süreçte daha çok ulusal politikalara yönelen Almanya, dış siyasette daha fazla sömürge elde etme arayışının neticesi olarak başarısız girişimlere imza atmış; sorunsuz olan dış ilişkilerini; dostluklarının zedelendiği, ittifaklarının yitdiği, kutuplaşmaların arttığı bir ortama itmiş ve nihai olarak da I. Dünya Savaşı'na giden yolu açmıştır (Davis,2010:289).

Bu dönem Almanya siyasetinin çoklu örgütlenme yapısı, içinde bulunduğu ve dolayısıyla tüm siyasal sisteme yönelimler noktasında anlaşmazlıklara, çatışmalara ve fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Buna göre özellikle 1912 seçimlerinde; Reichstag'daki en büyük parti olan ve Alman işçi sınıfının bir kısmını³² temsil eden SPD,örgütlenmeyen ve toplumla bütünleşmeyen “*Lumpen*” proleteryanın bazı üyeleri, sağdaki Ulusal Liberal Parti ve soldaki Alman İlerici Parti arasında bölünen liberaller, Muhafazakarlar, Merkez Parti gibi farklı fikirler etken olmuş; fakat inisiyatif alacak konumda olamadıkları için etken olamamışlardır (Fulbrook,2018:140).

Endüstrileşme ortaya çıktığı İngiltere'de olduğu gibi diğer Avrupa ülkelerinde de gittikçe büyüyen bir işçi sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Süreç içerisinde çalışma sürelerinin artması ve ücretlerin düşmesi, tarımdan sanayiye olan işgücü geçişi gibi etkenler işçi sınıfının değişim için bir iç baskı yaratmasına neden olmuştur. İmparatorluk rejiminin tam bir demokrasi özelliği göstermediği dönemde; genel anlamda toprak sahipleri ile yeni gelişen burjuvazinin tahakkümü altında olan

³² Merkez Parti'li Katolik işçiler şehirlere göç ettiklerinde SPD'yi desteklemiş; göçmen Leh işçiler ise genel olarak Leh Ulusal Örgütleri destekliyordu (Fulbrook, 2018: 139).

parlamentoyla orta ve işçi sınıfı arasında gittikçe tırmanan bir gerilim oluşmuş (Roskin,2011:205; Berman,2012:221); bu gerilim 1914 yılına gelindiğinde parlamenterleşme ve demokratikleşme taraftarlarının artmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu dönemde savunma harcamalarının artmasıyla oluşan yüksek borçlanma neticesinde ulusal hükümetin önerdiği vergi planı (Dolaylı ve dolaysız vergilerden para toplamayı öneriyordu) dolaysız vergilerde yapılacak olan değişikliğin demokratikleşmeyi baskılayacağını ileri süren muhafazakarların sert muhalefeti ile karşılanmıştır. Bu durum bir kez daha iç siyasi ittifakın bozulmasını ve Lerchenfeld³³'in deyişiyle bu sefer yukarıdan değil aşağıdan gelen bir krizle Şansölyenin istifasını getirmiştir (Berman,2012:227).

Bu dönem ülkenin yeni yeni karşılaştığı ve adaptasyon noktasında doğası gereği bir zorlukla karşılaşan partilerin gerek iç gerekse de birbirleri arasında çekişmelerine sahne olan; yeni oluşan kitleleri kendi taraflarına çekerken mevcut destekçilerini de koruma çabası içinde zaman zaman ideolojilerini terk etmelerini yahut güncellemelerini gündeme getiren; dolayısıyla da parti içi bölünmelere neden olan bir dönem olmuştur.

% 84.9 katılım oranının gerçekleşen 1912 Seçimlerinde oyların üçte birinden fazlasını Sosyal Demokrat Parti (SPD) alırken, muhafazakarlar kaybeden olmuş; İlericiler, Sosyal Demokratlar ve Muhafazakarlar birlikte oyların % 62'sini almışlardır (Berman,2012:232). SPD'nin oy oranlarındaki bu artış ve siyasi eğilimin bu sola kayışı; partinin işçi sınıfının ve orta sınıfın haklarını gözetten bir program ve ideolojiyle hareket etmesinden ileri gelmekle birlikte 1913 yılına gelindiğinde rejimin yeniden bir çekişme içine girmesinin ana sebebi parti içinde yaşanan görüş ayrılıkları ve elindeki siyasi gücü nasıl kullanacağını bilmeyen bir parti halidir.

Bismarck'ın istifasıyla başa gelen Caprivi Hükümeti (1891-1894) döneminde çalışma koşullarını, çocuk işgücünün ve Pazar günü çalışmasının kısıtlanmasını içeren sosyal refah yasası genişletilmiştir. Yine bu dönemde iş anlaşmazlıklarının çözülebilmesi için mahkemeler kurulmuş; gelir vergisini düzenleyen kanun teklifi sunulmuştur. Bismarck'ın etkisiyle yasalaşan sosyalizm karşıtı kanunların askıya

³³ Dönemin Bavyera Büyükelçisi

alınması sağ kesimi öfkelerendirirken; sanayiciler için gümrük vergilerinin indirilmesi ve ticari anlaşmalara varılması toprak sahibi tahıl üreticilerinin memnuniyetsizliğine neden olmuştur (Fulbrook,2015:140).

1894-1900 yılları arasında iktidara Hohenlohe geçmiştir. Sosyalizm karşıtı ve sanayicilerin çıkarlarını savunan bu hükümet zamanında ise tarım ve sanayi elitleri arasında uzlaşma sağlanmıştır. 1900-1909 tarihleri arasında Bülow Hükümeti iktidardadır. Bu hükümet, sanayiciler ve tarım elitleri arasındaki dengeyi sağlayabilmek adına bazı ticaret anlaşmalarını ve gümrük vergilerini yeniden düzenlemiştir. İşçi sınıfına yönelik bazı refah yasalarını iyileştirerek 1897'den beri süren iyileşmeye katkıda bulunan Bülow, 1903'de yaşanan durgunluk ve bütçede oluşan açıklar nedeniyle artırılan vergi artışları yüzünden muhafazakarların yoğun eleştirileriyle karşılaşmıştır. 1909-1917 yılları arasında ise iktidarda Benthams Hollweg Hükümeti vardır. İmparator'dan, bürokrasiden ve ordudan destek alınan Hollweg döneminde; yaşanan finansal kriz, Sosyal Demokrat Parti'nin İlerici gruplarla yaptığı seçim anlaşmaları ile oylarını artırarak Reichstag'daki en büyük parti olması, burjuva ve sosyalist partilerin hükümetle işbirliğini reddetmeleri gibi bir dizi olay, meclisin karar süreçlerini olumsuz etkileyerek ordu ve imparatorun karar süreçlerindeki rolünü etkin kılmıştır (Fulbrook,2015:140-143). Dolayısıyla bu dönem partilerin artan sayısına ve etkisine rağmen aralarındaki rekabetten dolayı karar mekanizmasının işlemediği ya da oldukça aksak işlediği, alınacak refah kararlarının sekteye uğradığı; dolayısıyla da kararların tek bir zümre veya kişinin tekelinde kaldığı ve demokratik gelişimi de etkileyen bir dönem olmuştur.

Endüstrileşme, ortaya çıktığı İngiltere'de olduğu gibi diğer Avrupa ülkelerinde de gittikçe büyüyen bir işçi sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Süreç içerisinde çalışma sürelerinin artması ve ücretlerin düşmesi, tarımdan sanayiye olan işgücü geçişi gibi etkenler işçi sınıfının değişim için bir iç baskı yaratmasına neden olmuştur. İmparatorluk rejiminin tam bir demokrasi özelliği göstermediği dönemde; genel anlamda toprak sahipleri ile yeni gelişen burjuvazinin tahakkümü altında olan parlamentoyla orta sınıf ve işçi sınıfı arasında gittikçe tırmanan bir gerilim oluşmuş (Roskin,2011:205; Berman,2012:221); bu gerilim 1914 yılına gelindiğinde parlamenterleşme ve demokratikleşme taraftarlarının artmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu dönemde savunma harcamalarının artmasıyla oluşan yüksek borçlanma neticesinde ulusal hükümetin önerdiği vergi planı (Dolaylı ve dolaysız vergilerden para toplamayı öneriyordu) dolaysız vergilerde yapılacak olan değişikliğin demokratikleşmeyi baskılayacağını ileri süren muhafazakarların sert muhalefeti ile karşılaşmıştır. Bu durum bir kez daha iç siyasal ittifakın bozulmasını ve Lerchenfeld³⁴'in deyimiyle bu sefer yukarıdan değil aşağıdan gelen bir krizle Şansölyenin istifasını getirmiştir (Berman,2012:227).

Bu dönem ülkenin yeni yeni karşılaştığı ve adaptasyon noktasında doğası gereği bir zorlukla karşılaşan partilerin gerek iç gerekse de birbirleri arasında çekişmelerine sahne olan; yeni oluşan kitleleri kendi taraflarına çekerken mevcut destekçilerini de koruma çabası içinde zaman zaman ideolojilerini terk etmelerini yahut güncellemelerini gündeme getiren; dolayısıyla da parti içi bölünmelere neden olan bir dönem olmuştur.

% 84.9 katılım oranının gerçekleştiği 1912 seçimlerinde oyların üçte birinden fazlasını Sosyal Demokrat Parti (SPD) alırken, muhafazakarlar kaybeden olmuş; İlericiler, Sosyal Demokratlar ve Muhafazakarlar birlikte oyların % 62'sini almışlardır (Berman,2012:232). SPD'nin oy oranlarındaki bu artış ve siyasal eğilimin bu sola kayışı; partinin işçi sınıfının ve orta sınıfın haklarını gözeten bir program ve ideolojiyle hareket etmesinden ileri gelmekle birlikte, 1913 yılına gelindiğinde rejimin yeniden bir çekişme içine girmesinin ana sebebi parti içinde yaşanan görüş ayrılıkları ve elindeki siyasi gücü nasıl kullanacağını bilmeyen bir parti halidir.

- I. Dünya Savaşı'nın uzun ve yorucu geçmesi Alman ekonomisinin içeride ve dışarıda daha da kötü bir hal almasına neden olmuştur. Özellikle 1915'ten sonra besin değeri düşen gıdalar nedeniyle özellikle çocuklar arasında yetersiz beslenme ve raşitizm vakalarının görülmesi artan yiyecek isyanlarına;1917'den sonra savaşın sona erdirilmesi, gıda fiyatlarının düşürülmesi, maaşların artırılması, sivil özgürlük ve siyasi reform talep eden büyük grevlerin baş göstermesine neden olmuştur (Storer,2015:45-46).

³⁴ Dönemin Bavyera Büyükelçisi

Tablo3.1. İşçi Eylemleri (1913-1919)

Yıl	Grev Sayısı	İşçi Sayısı (Milyon)	Kayıp İşgünü (Milyon)
1913	2. 464	0, 323	11, 76
1915	141	0, 015	0, 04
1917	652	0, 668	1, 86
1919	3. 719	2, 131	33, 08

Kaynak: Geoff Layton, From Bismarck to Hitler: Germany 1890-1933, Londra, 1995, s. 68; Akt. Storer, 2015: 47)

Dönem içerisinde yoksulluk noktasında gerek halkın bir kısmının hiç etkilenmezken büyük bir kısmının bu durumla baş başa kalması ve devletten yardım almaya mecbur kalması, gerekse de artan ekonomik bunalım hali toplum içerisindeki gerilimleri artırırken toplumun da bir taraftan radikal bir dönüşüme uğramasına neden olmuştur. Bu dönemde

“Kadınlar da erkekler de daha bağımsız; itaat etmeyen; toplumsal kurallara meydan okumaya ve dolu dolu yaşamaya kararlı hale geldi. Kadınlar ve ergenlik çağındaki çocuklar, askere alınan erkeklerin yerine gittikçe daha fazla işgücüne katılarak kötü koşullarda düşük ücretle çalışan devasa bir vasıfsız işçi havuzu oluşturuyordu ve bu havuzdakilerin greve çıkmakla kaybedecek çok az şeyi vardı.” (Storer,2015:45).

Başından beri aristokrasi ve kitleler arasında yaşanan çekişme; bürokrasinin hala junkerlerin ve imtiyazlı kadroların elinde olmasının da etkisiyle kitlelere olan sert davranışları en ufak bir kıvılcımla ateşlenmiştir. Lakin yine de ülkenin en çok oy alan partisini parti içi çekişmeler ve politika plansızlığı dolayısıyla yaşanan krizden alıkoyamamıştır (Berman,2012:238-240). Savaşa verilen destek nedeniyle sosyalistler arasında artan bölünmeler savaşın sonlanmasını ve sosyal ve siyasi reformlar yapılmasını talep eden Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi (USDP, *Unabhängige Sozialdemokratische Partei*)’ninSPD’den kopmasına neden

olmuş; sağ kanatta ise ordunun liderliğini destekleyen bir Alman Vatan Partisi³⁵ (*Deutsche Vaterlandspartei*) kurulmuştur (Fulbrook,2015:151). Diğer taraftan bileşenlerinin ruh haline karşılık vererek uzlaşma çabasına giren Merkez Partisine karşılık burjuvazi yenilgiden ve devrimden çekinerek mevcut belirsizlik ortamında sağ kanatta ve en uçta yerini almıştır (Storer,2015:46).

Mütareke isteyerek sonlandırdığı I. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, imzalanan Versay Anlaşmasında da yüksek bir savaş tazminatının ve birçok yükümlülüğün altına girmiş;Avrupa topraklarının bir kısmını ve Avrupa dışındaki sömürgelerini kaybetmiş (Roskin,2007:206); bu dönemde en çok Sosyal Demokrat Parti tarafından eleştirilmiş; ve ülke içinde de yoğun bir ekonomik sosyal sıkıntının eşiğine gelmiştir.

Savaş sonuna doğru gerçekleşen Rusya Devrimi'nin de etkisiyle dönemin partileri, demokratikleşme çağrısı yaparak kapsamlı bir iç ve dış siyaset planı ortaya koymak için birleşen bir parlamento yaratmışlardır. 1918 sonuna doğru savaşın yenilgisi kesinleştiğinde ise yönetim tam demokratikleşme çağrısı yapmış; yeni kabinenin genel oy kullanma hakkını kabul etmesiyle de ülke tam parlamento demokrasi ülkesi olmuştur (Berman,2012:243). Almanya'nın yenilgiyle ve hasarla çıktığı savaş sonrasında; bir yandan gerçekleşen işçi grevleri ve toplu iş bırakmaları, diğer taraftan iki meclisli bir yapı içerisinde bir türlü istikrar sağlanamaması ve oy verilen partilerin mevcut siyasal konjonktür içindeki belirsiz tutumları ve birbirleriyle olan kavgaları³⁶, askeriye'nin uyuşmazlığı gibi bir çok sorun; gerek ülke içinde gerekse de dışarda bulunan halkı hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu durum ise Ekim'de gerçekleşen devrim neticesinde kurulan yeni hükümetin Kasım'da tekrar bir devrim yaratmasıyla sonuçlanmış; bu devrim neticesinde ise İmparator yönetimden çekilmiş ve Alman Cumhuriyeti kurulmuştur (Tüter,2018:92).

³⁵ Parti aşırı sağcı ve milliyetçi bir partidir. Parti üyelerinden Anton Drexler NSDAP (Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi)'nin öncüsü olan DAP (Alman İşçi Partisi)'nin lideri olacaktır (Fulbrook, 2015: 151).

³⁶ Örneğin 1917 Ebert hükümeti zamanında ülkede yaşanan uzun siyasi karışıklık ve ekonomik buhran ve devrim ortamında USDP, istikrarı sağlamak üzere çaba sarf eden hükümete, kabineye yalnızca sosyalistlerin dahil edilmesi, hükümetin tüm yetkilerinin konseylerde olduğunun ilan edilmesi, Ulusal Meclis seçimlerinin devrim güçlendirilene kadar ertelenmesi şartıyla MSDP (çoğunluk Sosyal Demokrat Partisi) ile koalisyona girmeyi kabul etmiştir (Storer, 2015: 52). Bu durum halkın mevcut sıkıntıları çekme sürecini uzatmaktan başka bir sonuç getirmemiştir.

I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar imparatorun ülkenin başında bulunduğu Almanya'da temelde ulusal liberaller, muhafazakarlar, sosyal demokratlar, merkez, sol liberaller olmak üzere beş parti bulunmuş olup; 1918 yılında genişletilen seçme hakkına kadar parti sistemine burjuvazinin partileri ve elit kadro partileri egemen olmuştur (Aykaç ve Durgun:2015:172).

3.1.2.2. Weimar Cumhuriyeti Dönemi

Sosyal Demokrat Partinin sağ ve sol kanadından olan bir grup sosyalist liderin Cumhuriyeti ilan etmesiyle kurulan Weimar Cumhuriyeti³⁷ büyük bir askeri yenilgi ve ağır bir anlaşma³⁸ üzerine kurulmuştur (Çam,2000:280). Kurulan bu yeni Cumhuriyet oldukça karışık bir siyasal tarihe sahip olmakla birlikte sürecin karışmaması ve aslında ifade edilmek istenenin net olabilmesi açısından süreci “Anayasa”, “Ekonomik ve toplumsal gelişmeler”, “Partiler, seçimler ve uygulanan politikalar” şeklinde kategorize etmeyi uygun bulmaktayız.

3.1.2.2.1. Weimar Anayasası

Bir taraftan geçmişten gelen sürekliliği devam ettirmek³⁹ diğer taraftan ayrılıkları çatışmaya varmış olan sınıfları (burjuvazi ve işçi sınıfı) birleştirmeyi amaçlayan yeni anayasa bu özelliğiyle önemli grupların haklarını korurken halkın demokrasi ve özgürlük isteğini de sağlamaya çalışmıştır (Storer,2015:78).

İlerici bir siyasi sistem ve gelişmiş bir refah devletini kapsayan, liberallerle sosyal demokratların uzun zamandır gerçekleştirmek istedikleri ideallerini ve muhafazakarların kuvvetli bir yürütmeye sahip olma isteğini kapsayan toplumsal uzlaşmalardan oluşan yeni anayasa bu görüş birliğine rağmen, hem sol hem de sağ kanatta muhalefetle karşılaşmıştır⁴⁰ (Storer,2015:43).

³⁷ Weimar Cumhuriyeti adı başkent Berlin'in o dönem içinde bulunduğu siyasal kargaşa nedeniyle Meclis'in Weimar kentinde toplanmasından gelmektedir.

³⁸ I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versailles Anlaşması

³⁹ Bu haliyle bir yandan liberal demokratik düşüncüyü benimserken bir yanda da geleneksel-muhafazakar imparatorluk kültürünü sürdürmeyi amaçlamıştır (Storer, 2015: 78).

⁴⁰ Storer bu durumun tarihçiler tarafından şu sözlerle ifade edildiğini belirtir ve fakat yakın dönem çalışmalarının bu fikri sorguladığının da altını çizerek: “Bu, varlığını ilan edenler tarafından bile istenmeyen ve sevilmeyen, meşruiyetten ve cumhuriyetçilerden yoksun bir cumhuriyet'ti. ” (Storer, 2015: 77-78).

Halkın iktidarı beyanıyla başlayan Anayasa'ya göre, İmparatorluk ve Cumhuriyet; seçimle belirlenen bir alt kanat (Reichstag) ve federal devletlerin (Lander) seçilmiş meclisleri tarafından yapılan dolaylı seçimlerle belirlenen bir üst kanat (Reichsrat)'tan oluşmaktadır⁴¹. Tek bir siyasi partinin çoğunluğu almasını güçleştiren ve dolayısıyla sürekli olarak zayıf koalisyon hükümetlerinin kurulmasına yol açan bu seçim sistemi diğer taraftan tek bir menfaati olan aşırı uçtaki partilerin de temsil edilebilmesine; istekleri dolayısıyla da hükümet çalışmalarını sürekli aksatmalarına neden olmuştur. Öyle ki Weimar Cumhuriyeti'nin on beş yıllık ömrü içinde 20, sadece 1919-1924 yılları arasında 10 farklı hükümet kurulmuştur.

Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve kabinesini oluşturmak ve yasa geçirmek için Reichstag'ın onayını alması gereken Şansölye kurduğu kabine için güven oyu almak zorundadır. Reichstag'ın tüm üyelerinin yasa teklifi verebildiği parlamentoda basit oy çokluğuyla kararlar alınmakta; oy çokluğu alan bu yasalar Reichsrat'ın onayına sunulmaktadır. Reichsrat'ın bu yasalarla ilgili veto yetkisi olsa da ilgili yasaya dair veto parlamentoda üçte ikilik bir çoğunlukla reddedilebilmektedir.⁴² Yasama organı bu dönemde geçmişteki özelliklerini büyük oranda korumakla birlikte hükümet artık İmparatorluk Konseyi'ne karşı sorumlu tutulmuş; eyaletlerin temsil edildiği bir merci olma özelliğini korusa da yetkileri sınırlandırılmıştır (Karadağ,2015:129).

Anayasa yeni cumhuriyetin kurumsal yapısını işleyişini, meclislere verilen yetkileri ve ülkedeki yönetimin yetkilerini belirlemekle birlikte halkın yaşamında ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri dengeleyecek, haklarını belirleyecek maddelere de yer vermiştir. Buna göre yeni anayasa kanun önünde eşitlik, kadınlara eşitlik, ekonomik adalet, ifade ve toplanma özgürlüğü, grev hakkı gibi hakları garanti altına almakla birlikte; Bismarck'ın 1880 yılında getirdiği işsizlik yardımı, emekli maaşı, sağlık sigortası gibi düzenlemeleri geliştirerek bir Refah Devleti kurmuş; toplumun

⁴¹ **Reichstag:** orantılı temsil sistemi ile 20 yaşını geçmiş tüm Almanlar tarafından dört yılda bir yapılan seçimlerle belirleniyor; siyasi partilere aldıkları oy oranının yüzdesi nispetinde sandalye verilmesine dayanıyordu (Paul Bookbinder, Weimar Germany: The Republic of the Reasonable, Manchester, 1996, s. 42.)

⁴² Yasanın ihtilaflı olması veya dış siyaseti ciddi olarak etkileyebilecek durumda olması Cumhurbaşkanı'na teklif yasalaşmadan halk oyuna gitme sorumluluğu vermektedir (Storer, 2015: 80).

dezavantajlı kesimini sorumluluğu altına almıştır. İyi ücretlerin, çalışma saatlerinin ve çalışma şartlarının sağlandığı bu dönemde liberaller tarafından koalisyon oluşturmak adına işçi hakları tanınmış, sendika baskıları kaldırılmış iş piyasasında reformlara gidilmiştir. (Sander,2019:316-364). Ayrıca ilköğretim zorunlu tutularak devlet meclisleri ve yerel topluluklar bunun sağlanmasında sorunlu kılınmışlardır; kadınlara oy hakkı verilerek, 20 yaş üstü tüm kadınlar erkeklerle eşit oy hakkına sahip olmuşlardır. Tüm bunlarla ilgili olarak ise vatandaşların devletle bir ihtilafa düşmesi durumunda başvurabilecekleri Yüksek Mahkeme tanımlanmıştır (Storer,2015:81-82).

Fakat farklı siyasi güçler arasındaki uzlaşmaya dayanan ve tüm Alman halkına istikrar sağlamayı hedefleyen Anayasa, farklı siyasi güçler arasındaki ayrım yüzünden düzenlediği toplumsal ve siyasi kararları uygulayamamıştır. Anayasanın monarşik-otoriter düzenin değerlerine ve ilişkilerine dokunmayan yapısı, iş yerlerindeki askeri otoriter düzen ve kadroların yine belli zümrelerin elinde oluşu gibi birçok durum, sorunlara bir çözüm olunamadığını göstermekle birlikte; yeni rejimin parlamenter-demokratik biçimi toplumsal yapı ile örtüşmemiştir (Tüter,2018:93). Sosyal Demokrat Parti, Merkez Partisi ve Demokrat Parti tarafından kabul edilen yeni Anayasa, döneme göre ilerici bir anayasa olup; önemli vatandaşlık haklarını, siyasal hakları, doğrudan ve temsili demokrasiyi sağlıyor olsa da başka ülke anayasalarından esinlenerek yapıldığı için açıklık ve kesinlikten uzaktır. (Çam,2000:280) Dahası Anayasa'nın kurduğu bu siyasal sistem ülkenin içinde bulunduğu sorunları çözecek ve güçlü bir hükümetin kurulmasını sağlayacak elverişte olamamış; sürekli hükümet krizlerine ve partiler arasında mücadeleden kaynaklanan sokak çatışmalarına neden olmuştur (Uygun,2017:331). Cumhurbaşkanı olağanüstü durumlarda verilen yetkiler ve nispi temsil sistemi daha sonra, özellikle 1925'ten sonra ülkenin siyasi kaderinde olumsuz sonuçlar doğuracak etkilerin sebebi olmuştur.

3.1.2.2.2. Weimar Parti Sistemi

Yeni Cumhuriyetle birlikte ülkede parçalı siyasi kültürün ve birbiriyle ihtilafli çok sayıda alt kültürün etkisiyle; birbiriyle kesişmeyen fikirlerde, kendi tabanlarından destek alan ve tabanları dışındaki kitleye ulaşma çabasına girmeyen bir

çok yeni parti de kurulmuştur. Sosyal Demokrat Parti (SPD), Katolik Merkez Partisi (Zentrum) en büyük iki partiyi oluşturmakla birlikte; 1919-1933 yılları arasında, Nasyonal Sosyalistler gelip kendilerini kapatana kadar kendisine yer bulan Alman Demokrat Partisi (DDP), Alman Halk Partisi (DVP), Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP), Almanya Komünist Partisi (KPD), Bayern Halk Partisi (BVP) gibi partiler (Aleman,2000:34), imparatorluk Almanyası parti sistemi ile büyük oranda benzerlik göstermektedir (Storer,2015:84).

Bu tarihlerde Almanya neredeyse iç savaşa denk bir karmaşa ve savaş sonrası yaptığı ağır bir barış antlaşmasının yarattığı dengesiz bir ekonomiyle uğraşmaktadır. Dolayısıyla ülkenin içinde bulunduğu bu siyasal ve ekonomik kargaşa ortamında, halk yeni cumhuriyeti sorunlardan dolayı sorumlu tutmakta demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak kabul etmemektedir (Fulbrook,2015:153). Sağ ve sol kanadın ağır muhalefeti ve baskısı karşısında istikrarı korumak için uğraşan ılımlı partiler, ülkenin kaderini etkileyecek önemli tavizler vermek zorunda kalmıştır ve toplum gibi siyasi yapı da bir dönüşüme uğramış; yeni siyasi bağlar kurulurken mevcut bağlarda da kopmalar olmuştur⁴³ (Storer,2015:43-85).

Dönemin en büyük ve en güçlü partisi (1912-1932 yılları arasında) savaş zamanında “*burjuva*” partileriyle işbirliği yapan SPD idi. Ülke içinde işçi sınıfının savunucusu olarak kendisini düzenin başında gören SPD, bu ideolojisini paylaşmayanlarla işbirliğine gidemediği için 1923-1928 tarihleri arasında muhalefette kalmış; dolayısıyla hükümeti zayıflatmış ve itibarını zedelemiştir (Storer,2015:86). Solun bir diğer partisi Almanya Komünist Partisi (KPD)’dir. Parlamenter demokrasiye karşı olan, devrim yapma ve komünist ütopiyayı savunan ve dahası güçlü bir örgütlenmesi olan bu parti Sovyet etkisinde kalmış, sert parti içi politikalar uygulamış, fakat önemli bir kitlelilik kazanamamıştır.

Sağ kesimde ise ilerici toplumsal siyasete inanan, daha merkezi bir devlet ve savaş sonrası yapılan Versailles Antlaşması’nın yeniden düzenlenmesini talep eden ve cumhuriyeti savunan Alman Demokrat Partisi (DDP) ve sınırlı özel teşebbüsü savunan cumhuriyet noktasında da farklı görüşler benimseyen Alman Halk Partisi

⁴³ SPD’nin USDP ve MSDP olarak ayrılması gibi.

(DVP) bulunmaktadır. Ve bu iki parti DNVP (*Nasyonal Halkçı Parti*) ve Katolik Merkez Parti ile orta sınıfın oyları için rekabet etmektedir.

1924'ten sonra Reichstag'ın en büyük ikinci partisi monarşist toprak sahipleri ve subaylardan, sosyalizm karşıtı iş adamlarına, alt orta sınıftan milliyetçiler ve muhafazakar Hristiyanlara kadar her kesimden “sağcı ve cumhuriyet karşıtı” nı içinde barındıran DNVP'dir. 1925-1927 yılları arasında cumhuriyete karşı olanlar ve demokrasiyi savunanlar olarak ikiye bölünen parti, 1928'den sonra sağa kaymış ve “Ulusal muhalefet” lerine Nazileri de katarak NSDAP'ye destek sağlamıştır.

Daha sağda bulunan, Cumhuriyet'e daha katı bir şekilde karşı olan ve mahiyetinde Yahudi karşıtı grupları da barındıran milliyetçi grupların 1919'da Münih'te kurmuş olduğu Alman İşçi Partisi (*Deutsche Arbeiterpartei*, DAP), işçi sınıfına Yahudi karşıtlığı ve yanlış tanımlanmış bir sosyalizmle birleştirilmiş milliyetçilik (Storer,2015:90) vaat etmiştir. Bu parti daha sonra Hitler'in katılımıyla Nasyonal ibaresini alarak Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi olarak siyasetteki konumunu devam ettirmiştir. 1929 Ekonomik Buhranına kadar istedikleri konumu elde edemeyen Nasyonal Sosyalistler, Versailles Antlaşmasının revize edilmesini, merkezi yönetimin tek bir lider elinde kurulmasını, büyük şirketleri destekleyen ve ırkçı bir siyaset yapılmasını isteyen bir program benimsemiştir. Parti, Buhrandan sonra ise yükselen işsizliği kontrol altına alamayan mevcut partilere alternatif olarak kendini sunmuş; orta sınıf seçmeninden destek bulmuştur. 1928 seçimlerinde 12 koltuk alan parti 1930'da SPD'nin liderliğini elinden almıştır (Storer,2015:90-92).

Tablo3.2. Weimar Parti Sistemi

Parti	Kısaltma	Ana Seçmen Kitle	Notlar
Bavyera Halk Partisi (Bayerische Volkspartei)	BVP	Katolik Bavyeralılar	Merkez Partisi'nin bölgesel bir yan örgütlenmesiyken Merkez Partisi'nin merkezi hükümete yönelik desteği nedeniyle çekildi. Aslen Merkez Partisi'nin Bavyera kanadı olarak kaldı ancak Bavyera Landtag'ında SPD ile birlikte çalışmayı reddetmesi, sağdaki demokrasi karşıtı partilerle ittifak yapmasına yol açtı.
Alman Demokrat Partisi (Deutsche Demokratische Partei)	DDP	Orta sınıf kökenli sendikacılar bankacılara kadar Alman toplumunun geniş bir kesiminden destekçiler.	DDP, 1918'de tek bir liberal parti oluşturma çabasının sonucunda eski İlerici Parti ile eski Ulusal Liberallerin sol kancının birleşmesiyle kuruldu. Liderleri büyük oranda liberal entellektüellerdi (bu nedenle Profesör Partisi olarak anılmıştır) ve üyeleri Weimar Anayasa taslağının oluşturulmasına önemli katkıda bulundu. Diğer merkez partileri gibi 1920'lerin sonunda sağa kaydı ve 1930'da adını Deutsche Staatspartei (Alman Devlet Partisi) olarak değiştirdi.
Alman Halkçı Parti (Deutsche Volkspartei)	DVP	Üst orta sınıflar. 1930'da Reichstag'daki temsilcilerinin üçte biri önde gelen iş adamlarıydı.	İlhakçı görüşleri nedeniyle DDP'den dışlandıklarını düşünen Ulusal Liberaller tarafından kuruldu. Liberalizmle milliyetçilik arasında bir denge kurmaya çalıştı. Daha fazla merkezileşmeyi ve güçlü bir cumhurbaşkanlığını savundular. Aktif olarak cumhuriyet karşıtı olmasalar da Weimar sistemi konusunda ciddi çekinceleri vardı.
Merkez Partisi (Deutsche Zentrums Partei)	ZP	Roman Katolikler. Aristokratlardan işçilere kadar Alman toplumunun tüm kesimlerini kapsıyordu ancak en aktif üyeleri kiliseye gidenlerdi.	1870'te yeni birleşik Almanya'daki Alman Katoliklerin çıkarlarını temsil etmek üzere kuruldu. 1918'de mezhep farkı gözetmeyen bir Hristiyan Halk Partisi olarak kendini yeniden adlandırma çabası sonuç vermedi. Weimar döneminin en istikrarlı siyasi güçlerinden biriydi. 1919 ile 1933 arasında neredeyse tüm koalisyon hükümetlerinde yer aldı. 1920'lerin sonunda yeniden sağa kaydı ve Hitler'in iktidara gelmesinden sonra kendi isteğiyle dağıldı.
Alman Nasyonal Halkçı Parti (Deutschnationale Volkspartei)	DNVP	Muhafazakar aristokratlar ve sanayiciler; devlet memurları ve alt orta sınıflar	Muhafazakar cumhuriyet karşıtlarının siyasi odak noktasıydı. Eski Alman Muhafazakar Partisi ve Özgür Muhafazakarların Kadim 1918'de diğer sağcı çıkar gruplarıyla birleşmesiyle kuruldu. Büyük şirket ve toprak sahiplerinin bir çıkar ittifakıydı. Muhafazakar ve monarşist olmakla birlikte 1920'lerin ortalarında merkez partileriyle koalisyonda yer aldı. 1920'lerin sonlarında "Yeni Sağın" baskıları nedeniyle sağa kaydı ve sonunda Hitler'i desteklemeye başladı.

Parti	Kısaltma	Ana Seçmen Kitleleri	Notlar
Almanya Komünist Partisi (Kommunistische Partei Deutschlands)	KPD	Radikal işçi sınıfı, işsizler, genç işçiler	1918'in sonunda radikal solcu güçlerin (Spartakistler, Sol Radikaller ve Devrimci Sendika Temsilcileri) ittifakıyla kurulan KPD, batı tarzı demokrasiye karşı çıkıyor; cumhuriyetin devrimle devrilmesini ve SSCB modeline dayalı bir işçi devletinin kurulmasını savunuyordu. 1920'den sonra, gitgide Moskova'nın yönetimi altına girdi ve devlete karşı bir dizi ayaklanmaya katıldı. 1920'de USPD üyelerinin katılımıyla ve 1929'dan sonra ekonomik krizle desteğini büyük ölçüde artırdı ancak işçi sınıfı arasında asla kitlesel destek kazanamadı.
Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei)	NSDAP	Başlıca destekçileri alt orta sınıflar, köylüler, işsizler ve kadın seçmenlerdi ancak NSDAP, Alman toplumunun her kesiminden kitlesel destek alan gerçek bir Volkspartei olmayı amaçlıyordu.	1919'da Alman İşçi Partisi (DAP) olarak kurulan NSDAP, cumhuriyet karşıtı, aşırı sağcı bir milliyetçi partiydi; programı "sosyalist" ekonomik ve toplumsal unsurlar içeriyordu ancak aslen tehlikeli bir şekilde milliyetçi ve Yahudi karşıtıydı. 1921'den itibaren Adolf Hitler tarafından yönetildi. Kasım 1923'te askeri bir darbeyle iktidarı ele geçirmeye kalkıştı. Hitler'in haptiden çıkmasından sonra 1925'te yeniden kuruldu ve cumhuriyete temelden karşı duruşunu korumasına rağmen bundan sonra yasal yollardan iktidarı ele geçirme siyaseti izledi. Weimar döneminin başlarında sınırlı desteğe sahip olmasına karşın, 1932'de Reichstag'ın en büyük partisi haline geldi.
Alman Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)	SPD	"Emek Aristokrasisi": vasıflı işçi sınıfı ve sendikacılar. SPD seçmenleri yaşça büyük, iş ve mülk sahibiydi. Destekçilerinin beşte dördü işçi sınıfındandı ve parti bu ana destekçi kütlesinin ötesine ulaşmak için pek çaba sarf etmedi.	İlimli bir sosyalist parti olan SPD, parlamenter deokrasiyi bütün gücüyle destekliyordu. Weimar Koalisyonu'nun ana dayanağı olarak ilimli burjuva partileriyle birlikte cumhuriyeti sol ve sağ muhalefete karşı savunmak için çalıştı. Sağlam bir üye tabanına (1919'da 1 milyon) ve toplumsal örgütlenmelere sahipti; 1912 ile 1932 arasında Reichstag'ın en büyük partisiydi.
Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Partisi (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands)	USDP	Alman emek hareketinin radikal unsurları	USDP, 1917'de Almanya'nın savaş teşebbüsüne sürekli destek meselesi nedeniyle SPD'den ayrıldı. Kasım Devrimi sırasında radikal toplumsal ve ekonomik değişimi savundu ve 1920'de bölündü; üyelerinin çoğunluğu KPD'ye geçti. Kalanlar 1922'de yeniden SPD'ye katıldı.

Kaynak: Storer, 2015: 245-246

3.1.2.2.3. Weimar Almanyası Sosyal ve Siyasal Durum

Savaş sonunda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, 1924-1930 yılları arasında geliştirilen üretim yöntemleri ve ülkeye giren yabancı sermaye ile bir nebze de olsa canlanmıştır. Ancak bu durum toprak sahiplerine yaramış; işçiler toplu sözleşme hakkı sayesinde belirli bir kazanç elde etmiş olsalar da; büyük çaplı işsizlik ve işçi sınıfının artan sefaleti karşısında, üst sınıfın umursamaz ve kendi içine kapanık hali ülke içindeki sınıflaşmayı daha da körüklemiştir. Buna yeni rejimle getirilen sözde yenilikler de eklenince ülkenin siyasal çatışmaları artarak devam etmiştir (Çam,2000:281).

1920-1923 yılları arasında yaşanan enflasyon ve 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran, Liman ekonomisini kötü etkilemiş (Uygun,2017:332); bu durum ülkedeki alt-orta tabakanın, esnaf ve küçük tasarruf sahiplerinin daha da yoksullaşmasına sebep olmuş; 1932 yılına gelindiğinde, üretim yarı yarıya düşmüş, işsizlik rakamı 10 milyonu bulmuş; binlerce küçük işletme kapanmıştır. Bu ekonomik bunalım siyasal ve anayasal bunalıma ve dolayısıyla siyasal, dini ve ekonomik gruplar arasında açık çatışmalara neden olmuştur (Davis,2010:322; Uygun,2017:332). Bu durum ise liberal demokratik ortamda çok sayıda ve birbiriyle çatışan partinin kurulmasına yol açarken hiçbir partiye güveni kalmayan halkın Hitler'in partisi olan Nasyonal Sosyalist Parti'ye yönelmesine ve hatta partiyi iktidara taşımasına neden olmuştur (Uygun,2017:332).

1930 seçimleri ülkede merkez partilerin tabanlarını kaybettiği, sıkıntı içindeki grupların radikal partilere yöneldiği gerçeğini yansıtmaları bakımından önemli olmakla birlikte; bu seçim sonucunda Nazi'lerin parlamentodaki yeri 12'den 107'ye; Komünistlerinki 54'den 77'ye yükselmesi bakımından da önemlidir (Alkan,2012:103). Sosyal Demokratların ise bu dönemdeki tek amacı Cumhuriyet yapısının korunması olmuş; devlet, toplum ve ekonomiye dair herhangi bir adım atmamışlardır. Sosyal Demokratların aksine Merkez Partisi ve Muhafazakarlar Cumhuriyetin çöküşü ve Nazizmin doğmasında büyük rol oynamışlardır. (Çam,2000:281).

Ülkedeki ekonomik buhran arttıkça siyasal istikrarsızlık da artmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı olan Hindenburg Sosyal Demokrat Başbakanı azlederek yerine Merkez Partisi'nden Heinrich Brüning'i atamış; lakin Brüning Nazilerin radikalliğini kabullenemediği için Cumhurbaşkanı, junkerlerden Franz Papen'i başbakan yapmıştır (Çam,2000:282). Fakat bu durumun da ülkede yarattığı etki siyasal istikrarsızlık, seçimler, yeni hükümetler ve artan asayiş, güvenlik ve istikrar sorunu olmuştur. Böyle bir atmosfer içinde ülkedeki siyasi partiler ise iç çekişmeler neticesinde yeni bloklara bölünmüşler; seçimler sonucunda koalisyon oluşturamamışlar yahut oluşturulan koalisyonlarla reel politikalar uygulayamamışlardır. 1914- 1932 yılları arasında defalarca yenilenen seçimler (tam 6 kez) ve yaşanan darbe girişimleri sonucunda Cumhuriyeti savunan ve korumaya çalışan Sosyal Demokrat Parti olmuş; lakin bu parti rejimi korumakla uğraşırken rejimin gerektirdiği stratejik adımları ve politikaları uygulayamamıştır (Berman:2012:262-265). 1928 yılında % 3,5 oy alan Nasyonal Sosyalist Partinin 4 yıl gibi kısa bir süre içerisinde oy oranını % 34'e yükseltmesinde (Tüter,2018:93) ve demokratik sistemin istikrarsızlığa sürüklenmesinde;Cumhuriyetin içinde bulunduğu duruma rağmen ordu, hukuk sistemi ve idari akademik kadrolardaki yerini sağlamlaştıran milliyetçi partilerin rolü büyük olmuştur (Ünver-Noi,2007:41).

1919 seçimlerinde oyların % 38'lik kısmını alan SPD, Merkez Partisi ve Liberal Parti'nin de olduğu koalisyon hükümetini kurmuş, cumhurbaşkanı ise Ebert olmuştur. Bu dönemde sağ tarafta cumhuriyeti kabullenmeyen bir saldırı varken; solda ise artan ekonomik sorunlar nedeniyle bir grev vardır. Bu dönemde yaşanan grev ve ayaklanmaların KPD ve USDP tarafından denetlenme çabaları sonuçsuz kalmıştır (Fulbrook,2015:159-162).

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal karmaşanın yanı sıra, siyasi arenada da siyasi partiler arasındaki çatışma ve partilerdeki fikir ayrılıklarına dayanan ayrılımlar devam etmektedir. Böylece Haziran 1920 seçimlerine gelindiğinde SPD, Merkez Partisi ve DDP'den oluşan "Weimar Koalisyonu" oy kaybederken;hem sağ hem de sol taraf oyları artış göstermiştir. Bu durum seçmenlerin, partileri hükümet kurarken ve karar alırken halkın hoşuna gitmeyecek şekilde sorumluluk almalarını seçim sandığında cezalandırmalarının ilk örneği olarak

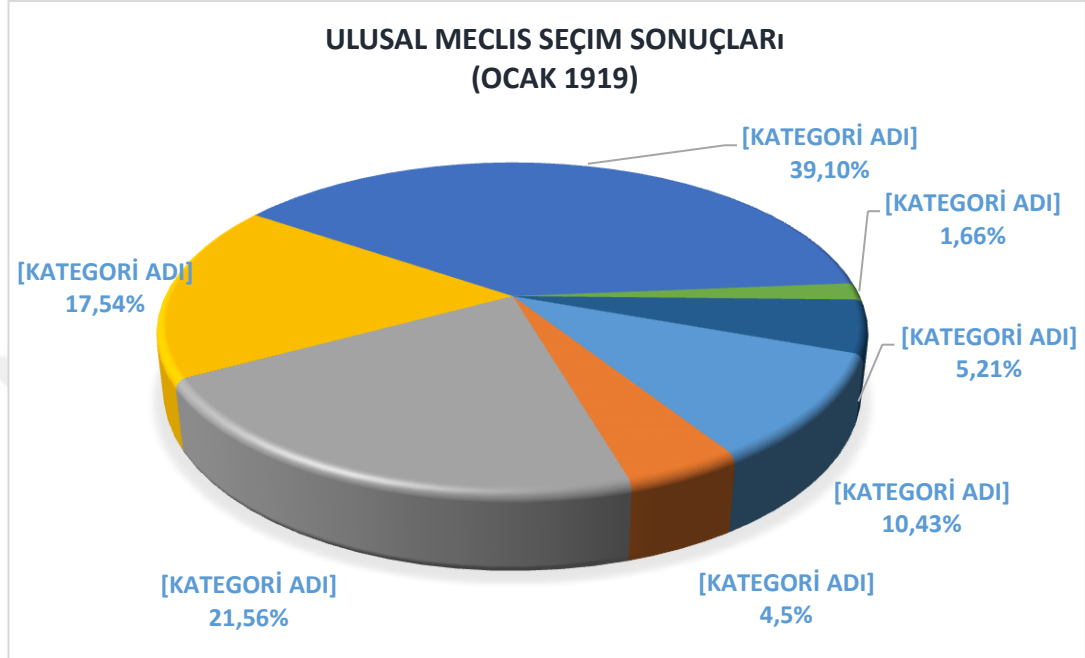
kabul edilmiştir (Storer,2015:66). 1922 yılında dağılan USPD (*Bağımsız Sosyal Demokrat Parti*)'nin lider ve üyelerinin bir kısmı yeniden SPD'ye geçerken bir kısmı ise KPD'ye katılmışlardır.

Tazminatların daha da sıkıntılı hale getirdiği ekonomik bunalım hali, bir taraftan da siyasi partilerin birbirleriyle koalisyon oluşturma ya da hükümet etme noktasında yaşadıkları sorunlar nedeniyle içinden çıkılmaz bir durum yaratmıştır. Örneğin Kasım 1922 ve Ağustos 1923 yılları arasındaki Cura Hükümeti, SPD'nin DVP (Alman Halk Partisi, *Deutsche Volkspartei*)'nin hükümete dahil edilmesine karşı çıkması sebebiyle büyük bir kriz yaşamıştır (Fulbrook,2015:162). Öyle ki bu dönemde özellikle sabit gelirlere bağlı yaşayanlar (emekliler gibi), orta sınıfın alt kesimleri ve serbest çalışanlar büyük bir ekonomik sıkıntı içinde kalmış; ülkede yalnızca büyük sanayiciler kar edebilir durumda kalmışlardır.

Ağustos-Kasım 1923 Stresemann Hükümeti tarafından kontrol altına alınana kadar ülkede büyük bir güven kaybı, geleceğe dair kaygı ve korku hali yaygındır. Stresemann yaptığı para reformu ile aciliyet taşıyan ekonomik krizi bitirirken tazminat sorunun giderilmesi için yeniden değerlendirmelere girişmiştir (Fulbrook,2015:163).

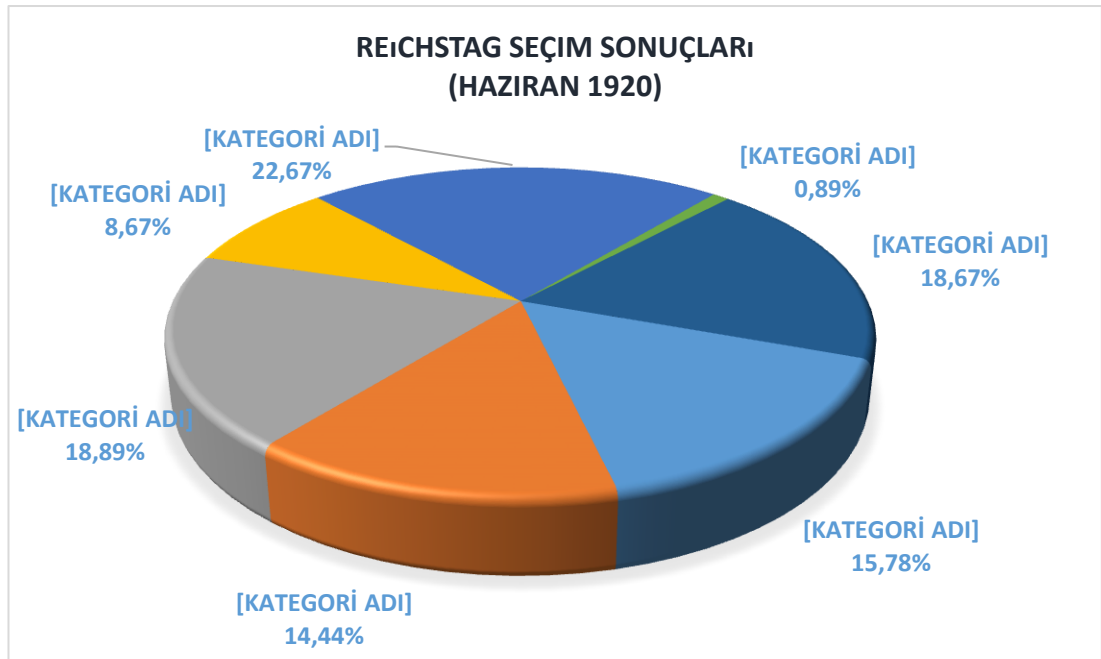
1924-1928 yılları arasında Alman ekonomisinin görünüşte istikrara kavuştuğu fakat siyasal karmaşalar ve partiler arası rekabet ve partiler içi çatışmalardan kaynaklanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle yönetime dair güven sorunun yaşandığı yıllar olmuştur. Bu dönemde halk arasında en kabul gören partilerin başında gelen SPD, 1928 seçimlerinde göreceli bir başarı elde ederek bir koalisyon hükümeti oluşturmuştur. Fakat 1929 yılına gelindiğinde 1,3 milyon seviyesinde olan işsizliğin; 1930 yılında 3 milyona ulaşması; 1933 yılında ise 6 milyon seviyesi ile her üç kişiden birinin işsiz durumda olması, koalisyon hükümetinin yıkılmasına, halk arasında artan panik ve mali krize neden olmuştur (Fulbrook,2015:169). 1932-1933 yılları arasında artan işsizlik, sokak şiddeti, sağ ve sol grupların paramiliterleşmeye varan eylemleri ve çatışmaları ve oylarını artıran Nazi partisine karşı muhalefet partilerinin birleşememeleri gibi etkenlerle Almanya 1932 sonunda iç savaşın eşiğine gelmiş; sonuç olarak ise sürekli yenilenen seçimler neticesinde Hitler 30 Ocak 1933 tarihinde Almanya'nın atanmış şansölyesi olmuştur.

Şekil3.1. Ulusal Meclis Seçim Sonuçları (Ocak 1919)

Kaynak: Storer, 2015: 63

Şekil3. 2. Reichstag Seçim Sonuçları (Haziran 1920)

Kaynak: Storer, 2015: 67

Tablo3. 3. Reichstag Seçim Sonuçları, 1919-1933

	Mayıs		Aralık		Temmuz		Kasım		
	1919	1920	1924	1924	1928	1930	1932	1932	1933
Katılım Oranı (%)	82, 7	79, 1	77, 4	78, 8	75, 6	81, 9	84	80, 6	88, 5
BVP		1, 238	0, 946	1, 134	0, 945	1, 005	1, 192	1, 095	1, 074
		4, 40%	3, 20%	3, 70%	3, 10%	3, 00%	3, 20%	3, 10%	2, 70%
		21	16	19	16	19	22	20	18
DDP	5, 641	2, 333	1, 655	1, 92	1, 505	1, 322	0, 371	0, 336	0, 334
	18, 50%	8, 30%	5, 70%	6, 30%	4, 90%	3, 80%	1%	1%	0, 90%
	75	39	28	32	25	20	4	2	5
DNVP	3, 121	4, 249	5, 696	6, 206	4, 381	2, 458	2, 177	2, 959	3, 136
	10, 30%	15, 10%	19, 50%	20, 50%	14, 20%	7%	5, 90%	8, 30%	8%
	44	71	95	103	73	41	37	52	52
DVP	1, 345	3, 919	2, 694	3, 049	2, 679	1, 578	0, 436	0, 661	0, 432
	4, 40%	13, 90%	9, 20%	10, 10%	8, 70%	4, 50%	1, 20%	1, 90%	1, 10%
	19	65	45	69	45	30	7	11	2
KPD		0, 589	3, 693	2, 709	3, 264	4, 592	5, 283	5, 98	4, 848
		2, 10%	12, 60%	9%	10, 60%	13, 10%	14, 30%	16, 90%	12, 30%
		4	62	45	54	77	89	100	81
NSDAP			1, 918	0, 907	0, 81	6, 409	13, 745	11, 737	7, 277
			6, 50%	3%	2, 60%	18, 30%	34, 30%	33, 10%	43, 90%
			32*	14	12	107	230	196	288
SPD	11, 509	6, 104	6, 009	7, 881	9, 453	8, 577	7, 959	7, 248	7, 181
	37, 90%	21, 70%	20, 50%	26%	29, 80%	24, 50%	21, 60%	20, 40%	18, 30%
	165	102	100	131	153	143	133	121	120
USDP	2, 317	5, 046	0, 235	0, 099	0, 021				
	7, 60%	17, 90%	0, 80%	0, 30%	0, 10%				
	22	84							
Wirtschaftspartei	0, 275	0, 218	0, 694	1, 005	1, 397	1, 362	0, 146	0, 11	
	0, 90%	0, 80%	2, 40%	3, 30%	4, 50%	3, 90%	0, 40%	0, 30%	
	4	4	10	17	23	23	2	1	
Zentrum	5, 98	3, 845	3, 914	4, 119	3, 712	4, 127	4, 589	4, 23	4, 425
	19, 70%	13, 60%	13, 40%	13, 60%	12, 10%	11, 80%	12, 50%	11, 90%	11, 20%
	91	64	65	69	62	68	75	70	74
Diğerleri	0, 208	0, 651	1, 824	1, 36	3, 1	3, 459	0, 98	1, 066	0, 629
	0, 70%	2, 20%	6, 20%	10, 80%	4, 50%	10%	2, 70%	3%	1, 60%
	3		19	12	31	49	9	11	7

Her bir parti için rakamlar, alınan oyları (milyon), oy oranını ve oturumun başındaki sandalye sayısını göstermektedir. (*) Völkisch – Nationaler Block'un parçası olarak

Kaynak: Eberhard Kolb, The Weimar Republic, (2. Baskı, Abingdon, 2005, s. 224-225). Akt. Storer, 2015: 248

Tüm bunların yanında ülkede parlamento dışında, parlamentodaki grupları destekleyen yapılar da bulunmuştur. Bu yapılar ilk başlarda federal yapıdaki devletin yönetimi için iktidar yarışında olan parti gruplarının faaliyetlerini bulundukları bölgelerde sürdürmeye çalışan gruplar olsalar da siyasi yapının gittikçe karmaşıklaşması, çok sayıda partinin ve ideolojinin ortaya çıkması gibi sebeplerle bir noktadan sonra siyaseti yönlendiren veya partilerin kendi politikalarını meclisten geçirebilmeleri için bir baskı aracı olarak kullanılmışlardır⁴⁴ (Storer,2015:93). Bunun yanı sıra toplumun kutuplaşması ve yaşanan siyasi çatışmalar sesini duyurmak isteyen orta sınıfın da parlamentoda bulamadığı çözümü sokakta gösterilerle veya grevlerle aramaya başlamasına neden olmuştur. Öyle ki artan bu gruplaşmalar şiddetli çatışmalara, suikastlere karışan paramiliter grupların doğmasına, bu grupların da siyasi partilerden destek bulmasına⁴⁵ ve toplumu kanlı çatışmalara varan kutuplaşmalara itmiştir(Storer,2015:93-94).

3.1.2.3. Nazi Rejimi Dönemi

3.1.2.3.1. Weimar Demokrasisinin Çöküşü

1920 yılı Haziran seçimlerinde Weimar koalisyon Partileri (SPD, Merkez Partisi ve DDP) oy kaybetmiş; sağ ve sol cenahın uç partileri oy oranlarını yükseltmiştir. Koalisyon partilerinin oy oranlarının düşmesinde temel etken parti içinde yaşadıkları sürekli çatışmalar ve bir türlü sağlayamadıkları ekonomik istikrarken (Fulbrook,2018:162); tazminat meselesi yüzünden artan ekonomik ve siyasi sorunlar ulusal politika konusunda daha karmaşık bir hal yaratmıştır. Genel anlamda bir türlü uzlaşa sağlanamayan siyasi sistem yüzünden-ki bu istikrarsızlık ya politika kararlarının alınmasına engel teşkil etmiş ya da karar alacak bir mekanizma oluşmasına bile müsaade etmemiştir- toplumun sadece belli bir üst sınıfı dışındaki kesimi yoksulluk, işsizlik, çatışmalarla boğuşmak zorunda kalmıştır. 1918’li yıllarda işçi temsilcileri ve işverenler arasında çalışma saatlerinin düzenlenmesi, çalışma

⁴⁴ Örneğin SPD Bismarck’ın geçirdiği sosyalizm karşıtı yasayı delmek için bu sosyal örgütlerden yararlanmış, Nazilerin gençlik örgütleri, Merkez Partisi’nin Alman Katolikliğinin kolu olması, Katolik sendika hareketleri gibi (Storer, 2015: 93)

⁴⁵ KPD, SPD, DNVP gibi partilerden resmen bir bağlı olmasa da, destek bulmuşlar, komünist siyasetçileri ve mitingleri sağcı gruplara karşı korumuşlardır (Storer, 2015: 95).

koşullarında düzeltmelere gidilmesi ve ücretlerle ilgili varılan uzlaşma(*Zentral Arbeits- Gemeinschafts*) (*Merkezi İş Birliği-ZAG*)1923 krizinde işverenlerce görmezden gelinmiştir. 1924 yılında toplumsal politikada yaşanan gelişmelere rağmen ZAG'ın başarısız olması, başlıca sendika organı olan ADGB(*Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund*)'nin istifasını getirmiştir. Yine bu dönemde her türlü işveren baskısına karşı devlet desteğini almaya çalışan işçi sendikalarının baskısı ve bir yandan da bu desteğe karşı çıkan işverenlerin tutumu Weimar sistemine karşı saldırgan bir tutum gelişmesine neden olmuştur (Fulbrook,2018:167).

Savaş tazminatlarının ödenmesi ile ilgili sürekli sorun yaşayan hükümet, halkın tepkisine karşı ödemeler noktasında nakit sıkıntısı çektiğini gösteren yöntemler ile tazminatları ödeyemediğini gösterme amacı gütmüş; bu halde uyguladığı yöntemler de halkı bir kez daha sıkıntıya sokmuştur. Bu esnada yaşanan parti muhalefeti⁴⁶ ve akabinde gelen yanlış politikalar ⁴⁷toplumun büyük bir kesiminin, özellikle de sabit gelirliler, serbest çalışanlar ve alt orta sınıfın, büyük bir sıkıntı ve mali krize girmesine neden olmuştur. Bu durumun yarattığı sonuç sadece büyük sanayicilerin kar edebildiği bir sistem içinde; mutlak güven kaybı, grevler ve peş peşe gelen ayaklanmalar olmuştur (Fulbrook,2018:163). Ağustos 1923 Stresemann hükümetinin başa gelmesi ve Rentenmark'ın çıkarılması, Ruhr işgalinin ve pasif ekonomik direnişin yaratmış olduğu krizlerin çözülmesi suretiyle durum kontrol altına alınmıştır.

1925-1928 arası yaşanan kısmi istikrar ve uzlaş⁴⁸ dönemine rağmen bir yandan siyasal alanda hem sağ hem de sol taraftan cumhuriyete yönelik olarak yapılan eleştiriler ve memnuniyetsiz tutum;bir yandan da 1920'lerden bu yana burjuva partilerinin gelişimi orta sınıf seçmen grubuna yönelik rekabeti artırmıştır (Storer,2015:205). Weimar Cumhuriyeti döneminde yaşanan ekonomik buhranın yol

⁴⁶ Kasım 1922 –Aralık 1923 arasındaki Cuno Hükümeti sırasında SPD, sağ kanattan DVP'nin dahil edilmesine karşı çıkarak hükümete katılmayı reddetmişti (Fulbrook, 2015: 163).

⁴⁷ Fransa'nın tazminatları alamadığı için Ruhr bölgesini işgal etmesi üzerine pasif direnişe geçerek ekonomik üretimi keserek Fransızları cezalandırmak istemiş; ancak bu durum kendi ekonomilerine zarar vermiştir. Bu durumu telafi etmek için para basma yoluna giden hükümet paranın değerinin büyük oranda düşmesine neden olmuştur.

⁴⁸ 1925-1927-1928' de DNVP'nin muhalif kanattan hükümet kanadına geçmeye ikna edilmiş olması buna örnek gösterilebilir (Storer, 2015: 206).

açtığı yoksulluk ve güvensizlik ortamı parlamentarizm karşıtı, devrimci siyasi grupların güçlenmesine neden olmuştur. 1920-1930 arasında yükselişe geçen tek meseleye odaklı burjuva partileri (Alman Çiftçi Partisi ve Ekonomi Partisi), orta sınıflara yönelik rekabeti artırarak, DDP ve DVP üzerinde bir baskı yaratmış; bu dönemde SDP'nin (Reichstag'ın en büyük partisi) muhalefette olması yüzünden partilerin yasa geçirmek için yeterli çoğunluk noktasında zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur (Storer,2015:206). 1924-1932 yılları arasında altı kez yenilenen seçimler ⁴⁹neticesinde işlerliği olan bir çoğunluk çıkmaması, yasama yetkisinin Parlamentodan yürütmeye kaymasına neden olmuş ve ülke kararnamelerle yönetilen bir ülke halini almıştır (Çam,2000:283; Sander,2019:46).

1929 yılında Wall Street'in çökmesiyle başlayan ve tüm dünya ekonomisini etkileyen Buhran'dan, özellikle dış borçlara dayanan ekonomisiyle görece istikrar içinde olan,Almanya da nasibini almıştır. Bu dönemde hızla artan işsizlik 1929'da 1,3 milyon, 1930'da 3 milyon ve 1933'de 6 milyonu bularak nüfusun üçte birini kapsamıştır. 1933 yılında kayıtlı olan işsizlerin yarısı işsizlik sigortasının tamamını kullanmış; halen çalışıyor olanların ücretlerinde kesintiye gidilmiş, üretim düşmüş, tarım fiyatlarının düşmesi kırsal kesimde yüksek borçlanma ve ipotek arayışlarına neden olmuştur.

İşsizlik Sigortasının çözüm olarak uygulanamıyor oluşu, yarıdan fazlası işsiz olan nüfusun,belirsizliğin yarattığı korku ve panik, işsizliğin yarattığı açlık ve sefalet ortamında, Weimar demokrasisini savunan mevcut ılımlı partilerden radikal çözümler öneren uç partilere yönelmesine ve onların oy oranlarını artırmalarına neden olmuş; bu durum ise hükümetin devrilmesine neden olmuştur (Storer,2015:205-212). 1928- 1932 seçimleri arasında komünist KPD oy oranını % 10,6'dan % 19,9'a çıkarmış; Reichstag'daki temsil sayısını iki kat artırmıştır. Akabinde gelen bir çok öneriye rağmen sendikalar, işverenler, parti üyeleri arasında bir görüş birliğinin sağlanamaması 1930'da bir partinin ilk kez demokrasiyi ciddi bir

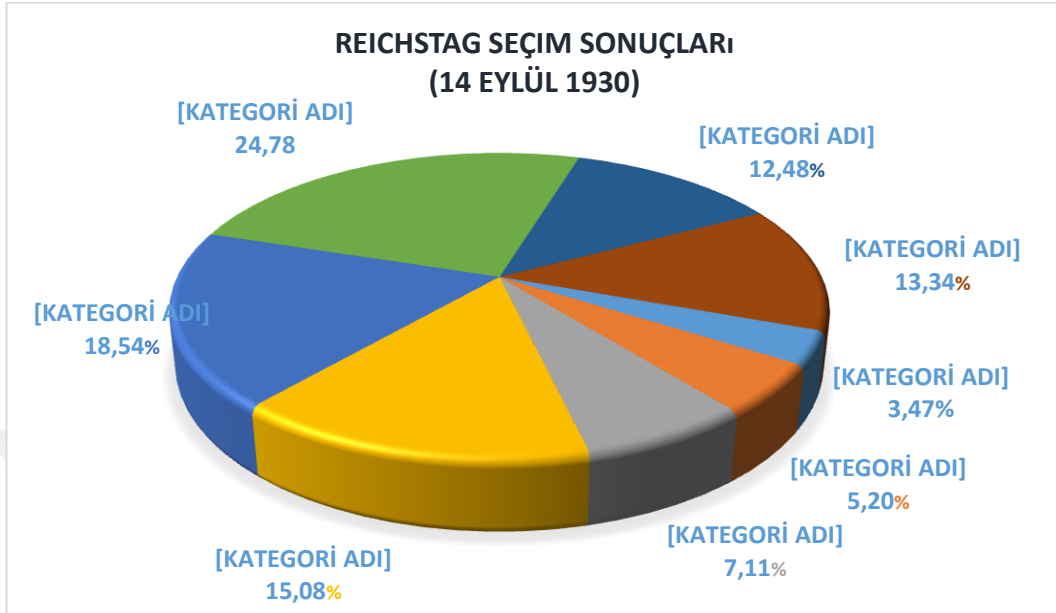
⁴⁹ Oranlı temsil sistemi ve küçük partilerin koalisyon hükümeti oluşturmayı engellemesi yüzünden koalisyon hükümeti oluşturmak çok zor olup; hasbelkader oluşturulan koalisyon hükümetlerinde de Merkez Partisi-DVP- DNVP arasında iç politikada sağlanan uzlaşmaya rağmen dış politikada anlaşmaya varılamaması; SPD- Merkez Partisi- DVP'den oluşan koalisyonda ise dış politikada sağlanan uzlaşmaya rağmen iç politikada uzlaşmaya varılamaması kabine kurulmasını engelliyordu.

şekilde dikkate almadan yönetmek üzere atanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Brüning kabinesinin yönettiği kabinede meclis oturumları azalmış, yasama azalmış; 48. maddeye dayanan kararlar sıkça alınır duruma gelmiştir. Bir taraftan tazminatları kapatmak için halkı sıkıntıya sokan kararlar, diğer taraftan da yaşanan iç çekişmeler⁵⁰ ve farklı siyasi hesaplar ortamında Weimar Demokrasisi yıkılmıştır (Fulbrook,2015:169).

1928 seçimlerinde % 29,8 oyla ülkedeki en büyük parti konumuna gelen SPD'den (Sarıtaş,2006:81) sonra % 2,6 oyla mecliste 12 sandalye elde eden ve daha sonra DNVP ile işbirliği yaparak ve Young Planı'na karşı yürütülen kampanyada yer alarak tanıtım yapan NSDAP; 1930 seçimlerinde 107 vekille ikinci parti olmuştur (Caplan,1992:131-132). SPD' den sonra gelen ikinci parti olan NSDAP' nin oylarını artırmasıyla gelen bu dalgayla (burjuva partilerinin güç kaybetmesi ve aşırılıkçı partilerin oy kazanması), sürdürülebilir bir meclis çoğunluğu ortadan kalkmıştır. Yine bu dönemde SPD içinde yeni bir savaş gemisi inşasıyla ilgili kararın onaylanmasının ardından anlaşmazlık ve çatışma doğmuştur. Ayrıca muhafazakar bir tutum sergileyen orta sınıf seçmenin baskısı altında refah harcamalarının artırılmasını reddeden DVP ile komünistlerin desteğini kaybetmemek için işsizlik yardımlarının artırılmasını isteyen SPD arasında oluşan ideolojik farklılıklar netleşmiştir. Bu durumun yarattığı çıkmaz 1930'da hükümetin düşmesine;SDP' nin hükümetten muhalefete çekilmesine neden olmuştur (Storer,2015:209).

⁵⁰ 1929-1931 arasında sokaklarda yaşanan çatışmalar ve gerçekleşen ölümlerin büyük oranda Nazi ve komünist olması Naziler ve Komünistlerin sokakları ele geçirmek isteğinin bir sonucu olarak görülmüştür (Storer, 2015: 214).

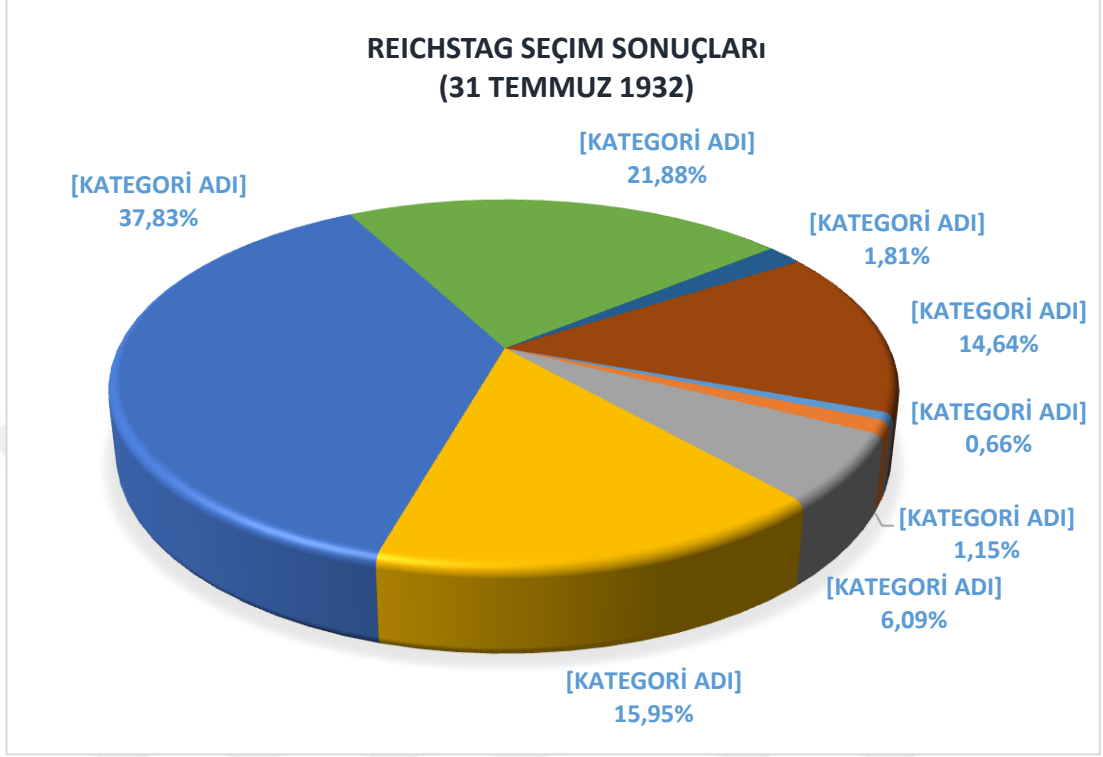
Şekil3.3. Reichstag Seçim Sonuçları (14 Eylül 1930)

Kaynak: Storer, 2015: 211

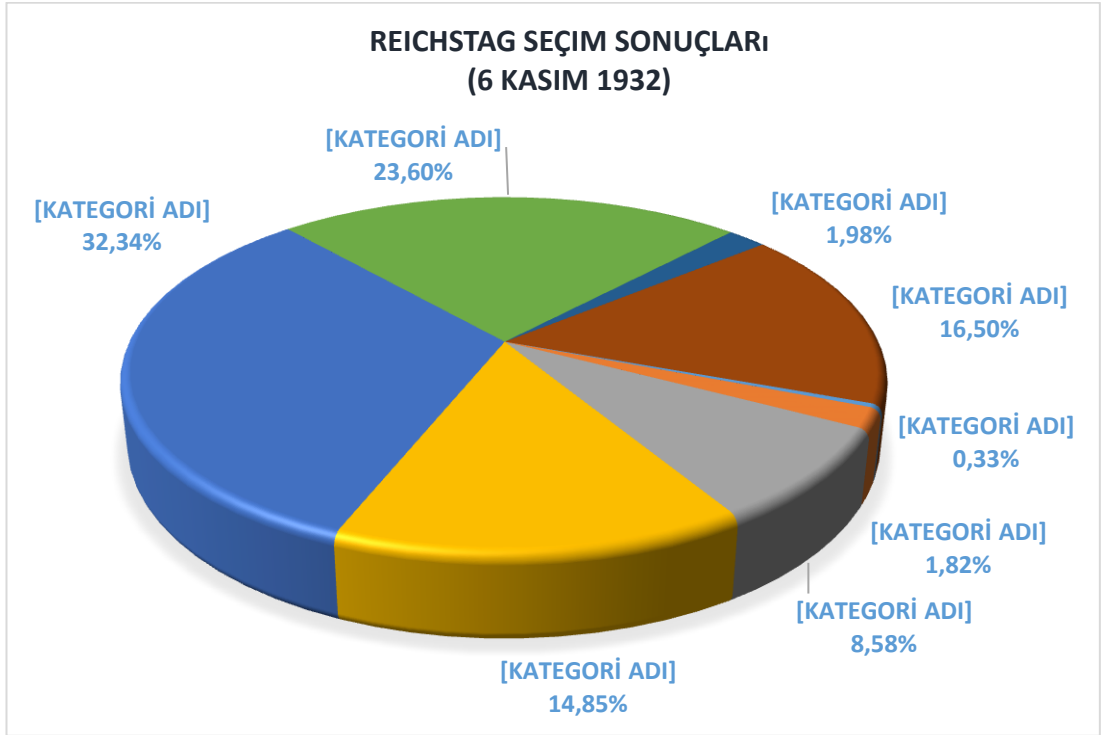
1932 seçimleri NSDAP' nin 230 koltuk elde ettiği, KPD' nin ise 89 koltuk elde ettiği bir seçim olarak; hükümete hoşgörü göstermeye niyeti olmayan parlamenter karşıtı bir çoğunluğun olduğunu haber vermektedir (Fulbrook,2019:170). Bu dönemde artan sokak eylemleri, paramiliter gruplar arasında çıkan şiddetli çatışmalar ve artan işsizlik meclisin iktidarını yitirmesine neden olmuş; komünistler ve sosyal demokratlar arasında Nazizme karşı bir uzlaşmaya varılamaması ve dolayısıyla ayrılıkların yaşanması ise ülkeyi iç savaşın eşiğine getiren gelişmeler olmuştur. Ve nihayet acil önlem alınamadığı takdirde statü kaybına uğrayacağını düşünen köylü ve çiftçilerin, alt ve orta sınıfların, beyaz yakalı işçilerin; sosyal demokratlıktan dönenlerin; iş bulma olasılığı düşük Weimar demokrasisine umut besleyemeyen gençlerin Nazileri desteklemesiyle 1933 başında Hitler Almanya'nın anayasal olarak atanan şansölyesi olmuştur (Fulbrook,2019:172).

Şekil3.4. Reichstag Seçim Sonuçları (31 Temmuz 1932)

Kaynak: Storer, 2015: 223

Şekil3.5. Reichstag Seçim Sonuçları (6 Kasım 1932)

Kaynak: Storer, 2015: 225

Tablo3.4. Nazi Seçmenlerinin Toplumsal Bileşimi (1928-1932)

	Mayıs 1928 (%)	Eylül 1930 (%)	Temmuz 1932 (%)	Kasım 1932 (%)
İşçi Sınıfı	40	40	39	39
Yeni Mittelstand (orta sınıf)	22	21	19	19
Eski Mittelstand (orta sınıf)	37	39	42	41

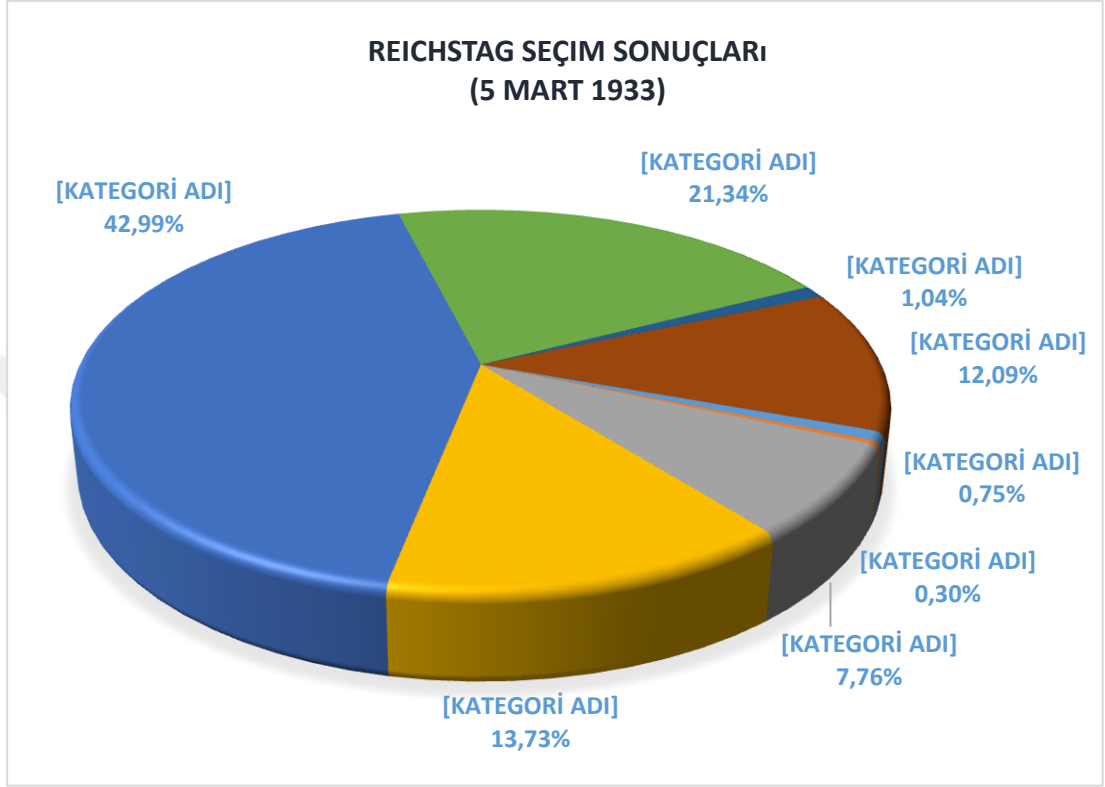
Kaynak: Matthee Stibbe, Germany 1914-1933, Harlow, 2010, s. 182; Aktaran: Storer, 2015: 218

Tablo3.5. Diğer Partilerden Nazilere Dönerler (Mayıs 1928-Temmuz 1932)

Oy Transferi	KPD'den NSDAP'a (%)	SPD'den NSDAP'a (%)	ZP/BVP'den NSDAP'a (%)	DVP'den NSDAP'a (%)
Mayıs 1928- Eylül 1930	5	10	9	26
Eylül 1930- Temmuz 1932	5	16	10	36
	DNVP'den NSDAP'a (%)	Diğer (%)	NSDAP'den NSDAP'a (%)	Oy Kullanmayanlar (%)
Mayıs 1928- Eylül 1930	31	11	38	14
Eylül 1930- Temmuz 1932	33	49	85	19

Kaynak: Kaynak: Matthee Stibbe, Germany 1914-1933, Harlow, 2010, s. 181; Aktaran: Storer, 2015: 218

Şekil3.6. Reichstag Seçim Sonuçları (5 Mart 1933)

Kaynak: Storer, 2015: 228

3.1.2.3.2. Nazi Almanyası

Nazi Rejimi dönemi başından sonuna bir ülkede demokratik anayasal düzenin korunmaya çalışılmasının ve bunun öneminin ne olduğunun anlaşıldığı bir dönem olmuştur. 1923 yılında teşebbüs ettiği darbe girişimi ile başarılı olamayan Hitler iktidara anayasal yollarla gelmesi gerektiğini anlayarak hukuka uygun bir şekilde ilerlemiş; sonunda istediği totaliter rejimi kurarak demokrasiyi ihlal edebilmiştir⁵¹. (Caplan,1992:132)

Bu süreç içerisinde çoğunluğu elinde bulunduran Sosyal Demokrat Parti 1919 yılından beri korumaya çalıştığı anayasal düzeni korumak adına Hitler'e karşı Komünistlerin önerdiği genel grev ve birlikte hareket etme önerilerini de reddetmiştir

⁵¹ 1933 Ocak'ına kadar demokrasiyi ihlal eden bir davranışı yoktur (Sander, 2019: 47).

(Sander,2019:47). Toplumu parçalayan ayrımları ortadan kaldırmakla birlikte demokrasiyi kaldırmaya da niyeti olduğunu ifade eden Hitler, belirsiz ve her şeyi kucaklayan ideolojisiyle herkes için her şeyi ifade etmiş; bu haliyle de ilk etapta ne olduğu tam anlaşılamadığından toplumun büyük kesimi tarafından destek bulmuş (Fulbrook,2015:174); ayrıca milliyetçiler, sanayi ve tarım elitleri, asker elitleri tarafından kullanılacak bir güç olarak görüldüğünden o kesimden de destek almıştır (Storer,2015:205).

Hitler'in oy oranını artırması ve iktidara gelmesindeki ana sebeplerden biri götüğü parti politikasıdır. Weimar döneminde ekonomik ve siyasal ortamdan memnun olmayan kişilerin bu hoşnutsuzluklarının nedenini araştırarak politika geliştiren partiye göre bu hoşnutsuz grup eski subaylar, genel olarak bürokrasi, aşağı orta sınıf, öğretmenler, maden ve tekstil işverenleridir⁵²Bu grupların oylarını kazanmak üzerine program yapan Hitler bu amacına ulaşmış ve başarılı da olmuştur.

Her totaliter liderlik gibi halka en temel güvenlik ve refah ihtiyaçlarını karşılamayı vaat eden Hitler ve partisi (Nasyonal Sosyalist Parti), Almanya'yı ayağa kaldıracağını ve eski itibarına kavuşturacağını söyleyerek (Yayla,2017:126), 1930 yılında yayınladığı tarım programıyla hiçbir zaman radikal sağa kaymayan tarım sınıfının Hitler'e kaymasını sağlamıştır.⁵³

İktidara geldiği 1933 yılında yapılan seçimde sandalye sayısını artırmıştır. Kısa sürede bu ve benzeri uygulamalarla iktidarı eline alan Hitler, yeni partilerin kurulmasını ve mevcut partilerin faaliyetlerini yasaklamış; çıkardığı “*Yeni Partilerin Oluşumuna karşı Yasa*”ile etkili bir tek partili devlet olmuş (Fulbrook,2019:421-422); devletin federal yapılanmasına son vererek federe devletlerin yetkilerini ellerinden almış ve bu devletlere il statüsü vermiştir (Karadağ,2015:129). 1934

⁵² Aşağı orta sınıf enflasyonun ve ekonomik koşulların altında ezilmekte, Yahudilerin ekonomiye egemen olmalarını kabul etmemektedirler. Ki bu bir anlamda Hitlerin Yahudilere karşı politikasında büyük oranda başarı elde etmesinin nedenlerinden biri olarak görülebilir. Öğretmenler ise Almanya'nın parlak günlerini geri istiyorlardı. Maden ve tekstil işverenleri ise yapılan sosyal içerikli yasaların karları düşürdüğünü ve çalışmalarını zorlaştırdığını düşünüyordu (Sander, 2019: 22).

⁵³ 1930 seçimleri Nasyonal Sosyalist Parti'nin parlamentoda ikinci büyük parti olmasını sağlamasının yanında (1928 seçimlerinde % 2. 6 olan oy oranı 1930'da % 18, 3'e yükselmiştir) Sosyal Demokrat Partinin büyük oranda oy kaybettiği bir seçim olmuştur (Berman, 2012: 355).

yılında devlet başkanının ölümü üzerine devlet başkanlığını alarak İkinci Dünya Savaşı yenilgisine kadar Almanya'nın Führer'i olmuştur (Çam, 2000: 284). İktidara gelmeden önce başlayan ekonomik yükseliş, yaptığı silahlanma projeleri, genel inşaat işleri gibi iş yaratma çabalarıyla ivme kazanmış; işsizlik azalmışsa da; kişisel özgürlüklerin kısıtlanması ve çıkarılan bazı yasalar (tarım yasaları gibi), yapılan şiddetli ırkçılık faaliyetleri ile bu gelişmeler gölgede kalmıştır (Fulbrook,2019:435) İkinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra da bu dönem 1945'te son bulmuştur.

3.1.2.4. Savaş Sonrası Dönem

İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya'nın topraklarının Sovyetler Birliği, Fransa, Britanya ve ABD tarafından işgal edildiği bu dönem, ülkenin yeni siyasal, sosyal ve ekonomik sisteminin ne olacağına dair belirsizliklerin yaşandığı bir dönem olmuş; yine de buna rağmen 1990'lı yıllara gelirken Batı'da ekonomik refahın sağlandığı ve siyasi açıdan dengeye oturan bir Alman Federal Cumhuriyeti; Doğu'da ise Sovyetler Birliği'nin en güvenilir müttefiki olan Alman Demokratik Cumhuriyeti olarak iki farklı Almanya şeklinde yönetilmiştir (Compange vd.,2009:195).

1945 yılı Almanya'nın Naziler ve silahlarından arındırılarak demokratikleşmesi yönünde anlaşmalara varılan ancak farklı işgal bölgelerinde net ve işe yarar politikaların geliştirilemediği bir yıl olmuştur. En ciddi değişimlerin yaşandığı Sovyet işgal bölgesinde süren konferanslar ve anlaşmalar neticesinde farklı işgal bölgelerindeki fikir ayrılıkları belirginleşmeye başlamış; neticede serbest bırakılan siyasi partiler arasında KPD (Almanya Komünist Partisi) etkin bir çalışma başlatarak özellikle yerel siyasal konularda denetimi sağlamaya çalışmıştır. Sovyet Askeri İdaresi (SMAD, *Sowjetische Militaradministration in Deutschland*)'nin desteğiyle de ciddi bir başarı yakalayan KPD, Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ile zor da olsa bir siyasal zemin yakalayıp birleşerek Almanya Sosyalist Birlik Partisi (SED, *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*)'ni kurmuştur. (Fulbrook, 2018: 198).

Teoride, Doğu Alman siyasi sisteminin devlet yapısı bir piramitten ibarettir. Tepede resmi devlet başkanı,bunun altında, farklı bakanlıkların sorumlu

olduğu,ekonomi ve devlet güvenliği gibi alanlarda önemli kararların alındığı Bakanlar Kurulu vardır. Bunun altında, kararlaştırılan mevzuatı daha yüksek bir düzeyde onaylamak ve yayınlamak için nadiren bir araya gelen Halk Odası (Volkskammer) vardır. Bu nedenle işlevleri Batı Alman parlamentosundan çok farklıdır. Bölgesel, ilçe ve yerel düzeylerde yerel yönetim organları vardır. Tüm hükümet seviyelerinde, SED'in öncü rolü belirgindir (Fulbrook, 1992: 173)

Sovyet işgal bölgesinde etkin olan diğer partiler CDU⁵⁴, DBD (Çiftçi Partisi- *Demokratische Bauernoartei Deutschlands*) ve NDPD (Milliyetçi Parti- *National-Demokratische Partei Deutschlands*)'dir. 1948 yılında bu partiler “eşgüdümlemiş” ve SED'in denetimi altına alınmıştır (Fulbrook, 2018: 199). Sosyo- ekonomik dönüşümlerin de yaşandığı Sovyet bölgesinde geniş tarım mülklerinin ve Nazilere ait olan tarım topraklarının kamulaştırıldığı; sonrasında ise bu arazilerin küçük köylülere, topraksız işçilere, doğudan gelen mültecilere ve kısmen de devlet mülkiyetine dağıtıldığı toprak reformu gerçekleştirilmiştir (Fulbrook,2018:199).

Büyük sanayilerin, madencilik ve bankacılığın ulusallaştırıldığı bu dönemde yapılmaya çalışılan Nazilerin tekelci kapitalizminin etkisini kırmak ve ulusallaşmaya gitmek olmuştur. Batı bölgesinde ise daha ziyade siyasete ilgisizlikle birlikte maddi açıdan hayatta kalma mücadelesi verilmiş, mevcut partiler yenilenmeye gitmiş veya önemli siyasal partiler kurulmuştur. Bu dönemde Batı Almanya'da SPD komünist faaliyetlere karşı bir set görevi üstlenirken, Merkez Partisi'nin eski Katolik kökenli üyeleri CDU (Hristiyan Demokrat Birliği) içinde bulunan Protestanlarla birleşmeye gitmiştir. Asıl mücadele SPD ve CDU arasında devam etse de farklı bölgelerde kurulan birden fazla liberal parti Özgür Demokrat Parti (FDP, *Freie Demokratische Partei*) ile birleşmiş; bu partilerin yanı sıra özel bölgeleri, konuları, seçmenleri temsil eden bir dizi küçük parti de kurulmuştur.

Batı Almanya'da tüm bunların yanında toplum genel anlamda beslenme, konut sahibi olma sorunu yaşarken; bunlara ilaveten ve hatta daha da fazla, savaş

⁵⁴ Eski burjuva ve sağcı Protestanlarla birlikte Merkez Partisi'ni destekleyen Katolikler ile Almanya Liberal Demokrat Parti (LDPD, *Liberal- Demokratische Partei Deutschlands*)'yi birleştirmeye çalışan yeni bir Hristiyan Parti'yi temsil etmektedir (Fulbrook, 2018: 198)

neticesinde çeşitli sebeplerden bu bölgeye gelen sürgünler ve mülteciler sorunuyla uğraşmıştır. Böyle bir ortam içerisinde ve tarihindeki tecrübeleri de hesaba katarak Alman halkının “*demokrasi*” namına duymak istediği şeyler; “*ulusal yenilgi*”, “*siyasal açıdan küçük düşme*”, “*toplumsal ve ekonomik bozulma*” olduğundan halk demokratik bir yönetime soğuk bakmıştır (Fulbrook, 2018: 201).

Ülkenin işgal edilen batı bölgelerinde ise tazminatları tahsil etme konusunda güdülen çaba; bölge halkının yaşadığı kitlesel açlık tehdidi, konut sahibi olma ihtiyacı, doğudan gelen mülksüz mülteciler ve sürgünlerin yarattıkları riskler karşısında önlem alma gibi mecburiyetlerine karşı yenik düşmüştür. 1947 yılında Alman ekonomisinin yıkılması değil de yeniden yapılandırılmasının önemli olduğunu işaret eden Britanya ile ABD “*İkili Bölge*” olarak bir araya gelmiş ve *Ekonomik Konsey*’i kurmuşlardır. Fransa da bu konseye dahil olmuştur. Sovyet bölgesi ise buna karşılık *Alman Ekonomik Komisyonu*’nu kurmuştur. 1948 yazında başlayan Anayasa hazırlama müzakereleri, farklı bölgelerden gelen (Bavyera hariç) temsilciler meclisinin onaylaması ile 1949’da Anayasa’nın kabul edilmesi ile son bulmuş ve şansölyesi, başkanı ve parlamentosu olan bir Almanya Federal⁵⁵ Cumhuriyeti (FRG) ile buna bir tepki olarak da Sovyet bölgesinde komünist, tek partili bir Alman Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur (Karadağ,2015:131).

İkiye bölünen Almanya siyasal sistemi Soğuk Savaşın her anlamda etkilediği ve savaşın etkisiyle kutupların iyice belirginleştiği, iki ayrı devletin iki ayrı siyasal ve ekonomik düzlemde işlediği bir sisteme dönüşmüştür (Özdemir ve Bakan,2016:31) ⁵⁶. Savaşın da etkisiyle iyice yıpranan toplumsal hayatı yeniden düzenlemek ve sağlıklı bir zemine oturtmak adına yeniden öğretim süreci, Nazi unsurlarından arındırma gibi bir takım düzenlemelere gidilmiş; siyasal alanda ise

⁵⁵ Federal yapının oluşturulması ile ilgili olarak Almanya Komünist Partisi (KPD) dışında tüm partiler hemfikirse de eyaletlerin konumları ile ilgili partiler arasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Örneğin Hür Demokrat Parti (FDP) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) merkezin eyaletlere nazaran daha güçlü bir otoriteye sahip olmasını isterken; Hristiyan Demokrat Partisi (CDU) ve kardeş partisi Hristiyan Sosyal Birliği Partisi (CSU-Bavyera Eyalet partisidir) eyaletlerin kendi içinde bağımsız bir yapıya sahip olmalarını istemiştir (Karadağ, 2015: 131)

⁵⁶ Esasında başlangıçta iki Almanya’nın anayasası birbirine benzer nitelikte ve birleşmeyi olası kılacak şekilde hazırlanmıştır. Her iki Almanya’da da devletin başı hükümetin siyasal liderine ek olarak (Batıda şansölye, doğuda başbakan) Cumhurbaşkanı; ulusal seçimler sonucunda halkı temsil eden alt meclis ve bölgeleri temsil eden üst meclis vardır. Ancak zaman içinde iki devletin siyasal sistemleri arasındaki temel ilke farklılıkları belirginleşmiştir (Fulbrook, 2018: 203).

kasaba ve kent konseyleri, eyalet meclisleri seçimleri ve birden fazla partinin seçimlere katılması gibi yenilikler yapılmıştır (Çam,2000:285).

1950 yılından sonra ekonomik anlamda büyük bir gelişim ivmesi kazanan Batı Almanya ekonomisi 1960'lı yıllara gelindiğinde diğer Batı sanayileriyle hemen hemen aynı seviyeye ulaşmıştır. Ticarete ve petrol ihracatına bağlı olması sebebiyle 1973, 1979 petrol krizlerinden oldukça fazla ölçüde etkilenen Alman ekonomisinde, neo-liberalizm ve toplumsal piyasa ekonomisi anlayışı hakim olmuştur. Ancak Nazi mirası olan devlet müdahalesinin engellenerek, devletin ekonomik büyüme koşullarını güvenceye alacak düzenlemeleri yapması ve kolaylaştırması; bunu yaparken de fazla müdahale etmeden piyasa güçlerini serbest bırakmasını savunan bu görüş; devletin hem önemli bir işveren olması sebebiyle hem de ekonomiyi yönlendirmek amacıyla sürekli yaptığı müdahalelerle pek de uygulanamamıştır.

Bununla birlikte müttefiklerin kartelleşmeye ve büyük şirketleri bölmeye yönelik girişimleri merkezileştirme eğilimleri ile engellenmiş, serbest piyasa desteklenmiştir. 1950'li yıllarda düşük vergi, yüksek faiz oranı, yüksek karlılık, işçilere düşük ücret artışları, iç borçlanmanın daraltılması ve yatırım teşviki gibi politikalar her ne kadar büyümeyi sağlasa da bu politikalar zengin-yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesine neden olmuştur (Fulbrook,2018:218-219).

Bavyera eyaleti hariç tüm eyaletlerin ve üç müttefikin oyları ile kabul edilen Anayasa'nın⁵⁷ ardından, 14 Ağustos 1949 yılında, on yedi yıldan sonra ilk kez, özgür seçimler yapılmıştır (Çam,2000:286). Bir oyla çoğunluğu alan Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar'ın ağırlığı oluşturduğu Parlamentoda ilk başbakan Adanuer ülkeye bir anlamda restorasyon dönemi yaşatmış (Çam,2000:286); savaştan çıkan bir ülkeyi Batıyla bütünleştirmiş ve gelişiminin önünü açmıştır. Onun liderliği altında Almanya tam bir dönüşüm geçirmiştir (Compange vd.,2009:196). Nitekim Onun zamanında Kaza Sigortası programı Çalışma Bakanlığının idari alanına dahil edilmiş; ulusal işçi ofisi kurulmuş, ulusal

⁵⁷ Batı Almanya'da kabul edilen bu anayasa ve kurucu meclis bölünmenin derinleşeceği endişesiyle eyalet başbakanları tarafından "Temel Yasa" ve "Parlamentar Kurul" olarak isimlendirilmiş böylece bölünmenin geçiciliğine/kurulacak devletin geçiciliğine vurgu yapılmak istenmiştir (Karadağ, 2015: 130-131)

beyaz yakalı işçi emeklilik planı hazırlanmış; 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında zorunlu sosyal sigorta uygulamaları, istihdama dayalı üyelik, katkı finansmanı gibi düzenlemelerle Bismarck refah devletinin çizgisinde bir canlanma yaşanması sağlanmaya çalışılmıştır (Manow,2005:247-249). Nitekim bu dönemde örneğin sosyal sağlık sigortası fonlarının yerel düzeyde hızla yeniden kurulması için merkezi bir sigorta sistemi kurmak için müttefiklere başvurulmuştur (Compange vd.,2009:196).

1949-1955 yılları arasında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC), Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC), Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC)'na üye olan Federal Almanya, 1955'te işgal durumunun tamamen sona ermesiyle birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) üyesi olmuştur.⁵⁸ Temsili demokrasi ve hukukun üstünlüğünü benimsemekle birlikte liberalizmin siyasi değerlerini de benimseyen Batı Almanya; uluslararası arenada barışçıl yeni bir üye rolü üstlenirken; ulusal arenada Komünizm ve Komünizmle bir tutarak Sosyalizmin karşıtlığını yapmıştır (Özdemir ve Bakan,2016:31).

1957 yılına gelindiğinde Adanuer'in partisi olan Hristiyan Demokrat Parti mutlak çoğunluğu alarak başa geçse de dönem sonunda Sosyal Demokratların oylarını artırmaları hem demokratik rejimin yerleşmeye başladığı algısını hem de Adanuer'in tek adam yönetimine bir tepki olarak anlaşılmıştır (Çam,2000:286). Bu dönemden sonra gerçekleştirilen 1961, 1966 seçimlerinde ilkelerinden vazgeçmeye varan politikalar izleyen Sosyal Demokratlar oylarını artırsa da Hristiyan Demokratların kaybettiği oy oranlarına karşın, hükümeti alamamış; iki partili sistemin bir parçası olmuşlardır. Ancak yine de her iki partinin muhalefeti, ülkenin yaşadığı 1966 krizi ve yaşanan siyasal bunalımlar, ülkenin siyasal zeminde bir dengeye oturmasını engelleyememiştir. 1966 seçimlerinde SPD-CDU/CSU arasında koalisyon hükümeti kurulmuş; FDP ilk kez muhalefet partisi olmuştur (Aykaç ve Durgun,2015:173). Bu dönemde ekonomi stratejisi neo-Keynesci bir anlayışa

⁵⁸ Fulbrook (2018) bu gelişimi şu sözlerle ifade etmektedir: “Yenilip yıkılmış bir ulusun yıkıntılarından, şaşırtıcı bir büyüme ve üretkenlik oranlarına tanıklık eden, bu çerçevede refah dolu bir gelecek hedefine odaklanarak geçmişi bastıran maddeci bir toplum çıkmıştı.....; geçiş ideolojisi olarak anti-komünizmi benimsemiş olan bu Almanya, maddi başarılarıyla yeni demokrasiye pragmatik bir meşrutiyet kazandırıyor (Fulbrook, 2018: 204).

dönüşmüş; vergi reformları, ekonomik alt yapıya dair düzenlemeler, yüksek öğretimin genişletilmesine yönelik devlet desteğinin artırılması gibi politikalar izlenmiştir (Fulbrook,2018:219).

1969 seçimlerinde SPD, FDP desteğiyle iktidar partisi olmuştur (Aykaç ve Durgun,2015:172). 1970'ler ise Batı Almanya'da araştırma ve planlamaya yönelik çalışmaların yapıldığı, on yılın sonunda daha çok kriz yönetimi odaklı çalışmaların yapıldığı yıllar olmuştur. Bu dönemde Schmitt hükümetinin vergilendirme politikaları ve refah dengesi politikalarıyla ilgili yaşanan anlaşmazlıklar, FDP ve SDP arasındaki anlaşmazlık siyasal ittifakların değişmesine ve hakimiyetin CDU'ya geçmesine neden olmuştur. CDU döneminde neo-liberal politikalara geçiş; artan grevlere, sanayi ilişkilerinde artan gerilimlere dahası bunları önlemeye yönelik yasaların çıkarılmasına neden olmuştur (Fulbrook,1992:212).

Siyasal ve sosyoekonomik dönüşümlerin devam ettiği Doğu Almanya'da ise hazırlıksız girilen ekonomik politikalar rejime karşı hoşnutsuzluğu güçlendirmekten öteye gidememiş; yaşanan grevler ve protestolar muhaliflere karşı sert önlemlerin alınmasını beraberinde getirmiştir. 1960'lı yıllara kadar bu şekilde devam eden sürece rağmen 1963-1965 arası dönem ekonomik reform denemeleriyle;gençlere, işçilere ve kültüre yönelik politikalarla geçmiştir (Fulbrook,2018:205).

İki Almanya arasındaki en önemli fark siyasal sistemlerinde birinin özgürlükçü çizgiye sahipken diğerinin kısıtlayıcı özelliklere sahip olmasıdır. Batı Almanya siyasal anlamda demokratikleşmeyi güçlendirici kişisel özgürlüklere önem verip, siyasal partilerin sayıca artmasını desteklerken; Doğu Almanya kişisel özgürlükleri kısıtlayıp tek merkezden yönetilen ve neredeyse tek partinin hakim olduğu bir siyasal sistemi desteklemiştir. Bu durumun yarattığı etki; Batı'daki kişisel özgürlüklerle bağlantılı olarak artan ekonomik büyüme ve refahı gören Doğu Alman halkının (özellikle de donanımlı gençlerin) Batı'ya göç etmesine neden olmuş; buna bağlı olarak Doğu'da azalan insan gücünün ekonomiyi etkilemesi, toprak reformuna bağlı olarak artan yiyecek sıkıntıları ile birleşince nihayetinde Berlin Duvarı'nın inşası olmuştur.

1973 yılı iki Almanya'nın da Birleşmiş Milletler'in tam üyesi olarak kabul edildiği ve böylece iki Almanya'nın birbirlerinin siyasi varlığını resmen kabul ettiği bir yıl olmuştur. Bu yıldan 1989 yılına kadar geçen süre içerisinde ise başa gelen hükümetlerin ve yaşanan ekonomik gelişmelerin etkisiyle iki Almanya görece birleşmeye varan ilişkilere imza atmışlardır. Buna göre SPD başkanı ve Başbakan Willy Brandt'ın iki taraf arasındaki ilişkileri normalleştirmenin yanında ABD'nin de egemenliğini kurmaya yönelik olarak başlattığı çalışmaların ürünü olan politikalar olumlu katkılar sağlamıştır (Özdemir ve Bakan,2016:32).

1969-1982 yılları arasında FDP ile koalisyon içinde olan Sosyal Demokrat Parti döneminde her ne kadar başlangıçta dış politika ile ilgili olumlu gelişmeler yaşansa da 1973 yılında yaşanan petrol krizi ile başlayan enerji krizleri ekonomi noktasında sorunlar yaratmış; bu dönem “*Kızıl Ordu Cephesi*” olarak bilinen örgütün içindeki bazı radikallerin terörist faaliyetleri yüzünden iç sorunlarla uğraşmakla geçmiştir. 1974 yılında istifa eden Brandt'ın yerine gelen Helmut Schmitt ise hem partisindeki (SPD) sol kanat tarafından (Çevre, nükleer ve savunma politikalarıyla ilgili) eleştirilmiş hem de koalisyon ortağı FDP tarafından (artan işsizlik ve refah devletine yönelik bütçe önerilerini kabul ettirmeyle ilgili) eleştirilmiştir. Ve sonuç olarak 1982 yılında FDP, CDU/CSU ile ittifak kurmak amacıyla mevcut şansölyeye yönelik anayasal bir girişimde bulunarak “güvensizlik oyu” kullanımı ile CDU’ dan Helmut Kohl’un şansölye olmasını sağlamış; böylece uzun bir sosyal demokrat idare- sosyal demokrat/muhafazakar idare sonunda muhafazakar idare dönemine geçilmiştir (Fulbrook,2018:208).

3.1.2.4.1. Batı Almanya Seçim Sistemi

Oranlı temsil özelliği ile “basit çokluğa” bir başka deyişle “en çok oyu alanın kazandığı” bir sisteme dayanan oy sistemine göre her seçmenin iki oyu vardır. Bunlardan biri seçim bölgelerindeki temsilcileri seçmek için belli bir adaya verilirken diğeri mecliste önceden belirledikleri listelerde bulunan kişileri atamak üzere koltuk elde edebilmeleri için partilere verilmektedir. Bu partiler toplam oyun % 5’ini almak zorunda olup; bu oran koalisyonları veya karar almak bakımından gerekli olan çoğunluğu sağlamak noktasındaki güçlükleri ortadan kaldırmak amacıyla getirilmiş; nitekim işe de yaramıştır.

Bu amaçla ayrıca izin verilen partilerin yapısıyla ilgili, örneğin faaliyetleri ve ideolojileri gibi noktalarda sistem karşıtı argümanlar geliştirmelerine engel olunmuş; sağ kanat SRP (Sozialistische Reichspartei) ve KPD (Almanya Komünist Partisi) anayasaya aykırı hedefler taşıdıkları gerekçesiyle 1952 ve 1956 yıllarında kapatılmıştır. Fakat genel anlamda denilebilir ki bu dönemde Federal Almanya’da bulunan partiler Nazi öncesi dönemden daha farklı bir yol izlemekte; artık siyasi olarak çıkar elde edebilmek anlamında gerekirse ideolojisini yumuşatarak veya bırakarak birbiriyle rekabet eden çıkar grupları haline gelmiştir⁵⁹.

Yine bu dönemde batı Almanya noktasında üzerinde durulması gereken bir başka önemli nokta; politika kararlarının büyük oranda Alman Sanayi Konfederasyonu, Alman Kamu Çalışanları Konfederasyonu, Alman Ticaret ve Sanayi Odası, Alman Sendikalar Birliği, Alman İşçi Birliği Federal İşverenler Birliği gibi önemli çıkar grupları arasında ve güçlü çiftçi lobisi gibi birliklerin uzlaşmaları yoluyla alındığıdır (Fulbrook,2018:212).

Doğu Almanya ise Hristiyan CDU, liberal LDPD, milliyetçi NDPD ve çiftçi partisi DBD’nin de yer alması nedeniyle her ne kadar tek parti devleti olmasa da SED (Almanya Sosyalist Birlik Partisi)’in kurduğu tahakküm sebebiyle tek partili devlet görünümü yaratılmıştır. 1980’li yıllara kadar ülke içinde yoğun bir siyasi baskı ve bir çok anlamda kısıtlama yaşanırken, halkın büyük bir kısmı gerek bu baskıya ses çıkaramayıştından gerekse de bu baskıyı, Nazi geçmişini hesaba katarak, benimsediğinden istikrarı bozacak herhangi bir muhalif eylemden kaçınmıştır (Fulbrook,2018:216).

⁵⁹ 1957 seçimlerinde ağır bir yenilgi alan SPD bu seçimlerden sonra uzun zamandır benimsediği radikal sosyalist dönüşümü savunan Marksist etkilere sahip ideolojisini bir kenara bırakarak kapitalizmin ılımlı idaresini savunan ve herkesi kucaklayan bir halk partisi olma yoluna gitmiştir (Fulbrook, 2018: 212).

SONUÇ

Yasa ve politikaların geliştirilmesini sağlayan birçok kurumu bünyesinde barındıran bir kurum olarak ifade edilen devlet; ideal, işlevselci, örgütsel gibi temel bir ayrıma tabii tutulmakla birlikte düzenleyici ve düzeltici rolleri dikkate alınarak da tanımlanmaktadır. Buna göre düzenleyici rolü içerisinde devlet; sosyal politikaları aracılığıyla kamu kaynaklarının insanın temel ihtiyaçlarına yönelik olarak kullanılması, mevcut toplumsal sorunlar karşısında önlem ve uygulama geliştirilmesini sağlamaktadır.

Devletin ekonomik hayata müdahalede kullandığı kamu politikalarının bütün araçlarını kapsayan unsur geniş anlamda sosyal politika araçlarıdır. Endüstrileşme sonucunda ortaya çıkan işçi sınıfı ve işveren sınıfı arasındaki ilişkileri düzeltmeye çalışan düzenlemelerden, savaş ve derin ekonomik bunalımların da etkisiyle, toplumun tamamını kapsayan düzenlemelere dönüşen sosyal politikalar; para ve kredi politikaları, maliye politikaları, regülasyon ve kontrol politikaları, dış ticaret ve kamu iktisadi teşekkülleri politikaları gibi araçlar ile ve ayrıca; sosyal sigortalar, teşvik ve yardımlar, sosyal tazmin ve hizmetler ile özellikle toplumdaki güçsüz, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine yönelik araçlara da başvurabilmektedir.

Bu kapsam Refah Devleti anlayışıyla daha da genişlemiş;buna göre müdahaleci, girişimci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı bir rol üstlenen refah sistemi; temel anlayış olarak bireyin yaşamının çocukluk, hastalık, yaşlılık, analık, işsizlik gibi sosyal risklere karşı korunmasını; ekonomik ve sosyal imkanlara erişiminin sağlanması noktasında bireylere eşit şans verme, asgari bir yaşam imkanı ve gelir desteği sağlama amacını taşıyan bir devlet tanımına bürünmüştür.

Değişen bu anlayışla birlikte ihtiyaçları ve istekleri farklılaşan birey, süreç içerisinde gerek bu haklardan faydalanmak gerekse de bu veya daha fazla hak elde edebilmek anlamında demokrasi kavramının gelişmesinin itici gücü olmuş; liberal anlayış içerisinde demokratikleşmenin artmasıyla birlikte daha fazla hak talep eden, hakkı için yöneteni belirleyen, etkileyen, değiştiren bir role bürünmüştür.

Sonuç olarak etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinme, gündem üzerinde son sözü söyleme hakkı, yetişkinlerin dahil olması imkanlarının sağlayıcısı olan demokrasi; toplum üyelerinin topluluğun politikasını belirlemelerinde politik açıdan eşit olmalarını sağlamıştır.

Bu ortam içerisinde çeşitli ülkelerde çeşitli modellerle ortaya çıkan demokrasi düşüncesi farklı görüşlerle ve doktrinlerle şekillenirken genel anlamda parti rekabeti bağlamı üç temel demokrasi modeli üzerinden incelenmiştir. Özellikle liberal demokrasinin devamı ve onun eksikliklerini bir anlamda gidermek maksadıyla geliştirilmiş olan sosyal devlet anlayışı bu bağlamda demokrasi düşüncelerinin gelişimini ve pekişmesini sağlamıştır diyebiliriz. Liberal devlet anlayışının getirdiği demokrasi anlayışı bir bakıma demokrasinin farklı şekillerde yorumlanmasının da bir nedeni durumuna gelmiş, süreç içerisinde artan parti örgütlenmeleri ve bu örgütlerin yaratmış olduğu etkin rekabet toplumun kendi kaderini belirleme noktasında daha fazla demokrasiye etkin katılımını doğurmuştur.

Bu anlamda demokrasi Almanya'nın birleşmesini sağladığı 1871 yılından itibaren siyasal sistemini şekillendiren en temel parametre olmuştur. Yaşadığı endüstriyel gelişmenin ve savaşların etkisiyle sürekli açlık, kriz, sefalet sorunlarıyla uğraşan Almanya bu olumsuzlukların etkisiyle ve toplumun gösterdiği reflekslere de bağlı olarak sürekli grevler, isyanlar ve siyasal krizlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. 1848 yılında çıkan isyanlar ve grevler ile *Temel Haklar Öğretisini* yayınlayan yönetim, 1871'de Ulusal birliğini sağlamış; özellikle eyalet temsilcilerinin oluşturduğu güçlü ve etkin bir meclisle yeni siyasi sürecini başlatmıştır.

Bu süreç içerisinde genel olarak yaşanan siyasal istikrarsızlığın temelinde partilerin hem ideolojik anlamda kendi içlerinde hem de toplumu ilgilendiren ulusal ve uluslararası kararlar noktasında birbirleriyle yaşadığı problemler vardır. Bir türlü uzlaşma sağlanamayan siyasi mekanizma, demokratik yönelimden (1933-1945 yılları Nazi Dönemi hariç) vazgeçmese de yaşanan rekabet ve çatışmalar yeni seçimleri; seçimler yeni hükümetleri doğurmuş; fakat ülkenin seçim sisteminden kaynaklanan güçsüz ve küçük çok fazla partinin meclise girmiş olması genel olarak güçlü koalisyonların kurulamamasına neden olmuştur. Bu durum ise fikir ayrılıkları olan partilerin uzlaşma sağlayamamalarına neden olmuş; fakat daha çok alınacak kararları

etkilediği için toplumun gelişimini, kalkınmasını, refahını, risk korunumunu etkilemiştir.

Dolayısıyla yaşadığı geniş demokratikleşme sürecinde geçirdiği değişim ve dönüşümler ile refah anlayışını, sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını şekillendiren; bu anlamda kapsamlı ve çatışmalı bir süreç yaşayan Federal Almanya özelinde ele alınan çalışmada; halkın karar alma mekanizmalarına aktif katılımını ifade eden demokrasi anlayışının hakim olduğu ülkelerde, bu kararlara etki derecesi ve sürecinin siyasal yapının şekillenmesinde, hareket etmesinde aktif rol oynamakta olduğu anlaşılmıştır.

Dolayısıyla gelişen ve değişen ihtiyaçlar yeni talepleri, talepler yeni siyasi oluşumları etkilemekte; bu siyasi oluşumlar, bir başka deyişle partiler arasında, kendi gruplarının haklarını ve taleplerini karşılayabilmek adına rekabet kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca bunu yaparken diğer siyasi partilerin politika önerilerini oy kaybı yaşamaya engel olacak şekilde kontrol altında tutmaları gerekecektir.

Sonuç olarak yapılan geniş literatür çalışmaları neticesinde ve özellikle tarihsel perspektifi bakımından ve Federal Almanya örneği ile yaptığımız çalışma göstermiştir; ki gelişen ve değişen üretim yöntemleri, ekonomik ve sosyal değişimler ülkede yaşayan insanlar arasında bir gelir adaletsizliğini kaçınılmaz kılmış; bu durum insanların zaman içerisinde çeşitli haklar noktasında talepkar olmalarına neden olmuştur. Elde ettikleri haklarla demokrasi anlayışını şekillendiren ve yerleştiren halk zaman içerisinde siyasal yaşamın en aktif belirleyicisi durumuna gelmiş ve dolayısıyla siyasi parti yapılarının ideolojilerinden politikalarına kadar bir çok faktörü etkiler bir duruma gelmiştir.

Demokratikleşmenin artması, demokrasi anlayışının gelişmesi sonucunda artan bu siyasi partilerin, daha çok oy almak, oy kaybetmemek ve mevcut çıkarlarını korumak anlamında yürüttükleri siyaset rekabeti ise her seçim dönemi sonrasındaki yönetim döneminde halkın refahını ve refah uygulamalarını ciddi boyutlarda etkiler bir durum yaratmıştır.

Yapılan çalışma alanda özellikle demokrasi, siyasi partiler ve refah devleti başlıklarının ilişkisi bağlamında yapılan ender çalışmalardan biri olması sebebiyle,

literatüre katkısı bakımından önem teşkil etmektedir. Bu anlamda demokratikleşmeye zaman geçtikçe daha fazla önem veren; refah devleti anlayışı ve uygulamaları noktasında gelişme gösteren ve göstermeye devam eden ülkeler ve bu ülkeler içinde Türkiye özelinde yapılacak yeni ve daha spesifik bir çalışmalara da ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konuya ise diğer çalışmalarımızda daha kapsamlı şekilde yer vermek düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

AKTAN, C. Can; ÖZKIVRAK, Özlem, 2008, **Sosyal Refah Devleti**, Okutan

Yayınları, Ankara.

AKTAN, C. Can, 1999, **Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete**, Yeni Türkiye

Yayınları, Ankara.

AKTAN, C. Can.; VURAL, İ. Yaşar.2002, “Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir

Dağılımı ve Yoksulluk”, (Ed.) Coşkun Can Aktan, **Yoksullukla**

Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

AKTAN, C. Can; ÖZKIVRAK, Özlem., SosyalDevletin Araçları, (Çevrimiçi:) [http:](http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm)

[//www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm](http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm), (Erişim

Tarihi: 10. 10. 2018).

AKSOY, Tolga, 2016, “Ekonomik Bir Sistem Olarak Refah Devleti”,**Sakarya**

İktisat

Dergisi,

(Çevrimiçi:)

[https://www.researchgate.net/publication/](https://www.researchgate.net/publication/318780175_Ekonomik_bir_sistem_olarak_Refah_Devleti)

318780175_Ekonomik_bir_sistem_olarak_Refah_Devleti, (Er.

Tarihi: 08. 06. 2018)

AKTAŞ, Murat, 2015, “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, **Muş Alparslan**

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1.

AKSU, Ömer. 1993, **Gelir ve Servet Dağılımı**,İstanbul Üniversitesi İletişim

Fakültesi Yayınları, İstanbul

ALCOCK, Pete., MAY, Margaret., ROWLINGSON, Karen. 2011, **Sosyal Politika,**

Kuramlar ve Uygulamalar, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- ALCOCK, Pete, 2011, “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, (Der) Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson, **Sosyal Politika**, (Çev. Ed.) Şenol Gökbayrak, Siyasal Kitabevi, Ankara, 179-189
- ALKİN, E. 2004, “Piyasa Ekonomisine Kamu Müdahalesi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,1-7.
- ALP, Salih, 2009, “Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör, **Maliye Dergisi**.
- ANDERSEN, GostaEsping2008, “Toplumsal Riskler veRefah Devleti”, **Sosyal Politika Yazıları**, (Der). Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Çev). Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban, İletişim Yayınları, İstanbul, 33-53.
- ANDERSEN, GostaEsping, 2006, “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, **The Welfare State Reader**, (Ed.) Pierson and Castles, Polity Press, Cambridge.
- ANDERSEN, GostaEsping, 2016, “Multidimensional Redistribition in Welfare States”. (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/287249089_Economic_Inequality_and_the_Welfare_State (Er. Tarihi: 06. 11. 2019)
- ARDIYOK, Şahin,2014, **Devletin Piyasalara Müdahalesi: Regülasyon**. Actecon Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Murat, 2008, **Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler**, Yedirenk Yayınları, İstanbul.
- AYKAÇ, Burhan; DURGUN, Şenol, 2015, **Çağdaş Siyasal Sistemler**, Alter Yayıncılık, Ankara.

- BACAK, Bünyamin; TOPKAYA, Özgür; GEZER, Gonca, 2015, “ Yaşlanma, Gençlik ve Göç Ekseninde Küresel Demografik Dönüşüm ve Refah Devleti”, C. 17, S. 1, 2-28
- BAĞLI, Mehmet Selim, 2011, “Alman Yerel Yönetim Yapısı”, Türk İdare Dergisi, Sayı. 473.
- BARNA, Murat, 2002, “Sosyal Devlet ve Eşitlik”, Türk Hukuk Sitesi, (Çevrimiçi) [http: //www. turkhukuksitesi. com/faq/sosyaldevletveesitlik. shtml](http://www.turkhukuksitesi.com/faq/sosyaldevletveesitlik.shtml), 1-5, (Er. Tarihi: 06. 05. 2018).
- BARRY, P. Norman, 2012, **Modern Siyaset Teorisi**, (Çev.) Mustafa Erdoğan Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara.
- BAYRAKTARLI, İ. Yılmaz, 2016, **Alman Siyasal Sistemi ve Devlet Erklerinin İç İçeliği**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- BEDİR, Eyüp, ALPER, Yusuf, TOKOL, Aysen., ÖZAYDIN, M. Mehmet, METİN, B., 2012, **Sosyal Politika**, (Ed) Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- BEDİR, Eyüp, 2012, “Sosyal Politikaya İlişkin Genel Bilgiler ve Sosyal Politikanın Araçları”, (Ed) Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman, **Sosyal Politika**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- BERMAN, Sheri, 2012, **Sosyal Demokrasi Dönemi**, (Çev.) Özden Ordu, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- BİLİCİ, Nurettin; BİLİCİ, Adem, 2013, **Kamu Maliyesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- BOTTOMORE, Tom, 1987, Siyaset Sosyolojisi, Ankara, Teori Yayınları
- BROOKS, Clem; MANZA, Jeff, 2007, **Why Welfare States Persist, The Importance of Public Opinion in Democracies**, The University of Chicago Press, Chicago and London.

- BUĞRA, Ayşe 2005, “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi İçin Hazırlanan Danışman Raporu**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 1-16
- BUĞRA, Ayşe, 2006, “Türkiye’de Sağ ve Sosyal Politika, Toplum ve Bilim, Sayı. 106.
- BULUT, Nihat, 2003, “Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu Mu?”, (Çevrimiçi:) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/282/2573.pdf>, (Er. Tarihi: 12. 04. 2017)
- CANER, Asena, yy, “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı”, (Çevrimiçi) https://acaneretuedutr.weebly.com/uploads/9/0/1/5/9015786/tryoksulluk-gelirdag_bolum17_tekitap_27nov.pdf (Er. Tarihi: 09. 08. 2019).
- CAPLAN, Jane, 1992, “Hitler and the Coming of the War”, **Modern Germany Reconsidered: 1870-1945**, (Ed.) Gordon Martel, Routledge Press, New York, 117-140.
- COLIN, Crouch, 2004, **Post Demokrasi**, (Çev.) Emre Yıldırım, Polity Press, Londra.
- COMPANGE, K. P., HENDRIKS, R. H. M., VERAGHTERT, K. F. E., WIDDERSHOVEN, B. E. M. 2009, **Two Centuries of Solidarity: German, Belgian and Dutch Social Health Insurance 1770-2008**, Aksant, Amsterdam.
- ÇAHA, Ömer, 1997, “1980 sonrasında Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 18, Ankara.
- ÇAHA Ömer, 1996, **Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, Vadi Yayınları, İstanbul

ÇALIŞKAN, Şadan, 2010, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 59, ss. 89-132.

ÇAM, Esat, 2000, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Der Yayınları, İstanbul.

DAVIS, C. James, 2010, **Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz: İnsanın Hikayesi**, (Çev.) Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

ÇİÇEK, Zuhale, 2011, “ Türkiye ile Almanya’nın Siyasi Sistemlerinin Karşılaştırılması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

DAHL, Robert, 2010, **Demokrasi Üzerine**, (Çev.) Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara.

DIŞBUDAK, Cem; SÜSLÜ, Bora, 2009, “Kalkınma ve Bireysel Gelir Dağılımı: Kuznets Hipotezi Türkiye İçin Geçerli mi?”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 146-166.

DOEHRING, Karl, 2015, **Genel Devlet Kuramı**, (Çev.) Ahmet Mumcu, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

DÖKMEN, Gökhan, 2012, ” Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişki: Panel Nesnellik Analizi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ. İ. B. F. Fakülte Dergisi**, C. 27, S. 2012, 115-143.

DPT, 2007, “Gelir Dağılımında Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, **T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Kalkınma Planı: 2007-2013**, Ankara.

DURDU, Zafer, 2009, “ Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22, 37-50.

DURGUN, Şenol, 2017, **Cumhuriyetçi Siyasetin Dönüşümü**, A Kitap, Ankara

- DURGUN, Şenol, 2018, **Modernleşme ve Siyaset**, A Kitap, Ankara.
- DÜLGER, İlhan, 1987, **Avrupa Topluluğunda Sosyal Politika, Geçiş Dönemi Özellikleri ve 21. Yüzyılda Hedef Alınan Toplum**, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara
- DÜNDAR, Safiye, 2012, “Sivil Toplum – Devlet İlişkisi ve Siyasete Etki Eden Kuruluşlar/Gruplar”, (Ed.) Ümit Özdağ, **21. Yüzyılda Prens**, Kripto Yayınları, Ankara, 279- 322.
- ERDEM, Metin; TATLIOĞLU, İsmail;ŞENYÜZ, D. 2013. **Kamu Maliyesi**. Ekin Yayıncılık, Bursa
- ERDAL, Süleyman, 2012, “Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- ERDEM, Çiğdem, 2012, “Pratikte ve Teoride Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri”, Ed. Ümit Özdağ, **21. Yüzyılda Prens**, Kripto Yayınları, Ankara, 241-278.
- ERSÖZ, H. Yunus, 2003, ” Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 53, Sayı 2, 119-144.
- EROĞUL, Cem, 2016, **Çağdaş Devlet Düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya**, İmaj YAYINEVİ, Ankara.
- EROĞUL, Cem, 2014, **Devlet Nedir?**, Yordam Kitap, İstanbul.
- ERSEZER, Devrim, 2006, “Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 255-268.
- ESER, Bahadır; MEMİŞOĞLU, Dilek; ÖZDAMAR, Gökhan, 2011, “Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal

Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 16, S. 2, 201-217

FLORA, Peter. ve ALBER, Jens, 2009, “Modernization, Democratization and the Development of Welfare States in Western Europe”, P. Flora ve A. J. Heidenheimer (Ed.). **The Development of Welfare States in Europe and America**, New Jersey: The State University, 37-80.

FULBROOK, Mary, 1992, **The Divided Nation A History of Germany 1918-1990**, Oxford University Press, New York.

FULBROOK, Mary, 2018, **Almanya’nın Kısa Tarihi**, (Çev.) Sabri Gürses, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

FULBROOK, Mary, 2019, **A History of Germany**, Cambridge University Press, London.

GIDDENS, Anthony, 2008, **Ulus Devlet ve şiddet**, (Çev.) Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları.

GÖKBUNAR, Ramazan; KOVANCILAR, Birol, 1998, “Sosyal Refah Devleti ve Değişim”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 3, 251-266.

GÖZE, Ayferi, 2016, **Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet**, Beta Yayınları, İstanbul

GÖZE, Ayferi, 2018, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul.

GÖZLER, Kemal, 2015, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Kitabevi, Ankara.

GROBB, J. J., şAHİN, G., 2009, “Almanya’da Siyasal Yaşam”, **Almanya Bülteni**,

Sayı: 4, (Çevrimiçi) www.imap-institut.de/fileadmin/user_upload/AB_Broschuere_04_05.pdf

(Er. Tarihi: 09. 11. 2019)

GÜÇ, Yunus, 2015, “Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye’de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GÜMÜŞ, A, Tarık, 2010, “ Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 117-158.

GÜNAL, Pınar, 2009, “Avrupa Birliğinin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye”, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara. (T. C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü)

GÜVENEK, Burcu, 2004, “Devletin Regülasyonlar Yoluyla Piyasalara Müdahalesi ve Türkiye Enerji Piyasaları” **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 45-62.

HEYWOOD, Andrew, 2013, **Siyaset**, Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Adres Yayınları Ankara

HEYWOOD, Andrew, 2015, **Siyasi İdeolojiler**, Adres Yayınları, Ankara.

HOLDEN, Barry, 2007, **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, (Çev) Hüseyin Bal, Liberte Yayınları, Ankara.

HUBERMAN, Leo, 2016, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, (Çev.) Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul.

JESSOP, Bob, 2009, **Kapitalist Devletin Geleceği**, (Çev.) Ahmet Özcan, Epos Yayınları, Ankara

JESSOP, Bob, 2016, **Devlet: Dün, Bugün, Gelecek**, (Çev.) Atilla Güney, Epos Yayınları, Ankara.

KAPANİ, Munci, 2005, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

KARADAĞ, C. Tayyar, 2015, “ Alman Federalizminin Tarihsel Süreçteki Gelişimi”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, 121-136.

KARATEPE, Selma, ÖNEN, MustafaSemih, ARIBAŞ, NazlıNalcı, 2014, “Almanya Federal Cumhuriyeti”, (Ed) Burhan Aykaç, Hatice Altunok, **Yönetmel Yapı İncelemeleri**, Nobel Yayınevi, Ankara.

KAYA, P. Ali, 2014, **Uluslararası Sosyal Politika: Teorisi, Uluslararası Çalışma Normları ve Güncel Gelişmeler**, (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara

KAYATAŞ, G. Deniz, 2014, “Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikasının Rolü”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara

KORAY, Meryem, 2008, **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara.

KORAY, Meryem; TOPÇUOĞLU, Alper, 1995, **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

KOÇ, Muzaffer, AKYOL, Bilal, 2017, “Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi ile Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştırılması”, (Ed) Dimitar Kirilov Dimitrov, Dimitar Nikoloski, Rasim Yılmaz, **Uluslararası Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı**, Kırklareli.

KOÇER, ŞenizÖzmert,2014, “Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları”, T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

KURŞUN, Arzu; RAKICI, Cemil, 2016, “ Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve
Günümüz Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası
Ekonomi ve Yenilik Dergisi**.

KUZU, Burhan, 2005, “Anayasacılık Hareketleri”, (Ed.) Adnan Küçük, Selahaddin
Bakan, Ahmet Karadağ, **Türkiye’de Siyasal Hayat**, Aktüel
Yayınları, İstanbul

LASKİ, J. Harold, yy, **Demokrasi Nedir?**, Evren Yayınları, İstanbul

LIJPHART, Arend, 2016, **Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim
Biçimleri ve Performansları**, (Çev.) Güneş Ayas, Utku Umut
Bulsun, İthaki Yayınları, İstanbul.

LIJPHART, Arend, 1996, **Çağdaş Demokrasiler, Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve
Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, (Çev.) Ergun Özbudun, Ersin
Onulduran, Yetkin Yayınevi, Ankara.

LUHMANN, Niklas, 2002, **Refah Devletinin Siyaset Teorisi**, (Çev.) Medeni
Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul.

MANOW, Philip, 2005, “Germany: Co-Operative Federalism and the Overgrazing of
the Fiscal Commons”, (Ed) Herbert Obinger, Stephan Leibfried,
Francis G. Castles, **Federalism and the Welfare State New
World and European Experiences**, Cambridge University Press,
New York.

MARANGOZ, Şermin, 2001, “Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, modelleri ve
Güncel Değişimler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- MERİÇ, Metin2003, “ Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 171-191.
- MERKEL, Wolfgang; PERTİNG, Alexander; HENKES, Christian; EGLE, Christoph, 2012, **İktidarda Sosyal Demokrasi**, (Çev.) Kıvanç Özcan, Erhan Baltacı, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- METİN, BanuÖZAYDIN, M. Merve,2016, **Çalışma ve Refah**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- OFFE, Claus, 1985, “New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics”, **Social Research**, 52 (4), 817-868.
- OKTAYER, Asuman, 2011, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1950 – 2009”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 61. Sayı. 1, ss. 261-282.
- OPPENHEIMER, Franz, 2005, **Devlet**, (Çev.) Alaeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ÖZAYDIN, M. M., 2012, “ Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi”, (Ed) Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman, **Sosyal Politika**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZBUDUN, Ergun, 1983, **Siyasal Partiler**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ÖZER, Atilla, 1996/4, “Baskı Gruplarının Gelişimi, Sınıflandırılması ve Faaliyetleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara
- ÖZDEMİR, Süleyman, 2007, “Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti”, İstanbul Ticaret Odası, (Çevrimiçi:) www.ito.org.tr/itoyayin/0018458.pdf (Erš. Tar. : 06. 04. 2017)

ÖZDEMİR, Süleyman, 2004, “Sosyal Refahın Sağlanması Yeni Bir Anlayış: ‘Refah Karması’ ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı. 48, 97-127.

ÖZDEMİR, Hakan; BAKAN, Selahaddin, 2016, “Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Açısından Almanya ile Fransa’nın Karşılaştırılması”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: Ek Sayı, 19-58

ÖZGÖKÇELER, Serhat, yy, “Genişleyen Sosyal Politika Disiplininde Sosyal Risk Yönetimi, (Çevirimiçi) http://www.sosyalsiyaset.net/documents/SRY_ozgokceler.pdf
(Er. Tarihi: 12. 07. 2018).

ÖZTEKİN, Ali, 2016, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

PEHLİVAN, O., 2007, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitabevi Trabzon

PEHLİVAN, M. S., 2009, “Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği”, (Uzmanlık Tezi), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

PIERSON, Paul, 2001, **The New Politics of the Welfare State**, Oxfors University Press, New York.

PIERSON, Christopher, 2015, **Modern Devlet**, (Çev.) Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınları, Ankara.

POGGI, Gianfranco, 2016, **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul.

- POLANYİ, Karl, 2016, **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, (Çev.) Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.
- PORKET, L. J., 1998, **Modern Economic Systems and Their Transformation**, Macmillan Press, New York.
- ROSANVALLON, Pierre, 2004, **Refah Devletinin Krizi**, (Çev.) Burcu Şahinli, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- POZHİDAYEVA, Nina, 2011, “Alman Siyasal Sisteminde Weimar Cumhuriyeti Sonrası Nasyonal Sosyalist Partisinin İktidarı ve Nazizm”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- SANDER, Oral, 2017, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi, Ankara.
- SARIBAY, AliYaşar2001, **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, Alfa Yayınları, Bursa.
- SARITAŞ, İbrahim, 2006, **Sosyal Demokrasi: Geçmişten Günümüze**, Orion Yayınevi, Ankara.
- SARTORI, Giovanni, 1996, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev.) Tuncer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan, Yetkin Yayınları, Ankara.
- SAYIŞTAY, 2009, **Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Tanımı, Kuruluş Nedenleri, Tarihçesi, Hukuki Yapısı ve Denetim Şekli**, Sayıştay Başkanlığı, Ankara
- SCHMİDT, G. Manfred, 2002, **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Vadi Yayınları, Ankara.
- SCHMİTT, Carl, 2010, **Parlamentar Demokrasi Krizi**, (Çev.) A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

- SERTER, Nur, 1994, **Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet**, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- SPICKER, Paul, 2000, **The Welfare State: A General Theory**, Sage Publications, London.
- STORER, Colin, 2015, **Weimar Cumhuriyetinin Kısa Tarihi**, (Çev.) Sedef Özge, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SU, Ali Ercan, 2006, Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt- Hegemonya: Almanya ve Japonya Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara
- SUNAL, Onur, 2011, “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 66, No. 3, 283-305.
- ŞAHİN, Bican, 2013, “Liberalizm”, **Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler**, (Ed.) Ömer Çaha ve Bican Şahin, Orion yayınevi. Ankara, 42-105.
- ŞAHİN, Bican, 2008, “Liberal Demokrasinin Temelleri”, **Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar**, (Ed.) Bican Şahin, Orion Yayınları, Ankara.
- ŞANLIOĞLU, Ömer, 2011, **Sosyal Refah Devletinin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Almanya Örneği**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay, 2016, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay, 2008, **Temsili Liberal Demokrasinin Ölenemez Krizi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENKAL, Abdulkadir, 2011, **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- TALAS, Cahit, 1990, **Toplumsal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara.

- TALAS, Cahit, 1997, **Toplumsal Ekonomi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- TANİLLİ, Server, 1985, **Devlet ve Demokrasi**, Say Kitap, İstanbul.
- TAŞDEMİR, Aslı, 2017, “Muhafazakarlık ve Sosyal Politika”, **İdeoloji ve Sosyal Politika**, (Der.) Doğa Başar Sarıperk, Aslı Güleç Taşdemir, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- TATAR, Turgut, 2015, ” Federal Almanya Cumhuriyeti”, **Çağdaş Siyasal Sistemler** (Ed.) Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Alter Yayıncılık, Ankara
- TEPE, Berna; ARDIYOK, Şahin, 2004,“Devlete Yeni Yol: Regülasyon”, **Amme İdare Dergisi**
- TEZGEL, Osman, 2013, “Sosyal Politika”, **Sendikacılık Akademisi Ders Notları**, TÜRK-iş- Ankara Üniversitesi SBF, Ankara.
- TILLY, Charles, 2014, **Demokrasi**, (Çev.) Ebru Arıcan, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- TOKOL, Aysen; ALPER, Yusuf, 2015, **Sosyal Politika** (Ed.), Dora Basın Yayın, Bursa.
- TOKOL, Aysen, 2017, **Uluslararası Sosyal Politika**, Dora Yayınevi, Bursa.
- TOURAINÉ, Alain, 2015, **Demokrasi Nedir?**, (Çev.) Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TUNA, Orhan; YALÇINTAŞ, Nevzat, 1999, **Sosyal Siyaset**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- TUNCAY, A. C., EKMEKÇİ, Ö., 2005, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yayın, İstanbul.
- TUNÇ, Hasan, 2008, “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Ankara.

TUZ, Ayşe Nur, 2010, “Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TÜTER, Celal, 2018, “G20 Almanya : Ekonomi, Politika ve Güç”, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı 25. (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/108454121-Sosyal-bilimler-dergisi-the-journal-of-social-science.html> (Er. Tarihi. 26. 07. 2019)

UÇAROL, Rıfat, 2019, **Siyasi Tarih: 1789-1914**, Der Yayınları, İstanbul.

ULUTÜRK, Süleyman; DANE, Kutlu, 2009, “ Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm ve Türkiye Uygulaması, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 8, No. 29.

UYGUN, Oktay, 2017, **Devlet Teorisi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

UZUN, Ayşe Meral, 2003, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 4, S. 2, 155-173

ÜÇÖK, Coşkun, 1978, **Siyasal Tarih- 1789-1960**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

ÜNVER-NOİ, Aylin, 2007, **Avrupa’da Yükselen Milliyetçilik**, IQ Yayıncılık, İstanbul

WAHL, Asbjørn, 2015, **Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü**, (Çev.) Haldun Ünal, Baran Öztürk, h2o Kitap, İstanbul.

YAYLA, Atilla, 2014, **Siyaset Teorisine Giriş**, Kesit Yayınları, İstanbul.

YAYLA, Atilla, 2015, **Siyaset Bilimi**, Adres Yayınları, Ankara.

YAYLA, Atilla, 2017, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Adres Yayınları, Ankara.

- YAZGAN, Turan, 1976, **Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul
- YAZGAN, Turan, 2011, **Sosyal Güvenlik Ders Notları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Gülay Akgül, 2006, **OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar**, Arıkan Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Nihat, 2013, “Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, (Çevrimiçi)
<https://sbd.aku.edu.tr/arsiv/c15s1/c15s1b4nihatyilmaz.pdf> (Er. Tarihi: 03. 05. 2017)
- ZEDNER, Lucia, 2015, **Güvenlik**, (Çev.) Defne Orhun, Optimist Yayın Grubu, İstanbul.